

Калишк

ИЗДАЊЕ
ШУМАДИЈСКЕ
ЕПАРХИЈЕ

1992
3-6

*Осећам, свуда око себе
Тебе, Боже, сред поћне јамуше,
кроз удаљене звезде небне
и у дубини моје душе.*

Дмићиј Мерешковски

Календар

Црква
Светог архангела Гаврила
у Рачи Крагујевачкој

Црквени живот Ђурђева, села између Тополе и Раче, грубо је оскрнављен 1948, када је храм, који су мештани почели да зидају 1943, срушен вољом државних власти. Потврда да су Ђурђевци жељни Бога јесте њихово неодустајање од подизања куће Господње. Одлучили су и поред тешких времена да подигну храм посвећен Рођењу Пресвете Богородице. Темеље је, на Малу Госпојину 1992. године, осветио епископ шумадијски Г. др Сава.

БРОЈ 3-6
ЗА 1992. ГОДИНУ

ДОНОСИ:

Епископ Николај (Велимировић)
**БОГ ИЗНАД СВЕГА,
А ЧОВЕК ПРЕ СВЕГА** Стр. 5.

Доброплав Ст. Павловић
**ЦРКВЕ БРВНАРЕ
У ШУМАДИЈСКОЈ ЕПАРХИЈИ** Стр. 14.

ФЕЛИКС КАНИЦ
**О МАНАСТИРИМА ДАНАШЊЕ
ШУМАДИЈСКЕ ЕПАРХИЈЕ** Стр. 22.

Сава, епископ шумадијски
**МИТРОПОЛИТ ДАБРОБОСАНСКИ
ВЛАДИСЛАВ ПРИБРАО СЕ
СВОЈИМ ОЦИМА** Стр. 44.

ФОТОГРАФИЈЕ

На насловној страни: Храм Светог Луке у Младеновцу, освећен 18. октобра 1992. године;

На последњој страни: Иконостас храма Светог Илије у Брзану

Година XIV
3-6/1992

Издаје Српска православна епархија шумадијска

Излази шест пута годишње

Уређује Одбор

Главни и одговорни уредник Драгослав Степковић

Уредништво и администрација „КАЛЕНДИЋ“, Главна улица 67, 34000 Крагујевац

Телефон 034/32-642

Штампа „Stillart“, Алексе Дундића 10, Нови Београд

ИЗА И ИСПОД БИБЛИЈЕ, ИЗНАД И ИСПРЕД БИБЛИЈЕ, ЈЕСТЕ БОГ БИБЛИЈЕ

Библија је Божије писано откривење - откриће и објављивање Његове воље људима. Спасење кроз Исуса Христа је средишна тема Библије. Библија - Свето писмо - садржи 66 књига, које су написали 40 писаца, у временском оквиру од отприлике 1600 година.

Стари завет је највећим делом написан на јеврејском језику (осим неколико кратких одељака на арамејском). До око 100. г. пре Христа, цели Стари завет је преведен на грчки језик. Тада превод је назван Септуагинта, што значи Седамдесеторица, по броју преводилаца (тачније, била су 72 преводиоца - из сваког од 12 јеврејских племена по шест).

Реч „Библија“ долази од грчке речи „вивлион“, књижница, вивлија (мн.), књиге (на Западу читају грчко слово в као б, па се отуда усталала реч Библија).

Реч „завет“ значи „савез“ или „уговор“. Стари завет је савез који је, пре Христовог доласка, Бог учинио с човеком ради човековог спасења; Нови завет је договор који је, доласком Христа, Бог сачинио с човеком о спасењу људи.

У Старом завету имамо завет закона, у Новом завету је завет благодати - Божје милости, која је дошла преко Исуса Христа. Први завет је водио у онај други (уједно и Посл. Галатима, 3, 17 - 25).

Стари завет отпочиње оно што Нови завет довршава,

Стари се окупља око Синаја, Нови око Голготе.

Стари је везан за Мојсеја, Нови за Христа (уп. Јован, 1, 17).

Писци библијских књига су били цареви и кнезови, песници и мислиоци, пророци и државници. Неки су били „обучени у свим умет-

ностима и знајима свог времена, а неки беху нешколовани рибари. Многе овоземаљске књиге су током времена застареле, но ова Књига над књигама кроз векове не застарева. Друге књиге треба прилагодити станости читалаца, а ову Књигу једнако могу да воле и стари и млади. Многе књиге су провинцијалног карактера и занимају само људе на чијем језику су написане, што није случај са овом Књигом. Мало ко се замисли над чињеницом да је она првобитно била написана на језицима којим се данас више не говори.

Старозаветне књиге: 5 законских, 12 историјских, 5 песничких, 17 пророчких (5 великих и 12 малих пророка).

Новозаветне књиге. Нови завет је написан да би нам открио личност и учење (проповедање, науку) Исуса Христа, посредника Новог савеза; написало га је барем осам лица, од којих су четворица - Матеј, Јован, Петар и Павле - били апостоли, а двојица - Јаков и Јуда - браћа Господња. Све новозаветне књиге су написане током друге половине 1. века. Прва новозаветна књига - Прва посланица Солунјанима - написана је 52. године, а последња - Откривење Јованово, 95. године.

Новозаветне књиге се могу сврстати у следеће групе: 4 јеванђеља, 1 историјска (Дела апостолска), 1 пророчка (Откривење Јованово), 21 посланица (14 Павлових и 7 саборних).

Стари завет почиње с Богом Створитељем (уп. Постање 1,1), Нови завет почиње с Богочовеком Христом (уп. Матеј, 1,1).

Од Адама до Аврама имамо историју човечијег рода.

Од Аврама до Христа имамо историју Изабраног народа.

Од Христа па надаље имамо историју Цркве.

„Код већине људи је знање историје као низ поређаних бисера без ниске“, рекао је један историчар. Многи људи знају за библијске личности и главне догађаје, али су безнадежно изгубљени када треба да повежу све те силне повести у један низ. Онај ко се огледао у чарима сврставања појединачних библијских личности у прави редослед према месту и времену, схвата тешкоћу која при томе настаје. Зато предлажемо да покупите бисере Светога писма и поређајте их по реду, од Потопа до књиге Откривења, како бисте мислима прошли целу библијску повест.

Главне личности Старога завета. Дајемо попис 40 главних личности, чије комбиноване биографије сачињавају историју Старог завета:

1. Бог, 2. Сатана, 3. Адам, 4. Ноје, 5. Авраам, 6. Исак, 7. Јаков, 8. Јосиф, 9. Фараон, 10. Мојсије, 11. Арон, 12. Халев, 13. Исус Навин, 14-19. судије (шест великих: Готонило, Девора, Варак, Гедеон, Јефтај, Самсон), 20. Рута, 21. Самуило, 22. Саул, 23. Давид, 24. Соломон, 25. Илија, 26. Јелисеј, 27. Израиљски цареви, 28-30. Јудини цареви (Јосафат, Језекија, Јосија), 31-34. Пророци (Исаја, Јеремија, Језекија, Данило), 35. Навуходоносор, 36. Кир, 37. Зоровавель, 38. Јездра, 39. Немија, 40. Јестира.

Прочитајте прву књигу Светога писма - Постање, и видећете да можете одредити места првих осам личности. Колико је много страница историје исписано у вези са њима!

Наводимо 12 важнијих места о којима се говори у историји Старог завета:

1. Едем (Pai), 2. Гора Араат (где се задржао Нојев ковчег после Потопа), 3. Вавилон (зидаше куле и раздеоба језика), 4. Ур Халдејски (место поласка праоца Авраама у Ханан), 5. Ханан (Обећана земља, место живота Авраама, Исака и Јакова до себе у Мисир), 6. Египат (догађаји с Јосифом), 7. Синај (примање закона преко Мојсеја), 8. Пустинја (израиљски народ пута 40 година), 9. Ханан (освојење и подела земље под Исусом Навином), 10. Асирија (пресељење становника Северног - Израиљског царства), 11. Вавилон (пресељење становника Јужног - Јудиног царства, 12. Ханан (Палестина, повратак заробљених).

И док пратите библијско приповедање у вези са овим местима, пред вами се хронолошким редом одвија цела та историја.

Други начин да мислима прођете кроз целу Библију јесте да по реду пратите главне чињенице.

Стари завет - главне чињенице

1. Стварање света: Постање 1,1-2, 3
2. Пад човека у грех: Постање 3
3. Потоп: Постање 6-9
4. Вавилонска кула: Постање 11,1-9
5. Позив Авраама: Постање 11, 10 - 12, 3
6. Долазак у Египат: Постање 46 и 47
7. Излазак из Египта: Излазак 7-12
8. Пасха: Излазак 12
9. Давање закона: Излазак 19-24
10. Лутање кроз пустинју: Бројеви 13-14
11. Освојење Обећане земље: Исуса Навина 11
12. Смутно доба Изабраног народа: Судије
13. Помазање Саула за цара: 1. Самуилова 9, 27; 10, 1

14. Златно доба Јевреја под Давидом и Соломоном, Уједињено Царство: 2. Самуилова 5, 4; 1. о царевима 10, 6-8

15. Подељено царство - Израиль и Јуда: 1. о царевима 12, 26-33

16. Робовање: 2. о царевима 17-25

17. Повратак из ропства: Јездра

Нови завет - главне чињенице

1. Рани живот Христов
2. Служба Христова
3. Црква у Јерусалиму
4. Црква се шири на незнабошце
5. Црква у целом свету

Главни периоди

I Период патријараха до Мојсеја - књ. Постање

- А) Божанска лица
Водећи дугађаји:
1. Стварање света и човека
2. Пад у грех првог човека
3. Потоп
4. Пометња језика и расејање народа

- Б) Изабрани народ
Водећи дугађаји:
1. Позив Авраама
2. Долазак у Египат - робовање

II Период великих вођа: од Мојсеја до Саула - књиге од изласка до књига Самуилових

- А) Излазак из Египта
Б) Лутање кроз пустинју
В) Освојење Ханана
Г) Владавина судија

III Период царева - од Саула до ропства - књиге Самуилове о царевима, дневници, пророчке књиге

- А) Уједињено царство
1. Саул
2. Давид
3. Соломон
Б) Подељено царство
1. Јудино
2. Израиљско

IV Период туђих владара: од ропства до Христа - књиге

Јездре, Немије, о Јестири, књиге пророка Данила и Језекиља

- А) Ропство Израиља
Б) Ропство Јуде
V Христос - јеванђеља
VI Црква - Дела апостолска и Посланице

- А) у Јерусалиму
Б) Ширење Цркве међу незнабошцима

В) Црква у целом свету
Библија нам говори о настанку греха, и како је ово проклетство одвојило човека од Бога. Откривамо како је закону било сасвим немогуће да човеку пружи потребно спасење, јер „делима закона ни једно тело се није могло оправдати, јер сви сагрешише“ (Римљанима 3, 20, 23). Затим видимо обећање Спаситеља, који је дошао „да потражи и спасе изгубљено“ и „живот свој даде у откуп за многе“ (Лука, 19, 10; Матеј 20, 28). Кроз све те векове јасно видимо један циљ, а то је припремање пута за долазак Испутиља света.

Нема таквог људског пута који би водио ка стицању свеопштег знања, па заиста нема ни царског пута ка стицању потпуног знања Библије. Дух Божији ће нас у Цркви водити у сваку истину, то је сигурно, али Божија заповест је и да се постарамо да будемо вљани пред Богом, као трудбеник који се нема чега стидети, и да правилно управљамо речју истине (уп. 2. Тимотеју 2, 15).

Светом писму се морамо посветити с чврстом намером која ствара пажњу. Данас се и те како мало пажње посвећује читању Библије, јер има мало такве намере. Читању Библије мора се приступити с јасно одређеним циљем: морамо хтети да сазнамо оно што бисмо желели да сазнамо.

Многи веле: „Библија је врло обимна књига. Не знам одакле да почнем, ни како да наставим“. Ово се каже често озбиљно и искрено. Јасно је да ће се ако нема одређеног метода, пропустити много онога што је значајно, ма колико дуго се читала та Књига. Један Американац је забележио.

„Библија се може прочитати - од књиге Постања до Откривења - брзином којом се обично чита на проповедаоници - за 78 часова.“ Неки други читалац је прочитао код куће цело Свето писмо за нешто мање од 80 часова (ако би дневно посветио неких 13-ак минута читању Светог писма, прочитао би га за годину дана). Кад неко жели да прочита целу Библију, препоручују му да укунпо издвоји тих 80 часова, а да притом одговори на ова питања: Колико времена да посветим Библији сваког дана? Колико дана недељно? Ово је сасвим практичан предлог, и требало би да га прихвате и они најзапосленији. Сви смо ми заузети, а време за читање Библије се мора пронаћи. Уколико, дакле, желимо да упознамо Библију, морамо јој посветити време и расподелити га. У том смислу треба да подесимо и свој живот.

Књига од Бога, коју су исписали људи

Библија, иако је читава мала библиотека, такође је једна књига. То је повест која се одвија од почетка до kraja. Имамо пред собом прави феномен у књижевности.

Претпоставимо, на пример, да треба да изучавате различите области знања, као што су: закони, историја, философија, етика и пророштво, а све те различите области бисте волели да пронађете обједињене у једној књизи. Како бисте назвали такву књигу? И како би се уопште могло очекивати јединство при таквој разнородности предмета? И поред безброј разнородних тема и стилова каквих има у њој, и то још изнетих кроз много векова, Библија је баш таква књига. У њој можете наћи:

ЗАКОН - у књигама Мојсејевим;

ИСТОРИЈА - у књигама Самуиловим, о царевима, дневницима и другим књигама;

ФИЛОСОФИЈА - код Јова и у Књизи проповедника;

ПЕСНИШТВО - у Псалмима и у Песми над песмама;

ПРОРОЧАНСТВО - код Исаије, Јеремије, Језекиља и код малих пророка;

НАУКА - у Посланицима;

ОТКРИВЕЊЕ - у Апокалипсису (Откривењу Јовановом) и код пророка Данила.

Имајмо на уму да су нам све ово дали четрдесеторица људи у периоду од око 1600 година. Све ово је сједињено и повезано, и названо КЊИГА. Можемо почети с књигом Постања и читати све до kraja. Нема саплитања. Лако можемо прелазити с једног књижевног стила на други, као кад читамо причу написану једном руком и у једном животу. Заиста овде имамо повест коју је написао Један УМ, премда је није написала једна рука: „не настаде човечијом вољом, него покретани Духом Светим говорише свети Божији људи“ (2. Петрова 1,21). Тако, док је Књига божанска, она је и људска - мисао је божанска, откривење је божанско, а начин саопштавања је људски.

Стари завет је основа. Нови завет је надградња. Основа нема вредности уколико се на њој не сагради грађевина. Грађевина је немогућа, уколико нема основу. Отуда су Стари и Нови завет од суштинског значаја један за други.

„Нови завет је садржан у Старом, Стари је Новим објашњен, Нови је у Староме присутан, Стари је у Новом очигледан.“

Једна књига, једна историја, једна повест

Библија је једна књига, једна историја, једна прича - Његова прича. Уз десет хиљада догађаја стоји Бог, творац историје, градитељ векова. Вечност граничи једну страну, вечност граничи другу страну, а између је време: Постање - почци, и Откривење - завршеци, у томе Бог делује. Можете се упустити и у најсит-

нији детаљ, било где, и уочити да постоји један велики циљ који се одражава кроз све векове, вечни план свемогућег Бога: да искупи и спасе овај грешни свет. Свака књига има поруку, и ми се морамо потрудити да откријемо шта је та порука. Читајте док не откријете поруку књиге, увек уз помоћ тумачења своје Цркве. На пример, код јеванђелиста Јована ту поруку је лако открити, јер је наведена у глави 20. и стиху 31: Ово је „записано да верујете да Исус јесте Христос, Син Божији, и да верујући имате живот у име Његово“.

Недељно читајте по једну библијску књигу

Библија је целина. Њој нешто додавати, или од ње одузимати, кварило би њено апсолутно савршенство (Уп. Откривење 22, 18-19). Канон (скуп) списка Светог писма је завршен. Друга овоземаљска дела бацају значајно светло на њега, али оно стоји јединствено, само и потпуно, и његови делови су делови у савршенству те целине.

Библијским књигама прилагамо као потпуним по себи, али имамо на уму да оне пружају драгоценото откривење онога што свако књизи претходи или јој следи. Требало би да их читамо једну по једну. Прочитајте једну књигу током једне недеље. Не мислите да је то немогуће. Није. Колико часова уопште проводите у читању током 24 часа? Колико времена у читању новина и часописа? Колико времена посвећујете белетристичи и другом свакојаком читању? А колико времена одвајате за праћење телевизијских програма? Имајте на уму да читање ма и најдуже књиге Светога писма не одузима више времена него што иначе свакодневно посвећујете читању.

Има неколико већих књига у Светом писму, као што су: Постање, Излазак, Поновљени закони, Исаја. Оне би изискивале више часова да би се прочитале с пажњом, па ако је то много,

пределите их на неколико приближно једнаких делова, али се притом строго држите свог спореда. Не дозволите да дужи временски прекид наруши онај утисак о књизи који сте стекли при првом читању: уз то не помишљајте да сте у стању да јасно схватите садржину и сврху сваке књиге после само једног читања.

Док пролазите кроз просторе неке галерије слика и посматрате слике, не видите и целу галерију. Морате се задржати испред сваке слике тежећи да проникнете у њу, да бисте стекли целовиту слику о тој галерији.

Још неке занимљиве чињенице о Библији

Бог, човек, грех, искупљење, оправдање, освећење. У две речи - благодат, прослављење. У једној речи - Христос.

Христос наводи 22 старозаветне књиге.

Матеј има 19 старозаветних цитата, Марко 15, Лука 25, Јован 11, Посланица Јеврејима 85 (цитата и алузија), Откривење 245.

„Христос цитира управо она места која већина критичара Библије избегава - Потоп, Лот, мана, змија од бакра, Јона“, велики један библијиста.

У Библији је:

Број стихова - 31.102

Број речи - 775.693 (у Библији на енглеском)

Најдужа глава - Псалам 119.

Најкраћа глава - Псалам 117.

Најдужи стих - Јестира 8,9

Најкраћи стих - Јован 11,35

(„Исус заплака“)

Најдужа књига у Старом завету - Псалми

Најдужа књига у Новом завету - Јеванђеље по Луки.

Библија - писана реч Божија

Независно од неке теорије о богона遁утости, или теорије о томе како је Библија дошла до нас у данашњем облику - или ка-

ко је текст евентуално оштећен пролазећи кроз руке преписивача, или шта је историјско а шта поетско - Библију прихватите у њеном садашњем облику. Прихватите књиге како су оне у нашој Библији - као поједине књиге, и проучавајте их да бисте упознали њихову садржину. Сазнаћете да постоји јединство мисли, што показује да је Један Ум надахнуо писање целог тог низа књига, да оне на себи носе печат свога Писца - да су у сваком погледу Реч Божија.

Библија - ризница за све. Коју Библију купити?

Пре него што приступимо читању Светог писма, требало би нешто рећи о набавци и коришћењу Библије.

- Одаберите Библију средње величине, не сувише малу, јер би било тешко читати мала слова а са стране нема простора за писање белешки, а ни сувише велику, иначе би често било тешко да је носите са собом.

- Уколико је Библија штампана на најтањем, тзв. библијском папиру, нећете моћи да уносите своја запажања на маргини (белој површини око текста); такве Библије се, иначе, код нас ређе могу купити.

- Набавите Библију у чврстом повезу, да убрзо не бисте морали заменити ту књигу - вама већ драгу, с личним белешкама. Библија у кожном повезу је трајнија од других (код нас њих мало има у продаји, баш као и оних с рајсвершлусом).

- Код нас нема Библија са индикатором, који показује почетке поједињих библијских књига, а што почетницима олакшава проналажење жељених текстова. Зато вам предлажемо нешто једноставније. Током једне или две недеље, из садржаја Библије учите напамет **редослед библијских књига**, дневно по неколико минута. Тако ћете, после краћег времена, бити у стању да лако пронађете одређену књигу из Библије, па да је затим полако листате.

- Набавите Библију са указаним упоредним местима; она ће вам бити кориснија од других издања. Код нас, на српском језику, упоредна места обично имају Библије средњег и великог формата. Код средњег формата упоредна места се наводе после самог цитата, у истом реду, и то само она најважнија, а код великог формата са стране цитата - на маргини. Уколико за почетак купите Библију без упоредних места, касније ћете, приликом промене издања, изгубити помоћ визуелног памћења, будући да већ у глави имате представу на којој страни се налазе поједина места, личности, догађаји... А веома је пожељно да можете брзо да пронађете одређено библијско место које се спомене у говору или приликом проучавања Библије, или на часу у богословској школи и иначе.

- Набавите најчитанији превод Библије. Код нас је Стари завет превео Ђура Даничић, а Нови завет Вук Караџић; Библијско друштво их штампа заједно. За стручно изучавање свештеног текста, препоручујемо тзв. Синодални превод Новог завета, одобрен од највиших црквених власти 1984. године; досад су објављена два издања; 1984. и 1990. године.

- Мада је једноставније да се приликом изучавања Библије држите истог превода, то не значи да морате имати пред собом само један превод. Напротив, биће вам од користи да теже разумљиве одељке прочитате у више превода и упоредите их. Код нас је у оптицају и превод Новог завета од проф. др Емилијана Чарнића (1972), а ређе и нешто старији превод проф. др Димитрија Стефановића (1934).

- Библија је понајвише ваша ако у њу уносите своје белешке у вези са библијским текстом. Страхопоштовање које имате према Светом писму не би требало да вас уздржи од уредног подвлачења важних места. За ово је најбоље употребити графитну оловку.

- У своју Библију можете унети податке које желите да имате при руци; на пример места која говоре о молитви, о Светом Духу, о животу у заједници, када су поједине библијске књиге написане, под којим околностима су написане, доказе о аутентичности, кључне стихове, кључне речи, главну тему на којој почива књига и др. На моравини, ако је доволно пространа, можете забележити и разумљивији превод, који сте нашли у другом преводу или у неком коментару, а исто тако можете забележити и упоредна места.

- Ваша Библија биће вам од доживотне користи уколико са њом брижљиво поступате. На пример, Библију ћете боље очувати ако је држите у положеном положају неголи у усправном, или ако њоме пажљиво рукујете и уредно поступате, не преврћујући и листајући је нервозно и слично.

Најраспрострањенија и најчитанија књига - Библија

Од проналаска штампарије, Библија је најтиражнија књига на свету. Више од две милијарде Библија и Новог завета шире се у

свету на 1100 језика! Сама библијска друштва бележе 35 милиона продатих примерака годишње. Напоменимо да су преводиоци Библије на многим језицима најпре стварали азбуку и правопис тих језика, да би затим као прву књигу превели и објавили - Свето писмо. Делатност руских мисионара по пространим тајгама Русије, и у земљама јужно од Русије, најсветлији су пример оваквог верског, културног и просветног рада.

Ђакон Радомир Ракић

Беседа владике Николаја (Велимировића) на Материце, 1940. године, у крагујевачкој Саборној цркви

БОГ ИЗНАД СВЕГА, А ЧОВЕК ПРЕ СВЕГА

Ви знате, да православни Крагујевац има ненаситу жељу за правим људима. Та чежња са горева вас Крагујевчане, и то не од јуче. Када је овај град био престоница српске сељачке кнежевине, праћедови ваши били су запослени претешким послом око чувања оног малог острва слободе, оне малене Србије да поново не потоне у океан ропства. При томе послу они су увидели јасније него икад, да су прави људи највећа потреба сваког народа, сваке државе и целог човечанства; увидели су да се само са правим људима може све постићи. Њихова чежња за правим људима постала је наследна, и с временом бивала све дубља. Она је сада у души и у крви вас, њихових потомака. Ваши најдубљи уздаси јесу уздаси за правим људима. Ваше молитве јесу искање од Бога правих људи. И ваши искрени

крици и громовни узвици непрестано се чују: Дајте нам праве људе. Све ћемо лако, само нам дајте праве људе. Дајте нам свештенике, који ће бити побожнији од свих осталих верника. Дајте нам војсковође, који ће бити храбрији од својих војника. Дајте нам чиновнике, који ће бити поштенији од свих поштенијаковића. Дајте нам жене, које ће волети материнство више од сујете и ласке. Дајте нам девојке, које ће себе сматрати светињом Божијом. Дајте нам школску омладину, која ће бити учтивија и стидљивија од нешколоване омладине. Једном речју: Дајте нам праве људе, све друго је лако, и све друго је споредно. Крагујевац је и у наше дане, као и у прошле, труба те тежње за правим људима, чежње не само своје, него и целе Шумадије и васцелог Српства. И кад би се овај град хтео именовати по тој

својој основној чежњи за човеком, он се не би назвао Крагујевац него Човековац.

Сама та чежња за правим људима чини част Крагујевцу. Но упитајмо се, да ли је овај град само вечно чезнуо за правим људима или их је и давао? Заиста, и давао их је. Те још какве и колике. У свакој области, на сваком послу, у свим приликама. О да ми је да имам оно што Бог има пред очима својим; да ми је да имам живи филм свих правих људи и жена из Крагујевца за последњих сто и педесет година. Ја бих викнуо свету: гледај и види, а своме језику наредио: умукни, непотребан си.

Шта би видео свет на том живом филму? Видео би читаву војску рајских душа и сјајних карактера. Видео би родитеље који многу децу своју сматрају благословом Божијим. Видео би бо-

гомольне учитеље, који уче децу страху Божијем и љубави према роду своме. Видео би абаџије, опанчаре, и друге занатлије, који шест дана и велики део ноћи неуморно раде а седми дан ходе у цркву са свећом у руци. Видео би трговце који кажу јесте оно што јесте и није оно што није. И кафеџије невеште у фабрицирању пића, и дужнике невеште у фалсификовању обавеза. Видео би синове крагујевачке као велике патриоте, државнике, војсковође и научнике, и кћери крагујевачке као праве мајке туђе сирочади и као нежне болничарке и неговатељке рањених ратника. Па би видео ону славну шумадијску дивизију како осваја неосвојиве положаје и пробија непробојне фронтове, борећи се за народну правду и слободу. Још би видео и оне хиљаде храбрих синова овога града и околине, који падоше у љутим биткама шапћући:

Крагујевче, мој злађани венче,
Умирући ја ти желим срећу,
Никад више видети те нећу.

Ај, падоше у љутим биткама и окитише својим гробовима и снежне планине и топла мора, и тиме уостостручише вредност дотле јевтиних гора и вода. Видео би славне жртве Крагујевца за крст часни и слободу златну, па и оне недавне јучачине - а то сте ви - који онако неустрашиво и одлучно стадоше на браник своје вере православне и цркве националне у време такозване конкордатске борбе под једним насиљним режимом политичким.

Све би то свет видео на живоме филму, који само Господ гледа, а задивио би се и броју и каквоћи правих људи, које је дао овај Крагујевац или боље рећи Човековац.

Па ипак Крагујевчани нису задовољни тиме. Они као да то не знају и не виде. Они траже све више правих људи, и све бољих од бољих. Они сагоревају од чежње за правим људима. Раз-

једоше сами себе критиком што нису бољи. Нарочито у наше дани, када се у Крагујевац досе лило много страних људи, са појмовима страним и сасвим различитим од наших. Појмови тих људи јесу као појмови деце о верглама. Кад се вергле покваре, деца узалуд окрећу точак, вергле не свирају. Треба окренути на лево па да видиш како

Епископ Николај
(Велимировић)

свира - вичу нека деца. Не, него се мора окренути на десно - вичу друга. Не ваља, него треба гурнути назад. Али вергле никако не одају звука. Али када мајstor дође, он објасни деци и каже: инструмент је унутра покварен, жице су искривљене и неки делови зарђали, због тога не свира. Узалуд ви, децо, вучете у лево и у десно и напред и назад; инструмент се мора оправити и очистити тако да му сваки део буде исправан, здрав и чист, па ће онда свирати лепим и јасним звучима па ма како ви окретали.

Сишао је, браћо, Божански Мајstor с неба на земљу и објавио људима тајну живота. Сишао је да исправи, изздрави, осветли и очисти душе људске. Суштина Његове науке може се изрећи овим речима: Бог изнад свега а

човек пре свега. Ако је људско друштво као покварен инструмент који шушти и шкрипи и одаје несносне дисхармоније, то не долази од система апарате нити од окретања на лево и десно, него од искривљених и зарђалих карактера, од лоших људи који су живи делови тог инструмента. Поправите људе, а пре свега поправите себе, па ћете чути како свак друштвени апарат одаје дивну мелодију. А поправити себе и остale око себе можете веома у правога Бога и чежњом за правим људима.

Не стављајте dakle, ништа и никога изнад Бога, и ништа не желите, не мислите и не радите насупрот Бога - то нека вам буде прво правило.

Сматрајте праве људе за највеће добро и највиши идеал, молите се Творцу да број њихов умножки у целом свету па и у нашем народу, и чините све напоре да и ви постанете прави Божији људи. То нека вам је друго правило.

При томе не губите ни за трен из вида, да најсветлије огледало правога Бога и правога человека јесте Господ наш Исус Христос Спаситељ света. Према њему навијајте душе своје, и радујте се.

Радујте се, Крагујевчани, што ни у овом поколењу ви нисте спустили ни испустили оног веног српског идеализма, који је у исто време идеализам хришћански. Радујте се што је Крагујевац и у овом поколењу шумадијска труба тог врховног идеализма.

Радујте се и веселите се што чежња за правим људима пламти у срцима вашим и сада јаче од свих других чежњи.

Чезните, и све више чезните, али и верујте и све јаче верујте да ће велики Бог и Господ наш, који испитује срца, испунити ту благословену чежњу вашу у садашњем и будућем времену онако исто, као што ју је испунио и у прошлом. И биће ваш град богат и славан по мноштву правих људи; а то је оно богатство од кога нема већег у свету, и она слава која не вене ни у овом ни у оном свету. Амин.

Дмитриј Мерешковски

БОГ

Боже мој, почуј хвале речи,
за то што даде мојим очима
да виде свет Твој, тај храм вечит,
зору и вале у ноћима...

Нек ми наука само прети,
хвала за овај трен изборен,
за све што срцем, тек, осетих,
о чему звезде мени зборе...

Осећам, свуда око себе
Тебе, Боже, сред ноћне тмуше,
кроз удаљене звезде небне
и у дубини моје душе.

Ја к Богу жудех - не знах стазу,
још не веровах. Ал', водећи,
мада порече мој Те разум,
ја осећах Те, срцем бдећи.

И Ти се указа: свет си цео,
Ти си - све: небо, вода, бездан.
Ти глас си буре. Етар бео,
Мисоб поете. Ти си - звезда...

Док живим, молим Ти се, кајан,
Тебе волим, и Тобом дишем.
Кад умрем - с Тобом ја се спајам,
као у зору звезде с кишом.

Хоћу да живот сав мој буде
брз непрестане Теби оде,
за ноћ, за зоре које руде,
за живот и смрт - хвала, Господе!...

(С руског препевао Владимир Јагличић)

Дмитриј Сергејевич Мерешковски (1865-1941), руски песник (*Симболи*), преводилац (Есхила, Софокла, Еурипида, Гетеа, Поя), прозаист (романескна трилогија *Христос и Антихрист*, роман *Александар Први и 14. децембар*), писац студија (*Толстој и Достојевски, Цар и револуција*, о Гогольу, Љермонтову, Тјутчеву, Њекрасову), драмски писац (*Павле Први*), емигрирао је у Француску 1920. године. Југословенски краљ Александар Карађорђевић одликовао га је, 1928. године, орденом Светог Саве.

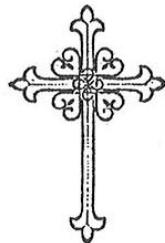

Храм на младеновачком гробљу, посвећен Светом Луки, који је 1921. године подигла породица велепоседника Јанка Весића Баџака, доживео је и то, да после Другог светског рата буде национализован и да служи као магацин комуналног предузећа. Када је 1991. враћен Цркви, Младеновчани, на челу са г. Предрагом Чокићем, чланом Епархијског управног одбора Шумадијске епархије, одлучише да га обнове, како би и Младеновац имао гробљанску цркву. За врло кратко време храм је потпуно преуређен. Освећење је, 18. октобра 1992. године, извршио епископ шумадијски Г. Сава (на фотографији је приказан детаљ са освећења). После освећења, владика Сава је у новом храму служио литургију.

Брајковац је једна од мањих парохија Епархије шумадијске - има око хиљаду верника. Међутим, велика је њихова љубав према старој цркви брвнари из првих деценија XIX века. У брајковачком црквеном средишту се поред беспрекорно уређеног и заштићеног храма Светог великомученика Георгија, налази и црквена кућа у старом стилу, бунар, трем, а, ове године, подигнут је и звоник (на фотографији). Освећен је од епископа шумадијског Г. Др Саве, 11. октобра 1992. године. Истога дана шумадијски архијереј је у брајковачкој цркви-брвнари служио

Вреочка парохија у Колубарско-посавском архијерејском на-месништву Шумадијске епархије једна је од најбоље уређених у Епархији. У њој су два изузетно добро очувана храма, брвнара посвећена Ваведењу Пресвете Богородице са почетка XIX века и парохијска црква Покрова Пресвете Богородице из 1872. године. Поред новог парохијског дома из 1981, подигнут је и савремени црквени центар са салом и осталим просторијама за рад са парохијанима. Његово Преосвештенство епископ шумадијски Г. Др Сава служио је 16. јуна 1992, Свету архијерејску литургију у Покровском храму, а потом је осветио нови црквено-парохијски центар (на фотографији).

Након боравка у Вреоцима, владика шумадијски Сава је посетио цркве у изградњи - у Степојевцу и Великим Црљенима.

ШУМАДИЈСКА ЕПАРХИЈА У ФОТОГРАФИЈАМА

У родном селу Вожда Првог српског устанка Карађорђа - Вишевцу, Његово Преосвештенство епископ шумадијски Г. Др Сава подиже задужбинску цркву Светог великомученика Георгија. Током градње храма, у селу Вишевцу обновљен је и споменик Вожду Карађорђу. Споменик је освећен чинодејствовањем епископа шумадијског Саве и свештеника Шумадијске епархије на Марковдан, 8. маја 1992. године (детаљ са освећења приказан је на фотографији).

ОСВЕЋЕН ХРАМ СВЕТОГ ГЕОРГИЈА У ПРИДВОРИЦАМА

Kељу г. Драгослава Миличића, приватног предузетника из Смедеревске Паланке, да у селу Придворицама подигне цркву, подржали су верници доњојасеничког краја и епископ Сава са свештеништвом Шумадијске епархије. Учешћем Преосвешћеног епископа шумадијског Г. Саве, 16. децембра 1991, одређено је место где ће бити грађен храм посвећен спомену Преноса моштију Светог великомученика Георгија, крсној слави ктитора - г. Миличића.

Темељ нове цркве епископ шумадијски, Преосвешени Г. Др Сава, осветио је на Бадњи дан 1991, поподне.

О току градње цркве у Придворицама, која је завршена за нешто повеће две године, у књизи *Храм Божији крај незнаног двора*, аутор Љубивоје Мильковић је записао: „Имајући пред собом идејно решење цркве у Вишевцу архитекте магистра Радослава Прокића из Крагујевца, Драгослав Миличић је прилагодио будућу грађевину храма Св. великомученика Георгија свом схва-

тању лепог у црквеној архитектури, тако да је храм задржао стил Моравске градитељске школе, али је добио у виткости, а његово округло централно кубе и обрада фасаде белом бојом асоцијативно воде у време задужбина Немањића. Како рече Преосвешени владика Сава, приликом недавне посете, црква Св. Георгија у Придворицама неодоливо подсећа на Милешеву. Грађевинске и занатске радове на цркви извели су радници „Инвест Експорт“ и његових производа. Столарске радове на

иконостасу, певници, постаменту за престону икону и пулту за свеће извео је Слободан Милосављевић, а дуборез Томислав Живковић и Рајко Малиш из Крагујевца. Аутор икона на иконостасу је академски сликар Милован Михајловић. У току градње храма, у уређењу црквене порте, прилазног пута и у градњи црквене куће, несебичну помоћ пружили су многи мештани Придворица.“

На дан освећења, 13. децембра 1992, окупило се у Придворицама, и поред зимског времена, врло много народа, како из доњојасеничког краја, тако и из других градова Србије. После архијерејског освећења храма Св. великомученика Георгија и Свете архијерејске литургије, Његово Преосвештенство епископ шумадијски Г. Др Сава, у проповеди је казао: „Данас су Епархија шумадијска и цела Српска православна црква добиле на дар

једну нову богољубљу, један српски православни храм, за којим смо чезнули свих ових четрдесет година. Да је душа српског народа све ово време била жедна, доказ је да се само у нашој епархији, ево, подиже педесет нових храмова. И зато је данас наша радост велика, и ми смо веома захвални Ономе који је једини наша радост у овоме животу, Господу нашем Исусу Христу.

Хришћанство је религија радости. И свих ових две хиљаде година, иако је хришћанство вишемо било разапето на крсту, него што је било слободно, било је велико радосништво у Господу нашем Исусу Христу. То је она радост коју Господ даје онима који иду за њим. То је она радост коју овај свет не може дати, а још мање може одузети од нас.

Када је један богати младић саслушао неколико беседа Господа Исуса Христа, а Спаситељ

је тако говорио као нико никад пре и после Њега, он се сетио своје душе и њеног спасења, те је пришао Господу Исусу Христу у једној прилици и запитао га - ,А шта треба да чиним да бих наследио вечни живот‘. Господ наш Исус Христос, Спаситељ света и Створитељ наш, који чита мисли и испитује срца својих следбеника, видео је шта недостаје том богатом младићу и рекао му - да испуњава заповести. Том приликом Спаситељ је врло добро знао да тај младић не служи Богу само, Богу истинитом и Богу правом, него многим лажним боговима, да служи Мамону, да служи своме богатству. Када је младић запитао - које заповести треба да испуни, Спаситељ му је изрећао заповести. Младић одговори - ,Па ја од своје младости све то извршавам‘. Али, Спаситељ је знао да овај богати младић није извршио ону најважнију заповест, да није имао љубави према правом Богу. Због тога му блажени и једини Владар рече да иде и учини оно што му недостаје: ,Иди, продај своје имање, раздели га сиромасима, имаћеш Царство на небу и хајде за мном‘. Младић је отишао тужан и жалостан од Господа Исуса Христа, да му се никад више не врати. И зато се његово име, као и име онога богаташа, који је презирао убогог Лазара, коме није дао ни мрвице са своје трпезе, не помиње у Светом писму. А да је тај младић пошао за апостолима и за Господом Исусом Христом, ми би данас знали његово име.

Није Спаситељ против богатства, али ко Га следи тај не робује богатству. Све што имамо, све смо добили од Бога. Ва сељена је цела Његова. Земља на којој стојимо је Његова. Ми смо Његови. И све што имамо у овом животу од Њега је.

Захваљујући г. Драгославу Миличићу Бог се, преко овог лепог храма, настанио и у Придворицама.“

Храм Светог великомученика Георгија у Придворицама

Л.М.

СТОСЕДАМДЕСЕТ ГОДИНА ЦРКВЕ СВЕТОГ АРХАНГЕЛА ГАВРИЛА У ЈАРУШИЦАМА

Цркву јарушичку, која је била затрпана, пронашао је, 1822. године, Петар Матијашевић из Губеревца. Петар је био председник општине коју су сачињавала села: Крчмари, Доње и Горње Јарушице и Губеревац. Као председник проводио је целу седмицу у општини, а недељом је одлазио кући. Петар се бавио ловом и увек је носио са собом пушку. Једном приликом, идући у лов, нашао је на место где је црква била затрпана. Да се ту негде налазе остаци старе цркве и раније се говорило у народу. Као председник позове лјуде на мобу и почну са откопавањем. Приликом откопавања наиђу на трагове зидова и откопају до висине прозора. Том приликом наиђу на један лончић (омањи ћуп) са новцем. Не зна се какав је новац био.

Петар оде код кнеза Милоша у Крагујевац, понесе нађени новац, и обавести Кнеза о свему шта се дододило у Јарушицама. Кнез обећа Петру да ће му послати мајсторе за цркву, исте оне који су и њему зидали цркву у Крагујевцу. Изгледа да је црква грађена од оног новца који је Петар предао Кнезу. Када је црква била готова, на позив председника Петра, дође у Јарушице и сам кнез Милош да види цркву. Када је Кнез видео стубове, који су служили као потпора са стране, упита мајсторе зашто такве стубове нису урадили и на њего-вој цркви у Крагујевцу. Мајстори нису знали шта да одговоре Кнезу. Председник Петар, знајући Кнежеву нарав, брзо се снађе и одговори да су стубови већ били почети, а да су мајстори само наставили на старим темељима. Том приликом кнез Милош им одговори: „Молите се Богу и овом старцу, иначе би висили на дрвету“.

Приликом доласка Кнеза у Јарушице, са његовом пратњом из Крагујевца пратио га је и стари Петар, председник општине, који је имао одличног коња који је стално грабио да иде напред или упоредо са кнежевим, мада му Петар није дозвољавао. Ово је Кнез опазио и приликом разговора на ручку код Петра повела се реч и о коњима. Том приликом Кнез понуди Петру приде 12 дуката да се размене са коњима. Петар није имао куд и „прихватити“ понуду.

Првобитна црква јарушичка била је покривена каменим плочама, а поврх плоча крупном ћерамидом. Била је без кубета све до 1890. године, када је озидан кубе, о чему постоји натпис на улазу у цркву.

Колико је Петар после озидане цркве још живео није познато. Зна се да је сахрањен код цркве у Јарушицама са десне стране храма где и сада постоји плоча.

Све до проналаска и подизања цркве сва поменута села данашње парохије ишла су на молитву у манастир Грнчарицу. Када је црква јарушичка обновљена првих година службу су вршили калуђери манастира Благовештења.

Постоји предање, а у народу се и данас о томе говори, да је у Јарушицама некада постојао манастир, где су многи долазили из ближе и даље околине (из Левча од Вел. Плане - Поморавља) да обављају побратимства. И данас се о Усековању Светог Јована Крститеља одржава сабор код цркве јарушичке. Све ово потврђује претпоставку да је овде некада постојао манастир који је имао своје имење, а које је временом узурпирало од мештана. Фамилије свих који су то манастирско имење приграбили данас су потпуно изумрле.

Међу прве свештенослужитеље обновљене цркве јарушичке, осим калуђера благовештењских, помињу се свештеници Божићи, који су овде имали своју кућу и имење. После њих долазе свештеници Домановићи. Домановић је наследио свештеник Новица Павловић, родом из Лужница. Свештеник Новица је своју свештеничку службу, дугу преко 40 година, започео и завршио у Јарушицама, где је и умро 1941. Године. Као свештенослужитељ олтара Божијег заорао је дубоку бразду у овој парохији. И данас се по добру спомиње.

После проте Новице на парохију јарушичку дошао је свештеник Јеврем Ристић и на истој остао до 1945. године, када га је заменио свештеник Мирко Петровић, родом из Грецица. За време свештеника Мирка Петровића купљена је кућа и плац за пароха.

Све до 1946. године постојале су при цркви јарушичкој три зграде ван порте. Били су то такозвани трпезари, за сва три села, за народ када дође цркви да се склони од кише, одмори и ту ручи. После рата зграде су порушене. Од зграда: доњојарушичке и горњојарушичке направљене су продавнице, а губеревачка је просто разграбљена. Зграда велиокрчмарска је још за време проте Новице Павловића пренета у порту, а и данас служи за канцеларију и народу за ручавање.

Године 1962. свештеник Мирко Петровић прелази из Јарушица на парохију у Бачину код Варварина, а на његово место, марта 1963. године, долази свештеник Симо Mrђеновић из Епархије шабачко-ваљевске, родом из Глине.

Исте године (1963) свештеник Симо је извршио електрификацију парохијског дома, а наредне 1964. извршена је оправка цркве и мање оправке на парохијском дому.

Још 1962. године свештеник Мирко Петровић, у договору са црквеним одбором, покренуо је питање доградње-проширење цркве јаруничке која је била врло скромних димензија. Господин Милько

Црква Светог архангела Гаврила у Јарушицама

Цукић из Великих Крчмаре, који живи у Америци, био је спреман да о свом трошку финансира све радове, али општински чланици тога времена у Рачи Крагујевачкој нису дозвољавали да се храм прошири.

Доласком свештеника Симе Mrђеновића на ову парохију поново је покренуто питање проширења храма у Јарушицама. Стара звонара је била препукла и претила опасност да се сруши. Решено је да се поруши и да се озидана нова уз храм. Овим би се добило и проширење храма, а према пројекту из 1962. године.

Одлука Црквоноопштинског управног одбора цркве јаруничке достављена је Скупштини општине у Рачи на одобрење. На жалост, из Раче није стизао никакав одговор, мада је свештеник Сима више пута интервенисао и писмено и усмено. На крају је уследила интервенција Његовог Преосвештенства епископа шумадијског Валеријана, који је заказао сусрет са председником Скупштине општине Рача у Рачи 1967. године. После овог сусрета одобрено је да се стара звонара поруши и подигне уз храм, а тиме ће и храм бити проширен.

Одмах после овакве одлуке купљен је у току јесени грађевински материјал: цигла, шљунак и песак. У 1968. години пристизали су прилози од народа и достављено је неколико понуда од предузимача за извођење радова. Црквени одбор је прегледао све понуде и одлучио се за понуду Велимира Марјановића, мајстора из Саранова, као најповољнију. Са њим је склопљен уговор о извођењу свих радова до завршетка. Овом приликом Црквени одбор се обавезао да ће хранити мајсторе док трају радови.

Радови на храму су отпочели 22. августа 1968. године. Црква је била обавезна да набави сав грађевински материјал. До краја грађевинске сезоне завршени су груби зидарски радови. Како су већ наступили хладни дани, са мајстором је договорено да се преостали радови наставе и заврше у 1969. години.

У току извођења радова указивала се честа потреба за превозом грађевинског материјала и добровољним радом. Овде се истакао Црквени одбор и други парохијани, а посебно Исаило Павловић из Горњих Јарушица, који је, готово свакодневно, обилазио радове и увек био на услуги цркви и мајсторима.

Сви поменути радови завршени су до црквене славе Св. Архангела Гаврила 26. јула 1969. године. У 1970. години изведени су молерски радови, споља и изнутра, и тако је црква постала јединствена целина, у којој се дозидани део није ни примећивао.

За дан храмовне славе позван је Преосвећени епископ Валеријан да служи и освети новоподигнути део храма. Народ је помагао својим даровима припрему славе, и овог величанственог славља, радостан што је добио проширен и обновљен храм са новом звонаром.

Дан храмовне славе осванио је тмуран и кишовит, и више је лично на јесењи него на летњи - јулски дан. Епископ Валеријан је дошао колима до Горњих Јарушица, а одавде ге је фијакером превезао Исаило Павловић из Г. Јарушица. Младићи на коњима пратили су Епископа. Испред улаза у порту мноштво народа у шпалиру, као и девојке у народној ношњи, дочекали су високог Госта кога су звона најавила тачно у 8,45 сати.

Најпре је Епископ извршио мало освећење храма а затим је отпочела Литургија, коју је владика

Валеријан служио уз саслужење четворице свештеника и ђаконом. На Лигургији певале су монахиње манастира Копорина. После Малог Входа Преосвећени владика Валеријан је свештеника Симу одликоваоprotoјерејским чином. На крају Литургије, Епископ је поучио народ, извршио опход око храма и пререзао славски колач. За све присутне, на крају, постављена је трпеза љубави коју су припремили парохијани ове парохије.

Пошто се одавно осећала потреба за једном зградом, у којој би се склонио народ о већим празницима, а нарочито о храмовној слави, следећа брига пароха и црквене управе била је изградња нове зграде. (Као што је напред поменуто при овом храму свако село је имало своју зграду, док после другог светског рата оне нису насиљно порушене). Одмах после освећења храма приступило се припремама за изградњу црквеног трпезара.

Почетком 1972. године погођени су радови са мајстором Радојем Јовановићем из Губеревца. И овога пута, као и раније, одборници су први дали помоћ у радној снази. Посебно се на овом плану истакао Живота Илић, црквени благајник. Тако је и ово дело успешно приведено крају.

У 1973. и 1974. години замењена је сва стварија на парохијском дому и дозидана веранда. Такође подигнута нова гвоздена капија и урађена помоћна зграда за оставу.

За време проте Симе покренута је иницијатива за уређење пута до цркве, јер црква није имала прилаза ни са које стране. Пут је рађен од Павловића кућа (Г. Јарушице) па до цркве. И црква је учествовала са своје стране средствима у износу 10.000.- динара. На Парохији јарушичкој прота Сима је оставио изванредан утисак и као свештенослужитељ и пастир и градитељ. Међу парохијанима био је врло поштован и омиљен, јер је по природи био врло благородан.

Године 1980. прота Сима Mrđenović се повлачи са парохије, а Парохију јарушичку опслужују свештеници из Раче.

У 1980. години Парохију јарушичку опслуживао је свештеник Милорад Живковић, парох сипићки. Од 6. септембра парохију прима новорукоположени свештеник Светислав Радосављевић, родом из Свилајне, Епархија шабачко-ваљевска.

Године 1983. Црквоноопштински управни одбор цркве јарушичке доноси одлуку о подизању парохијског дома. У мају месецу купљен је грађевински материјал и одмах је урађен темељ. Све радове изводили су парохијани. Први су дошли парохијани из Д. Јарушица, које је предводио Радосав Петронијевић, црквени благајник; затим су дошли парохијани из Г. Јарушица, међу којима је предњачио Милько Николић, председник Црквеног од-

бора. Нарочито су се истакли парохијани из насеља „Кусовац“. Сви су они радили бесплатно.

До краја 1983. озидан је парохијски дом, а у фебруару 1984., купљен је цреп. У априлу месецу свештеник Светислав Радосављевић одлази у болницу у Крагујевац, а парохију јарушичку опслужује свештеник Миле Миловановић, парох рачански.

Свештеник Светислав Радосављевић је на Парохији јарушичкој показао велику ревност и као служитељ олтара Божијег и као пастир и градитељ за „лепоту дома Божијег“. По његовом одласку у Милошево, на Парохију јарушичку долази свештеник Вељко Недељковић, родом из Кијева.

Прва брига новодошлог свештеника била је препокривање храма бакром. Покренута је акција око сакупљања добровољних прилога, и у августу 1987. купљен је бакар (1.100 кг.) за целу цркву.

На дан 27. јануара 1988. године склопљен је уговор о покривању цркве са лимаром Зораном Милосављевићем из Белошевца. Такође је донета одлука да се храм изнова омалтерише. Тако је и учињено: црква је покривена бакром и фасада омалтерисана, затим је цео храм омалан, како споља тако и изнутра, а онда је офарбана и столарија. Сви ови радови изведени су до храмовне славе, 26. јула. Много су помогли парохијани из свих села, а нарочито из Горњих Јарушица. За црквену славу преуређена је и канцеларија и снабдевена потребним инвентаром. Тако је за храмовну славу било све у новом руху.

У 1989. години Црквени одбор је донео одлуку да се скине малтер на помоћној згради и иста преуређи за славу, што је и урађено.

У 1990. години постављена је ламperiја у цркви. Радове је изводио Милован Ж. Мирчетић из Г. Јарушица, уз помоћ Црквеног одбора, добровољним радом. И ови радови су завршени до храмовне славе.

За храмовну славу 1990. године богослужио је у храму Светог архангела Гаврила епископ шумадијски Господин Др Сава. Било је присутно 12 свештеника, а певале су монахиње манастира Грнчарице. Овом приликом Господин епископ је одликовао свештеника Вељка правом ношења црвеног појаса, а Црквену управу Архијерејском граматом признања.

На заједничком ручку било је око 600 званица и том приликом епископ Сава је одржао беседу и захвалио се свима на помоћи и уложеном труду око обнове храма у Јарушицама..

У 1991. години омалтерисан је парохијски дом. Ове јесени свештеник се уселио у новоподигнути парохијски дом који је био комплетно завршен.

(Из Летописа Цркве јарушичке)

ЦРКВЕ БРВНАРЕ У ШУМАДИЈСКОЈ ЕПАРХИЈИ

Hа територији Шумадијске епархије издвајамо цркве брвнаре у посебну врсту храмова који припадају народном стваралаштву, јер потичу од већином безимених самоуких градитеља и уметника. Њихов назив казује да су у питању богомольје обликоване од дрвета.

Већ нас и сам појам Шумадије упућује на шуму и враћа у давна времена у којима су и материјална и духовна култура наших предака биле нераздвојиво везане за дрво - то племенито растиње, тако битно за цело наше подручје.

Подсетимо се да је и прапостојбина Јужних Словена представљала изразито шумски предео. Они су одабирали и на балканском тлу сличан крајолик усталасаних површи прекривених шумом, да би имали прилику да и даље развијају и усавршавају културу дрвета.

И не само Шумадија. Златибор, Црна Гора и толики други наши предели, својим именима то најбоље потврђују. Уосталом, највећи број географских назива у нашој земљи потекао је од израза који су највише везани баш за појам дрвета у разноврсним својим видовима.

Дрвета је било на претек, па је оно коришћено чак и тамо где му крш није омогућавао да у тој мери буја.

У народу је култура дрвета дала свога израза пре свега у обликовању куће за становање и њених помоћних грађевина, у изради покућства, приручних предмета, алатки и разноврсних помагала у домаћинству - тесаних, сечених и резаних са пуно примењено-уметничког смисла, чак и у области правог уметничког стваралаштва које је изазвано духовним побудама.

Много пута се та култура дрвета преображавала и у култ према дрвету. Храст - дуб у виду

записа, одиграо је запажено место у верском животу нашег народа. До ког степена је дрво као стабло у стању да изазове врсту духовне наклоности и поштовања, доказује чињеница да сеновити заклон под његовом разграднатом крошњом покаткад замењује и цркву, делујући као храм у коме се призыва Божја благодат. Сетимо се само порука које је још Свети Сава, као архимандрит манастира Студенице, упућивао народу, указујући им на потребу подизања дрвених крстова, на местима где није имало могућности да се граде цркве. И сам је, поред великих камених здања богато укraшених живописом, оснивао мале дрвене цркве, „да би се на сваком месту његове државе Бог славио“ (манах Теодосије, XIII век). То су, свакако, биле скромне сеоске црквице. Оне су као такве и касније грађене, па су дочекале и наше дане.

Током дугог и тешког ропства, кућа брвнара служила је као надахнуће истим неимарима. Они су приликом подизања цркве од исте грађе и обликујући је на сличан начин, тежили, кришом, да јој унутрашњост буде што лепша - Богу што угоднија. Уосталом, у та несигурна времена, другачије се и није могла замислiti појава нове богомольје, јер је у себи носила ослободилачке тежње које непријатеља нису смеле јавно да изазивају. Не заборавимо уз то, да се у оскудним приликама у којима је народ живео, лепота изгледа његовог храма и није могла боље исказати, но што је то било постигнуто складним уобличавањем свог сопственог дома - брвнаре.

Па и касније, у тек ослобођеној Србији, традиција је вукла градитеље да нова црквена здања и даље подижу од брвнара.

У том погледу била је значајна активност кнеза Милоша који је у трећој и четвртој деценији прошлога столећа још увек градио цркве брвнаре, поверајући тај задатак вичним Осаћанима из Источне Босне, који су, као градитељи тога доба, били на гласу у целој Шумадији, па и даље.

Све преостале цркве ове врсте, са територије Шумадијске епархије, постижу најразвијеније и најскладније облике, задржавајући, ипак, скромне размере. У нижим пределима, ближим Морави, кровови губе своју стрмину и шиндрани прекривач, што је, уосталом, одлика и куће брвнаре моравског типа. Уколико нису подигнуте на темељима старих цркава, оне су грађене у њиховом духу, а свака од њих пуна је успомена на устанике и бурне дошађаје из прошлости.

Народу су ови храмови били близки, па их је даривао многим прилозима. Готово и да нема иконе која не би подсећала на дародавца, а он се старао да му сликар „намолује“ што лепши боѓугодни призор. Барокни стил, који је преко Војводине већ дубоко пронрео у Србију, умео је да се саобрази са унутрашњим изгледом цркве и уклопи у иконостас скромних размера. С друге стране, дуборезне вештине, неговане од давнина, нашле су свога израза у декорацији врата и других дрвених елемената, вешто сједињујући фолклор са оријенталним утицајима.

На тај начин су архитектура и остали уметнички изрази допринали да цркве брвнаре у Србији, посебно оне у Шумадији, остану као изразити представници верских тежњи и културних достигнућа српског народа у доба његових настојања да се ослободи ропства и унапреди, не запостављајући при томе своје наслеђене особености, вредне

поштовања. Таква својства уврстила су ове иначе скромне грађевине у вредне споменике наше културе.

Црква у Брајковцу (општина Лазаревац), посвећена је Светој Тројици. О грађењу цркве нема поузданих података, нити је у том погледу пронађен какав запис. О томе ни митрополит Михаило не може ништа одређеније да каже. Међутим, предање говори да је из Карађорђевог времена. Према једном непровереном податку, грађена је 1847. године, што може представљати и датум обнове храма. Етнолози подржавају ову годину, напомињући да храм лежи на темељима неке црквине. Ова је брвнара обновљана и 1904. године.

Црква је уобичајене основе, с петостраном олтарском апсидом. Првобитно је имала само два дела - наос и олтарски простор, у дужини мање од девет метара, те бисмо је уврстили у најмањи тип цркава брвнара. Додатком правоугаоног трема са оградом, са два ступца на угловима и друга два према улазу, створено је предворје, те је првобитна основа, продужена до укупно једанаест метара, прерастајући тако у тип средње величине. У равни таванице трема постављена је галерија која делнимично залази у саму цркву, те се заједно са оградом, оцртава у луку коритастог свода од шашовца. Излаз на галерију више не постоји, па се не може користити за хор. Дебеле храстове талпе леже на ниским каменим темељима. Стрми кров, некад прекривен шиндром, сада је под црепом.

Врата су старинска, једноставније обраде, подељена у два поља, са кључаницама и обичним кованим резама. Прозори су мали; капци се изнутра навлаче. Два ступца у трему имају изрезане профиле. У самој цркви, испод свода, венац је примитивно шаран наспрамним низом кру-

жића обојених црвено и плаво, са обрађеном доњом ивицом. Других украса нема. Испред цркве је високи дрвени звоник.

Литература:

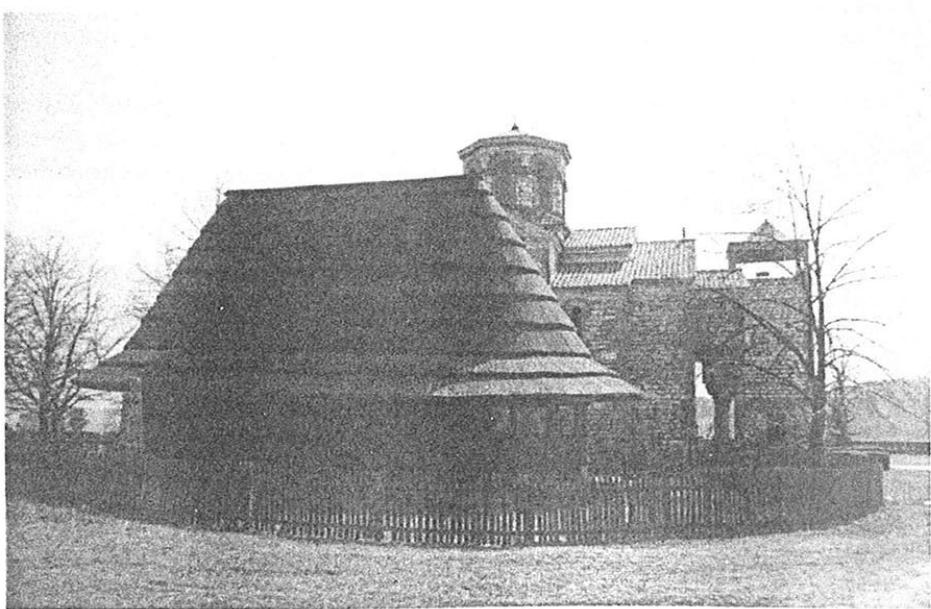
- Митрополит Михаиль, Србска црква у Књажеству Србији, Београд, 1874, 72.
- Петар Ж. Петровић, Шумадиска Колубара, СЕЗ LIX, НИПС 31, САН, Београд, 1949, 127.
- Д. Ст. Павловић, Црквене брвнаре, Археолошки споменици и налазишта у Србији II, Централна Србија, Грађа X, 3, Археолошки институт САН, Београд, 1956, 198.
- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре у Србији, Саопштења V, Београд, 1962, 120.

Црква у Брзану (општина Баточина), посвећена је Светом пророку Илији, налази се на про-планку, у сред села. У порти, у непосредној близини цркве брвнаре, саграђена је новија, камена црква, већих размера. За брвнару се у старијој литератури помињу две године које би одговарале времену њеног подизања - 1823. и 1825. Забележено је казивање старог свештеника (Владета Милановић. 1955), да је на трулом и раније замењеном основном брвну била урезана година „1822“.

Храм је у облику лађе. Припада средњем типу цркава ове врсте. Целокупна дужина износи нешто мање од дванаест метара. Уже стране завршавају се вишеугаоно - трем са пет прелома а олтарски простор са шест. Дебеле храстове талпе, положене на зидане темеље од ломљена камена, образују зидове. Низане су хоризонтално и настављане вешто тесаним везама, жљебљене у вертикалне ступце. Кров је стрм и висок, прекривен крупном шиндром прикованом за конструкцију другим клинцима. Стреха је велика, блажег нагиба, подупрта мањим косицама. Изузев трема, где је нижа и равна, таваница је коритасто засведена обрађеним шашовцима. Под у цркви је од стarih опека, квадратна облика.

До 1955. године црква је била у прилично трошном стању, а њена архитектура изменењена. Да би јој унутрашњи простор постао већи, трем је био затворен и претворен у припрату са хрис-тионицом. Уз помоћ тадашњег Среског и Црквеног одбора, Завод за заштиту споменика културе НРС предузео је опсежне конзерваторско-рестаураторске радове (арх. Д. Павловић) који су овом храму вратили његову првобитну архитектуру и сачували га за

Црква Светог пророка Илије у Брзану

дужи низ година. Том приликом премештена је и поправљена дрвена звонара.

Вреди пажње напомена да је, приликом откривања шиндре у иначе неприступачном таванском простору између покривача и свода, затечен већи број тестија-кочага. Неке су још висиле о кровним гредама, док су друге, разбијене, лежале на своду. Дно је код сваке тестије имало у средини накнадно пробушену рупу, као у саксије. Посвој прилиције упитању какав стари обичај који се више и не памти, везан за култ према живима или умрлим, или су разлози акустичне природе, што тачно још није утврђено. (Слична појава забележена је и на оближњој цркви у Рачи Крагујевачкој).

По својој архитектури, ова богомольја спада у ред лепших цркава брвнара, развијеног типа, подигнутих за време кнеза Милоша. Разрађени облици и пропорције веома су складни, слично онима на оближњим црквама у Рачи Крагујевачкој и Покажници код Велике Плане. Пажњу заслужују и поједини детаљи резани у дрвету: западна врата, иако скромна и једноставна, стилизована су орнаментима од прикованих профилисаних летвица; ступци у трему обрађени су и обожјени; иконостас је из оног времена, са оригиналним иконама сликаним у боји. На престоним иконама, поред имена дародавца, записана је и година „1829“.

Литература:

- Митрополит Михаиль, Србска црква у Књажству Србии, Београд, 1874, 12.
- Тих. Р. Ђорђевић, Архивска грађа за насеља у Србији, СЕЗ XXXVII, НИПС 22, СКА, Београд, 1926, 84.
- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре, Археолошки споменици и налазишта у Србији II, Централна Србија, Грађа X, 3, Археолошки институт САН, Београд, 1956, 211.
- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре у Србији, Саопштења V, Београд, 1962, 71, 124.
- Р. Николић - Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре, Културно наслеђе

Србије 1947-1082, Галерија САНУ 40, Београд, 1982, 86.

Црква у Вранићу (општина Барајево), посвећена Младенцима, у данашњој пространој порти, налази се на томе месту од 1823. године, што потврђују записи сачувани изнад западних врата, помињући и имена митрополита Агатангела, кнеза Милоша и пароха јереја Атанасија. Најстарији записи на иконама потичу из 1828. године. Међутим, запис са сребрног крста из XVIII века говори да је исти подарен овој цркви још 1800. године. Постоји и низ других података који указују да је у селу Вранићу постојала црква у другој половини XVIII века. Зна се и да су се крајем тога и почетком идућег столећа око ове цркве збивали догађаји везани за Кочину крајину, Први и Други устанак. Њен свештеник, Павле Поповић, као „врсни Србин, борац за ослобођење народа и отечества“ ту је и преминуо 1816. године, како је записано на његовој надгробној плочи у порти. У питију је ранија црква на месту званом Оканина, коју су Турци оскрнавили 1813, те је пренета на данашње место у тзв. Црквени крај. Камени белег са натписом из 1810, обележава место где се налазила стара црква брвнара. По предању, датира још из времена миграција, јер се, кажу, патријарх Арсеније III Чарнојевић задржао на овом месту. Турци су због тога спалили цркву до темеља, али се око једног преосталог камена народ и даље окупљао празницима.

Данашња црква грађена је од храстових талпи. Њена правоугаона основа, приличне ширине и дужине од око десет и по метара, са источне стране се завршава у четири прелома. То је највећа основа средњег типа. Преградом у припрати и иконостасом подељена је на три дела. Некадашњи стрми кров, прекривен шиндром, замењен је кровом блажа нагиба, под црепом. Ова измена настала је 1909.

или 1912. године. Том приликом уклоњена је засведена таваница и постављен раван плафон од шашоваца а основа нешто скраћена и изменењена са западне стране. Из данашње припрате степениште води на таван.

Иако су наведеним преправкама архитектонске вредности ове цркве знатно умањене, она по извесним детаљима и култним садржајима историјско-уметничког значаја заслужује нашу пажњу. Због тога је и проглашена непокретним културним добром од великог значаја за нашу Републику. Засведена и подељена у шест квадратних поља, западна су врата обрађена уметнутим профилисаним дашчицама, дрвеним преплетом са стране, шарама урезаним у луку и у круг бојеном орнаментиком више врата, уоквирујући запис о грађењу цркве. Северна врата су слична западним, али су једноставнија. Поред повећих прозора, заштићених гвозденим решеткама, једва се примећују првобитни отвори полуокружна облика, засећени у брвну. Међусобна веза брвана, односно талпи, необично је карактеристична. Нарочито је приметна у преломима олтарских зидова, где се дрво расушило. Преграда изменеју припрате и саме цркве, изведена од већег броја мањих аркада чије луке подупире гредице, ретко се виђа на црквама ове врсте. Услед спуштене таванице, у знатној је мери оштећен првобитни иконостас.

Накнадним проучавањима, вршеним од стручњака Завода за заштиту споменика културе града Београда, створене су могућности да се уз поуздане доказе може приступити рестаурацији првобитних архитектонских облика цркве и презентацији њених разноврсних историјско-ликовних вредности. Те вредности су пре свега: иконе Богородице са Христом на престолу, Исуса Христа на престолу, Четрдесет мученика, Свете Тројице, десет појединачних фигура апостола, Распеће с иконама Богородице и

Светог Јована, са записима из 1828. године и 15 појединачних икона са записима приложника и „молера“ Николе Ивановића (1841) и Илије Петровића (1852). Од предмета примењене уметности истичу се: већи ручни крст рађен у сребру, са минијатурама у дуборезу и један мањи ручни крст, такође у сребру - оба из XVIII века; два ручна звона, две дрвене футроле за крст, постолje за свећњак, сто, дрвено клепало, два дрвена крста, камени амвон, кадионица, путир и две петохлебнице од сребра, ручни крст, четири свећњака и панагија од метала и два бардака - већином са записима приложника. Ови предмети највећим делом припадају првој половини и средини XIX века. Бројни су књишко-архивски предмети. Нестао је један раније евидентиран српски рукопис из XVI века. Од најстаријих штампаних књига сачуван је Октоих из 1604. са многим записима, други Октоих из 1756, Пентакостар из 1752. и још петнаестак других црквених књига, штампаних већином у Русији, крајем XVIII и током XIX века - такође са већим бројем занимљивих записа. У црквеној порти налази се низ камених надгробних споменика и плоча из XVIII и XIX века. Издавајамо надгробну плочу Павла Павловића, пароха вранић-ког, са дирљивим записом о његовом учешћу у оба српска устанка, из 1816. године. Ту је и новија, зидана црква Светог Илије.

Литература:

- Радомир М. Илић, О Љубићским селима, СЕЗ V, НИПС 2, СКА, Београд, 1903, 66.
- Петар Ж. Петровић, Шумадиска Колубара, СЕЗ LIX, НИПС 31, САН, Београд, 1949, 141.
- Д. Ст. П., Цркве брвнаре, Археолошки споменици и налазишта у Србији II, Централна Србија, Грађа X, 3, Археолошки институт САН, Београд, 1956, 199, 213.
- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре у Србији, Саопштења V, Београд, 1862, 126.

- Бранко Вујовић, Црквени споменици на подручју града Београда, Вранић, Саопштења Завода Београда, 13, Београд, 1973, 91-114.

Црква у Вреоцима (општина Лазаревац), посвећена Ваведењу Пресвете Богородице, у данашњем свом облику, по свој прилици потиче из четрдесетак година прошлога столећа. На то нас упућују камени свећњак са записом из 1840. и амвон из 1843. године. Међутим, на основу црквеног летописа из последње деценије прошлога века и на основу етнолошких истраживања долазимо до сазнања да је преданашње дрвene цркве, постојало још цркава, веома бурне прошlostи, током друге половине XVIII и прве половине XIX века.

Тако например, летопис помиње свештеника најстарије вреоочки цркве, који је са Хаџи Рувимом ишао у Јерусалим, 1785. Тада се црква налазила у Милетића Кључу, поред реке Луковице. Турци су је запалили. Вреочани су подигли од слабе грађе другу цркву, на скривенијем месту, поред Церовог потока. И ову су цркву Турци запалили 1813. Године 1815. саг-

рађена је трећа црква од дрвета, нешто северније. Око 1839. наступио је спор између свештеника и парохијана око избора места за нову цркву. На жалбу парохијана, била је забрањена даља градња. Пред своју смрт (1841.), свештеник Илија је парохијанима уступио сву грађу коју је сам био набавио, али ју је народ разнео. Занимљиво је да је потом, од тога материјала начињена трибина кнезу Михаилу, када је долазио у Вреоце. Међутим, етнолози између осталог бележе да је црква од брвна подигнута 1817. године. Овај је податак, по свој прилици, тачнији од онога из црквеног летописа (1815), јер се и према списку новосаграђених храмова у кнезинама, из 1832. године, наводи да је у Колубарској капетанији „у Вреоци храм... саграђен 1817. године“.

Основа храма припада развијеном типу цркава ове врсте, средње величине, укупне дужине од скоро четрнаест метара. Источни и западни делови завршавају се петоугаоном. Грађевина је сачувала своја три основна дела: трем, средишни део и олтарски простор. Детаљнијим увидом у таваницу, може се закључити да је некада имала и припрату, са хором над овом. И кров

Храм Ваведења Пресвете Богородице у Вреоцима

је новији, прекривен црепом, али је сачувао стрмину из времена када је био под шиндром.

Конструкција зидова прилично је особена за ову врсту цркава. Примењен је систем дебелих брвених стубаца, жљебљених са обе уже стране, са косницима. Између ових су низане и жљебљене талпе приличне ширине. Ступци се јављају и на свим преломним површинама.

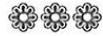
Архитектура цркве нема нарочитих украса и резбарија, али се зато јављају поједини занимљиви облици у унутрашњости храма. Врата су стара, једноставно сачињена од талпи. Два минимална прозорска отвора налазе се у зидовима олтара. Већи прозори имају вертикалне дрвене решетке са једном једином пречагом преко средине, са издељеним задебљањима кроз која се провлаче шипке. На трему су се сачували складно обликовани ступци. Часна трпеза је од дрвета, обрађена на несвакидашњи начин. Два масивна, висока и четвртаста чирака, са исклесаним профилима, усађена су испред иконостаса. Између ових је прилично неуобичајен камени амвон, који, поред устаљеног кружног облика, орнамената и поменутог записа, има две удубљене површине у облику стопала, на које стаје свештеник.

Литература:

- Мита Петровић, Финансије и установе обновљене Србије до 1842, I, Београд, 1901, 766.

- Петар Ж. Петровић, Шумадиска Колубара, СЕЗ LIX, НИПС 31, САН, Београд, 1949, 146.

- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре у Србији, Саопштења V, Београд, 1962, 129.

Црква у Даросави (општина Аранђеловац), посвећена светим апостолима Петру и Павлу, налази се на средокрају према Рудовцима. Грађена је 1832. године, што потврђују многи писани извори.

Храм је уобичајеног, издуженог облика, са вишеугаоним преломима у трему и олтару, без издвојене „женске цркве“. Целокупна дужина грађевине износи скоро четрнаест и по метара, тако да припада типу дрвених цркава средње величине. Целом ширином је засведена плићим коритастим сводом, изведеним од профилисаних и жљебљених шашоваца. Данашњи кров нешто је нижи од првобитног који је био под шиндром. Прекривен је лимом и има прилично неодређене облике.

Изузев крова, који је невешто прерађен, те је на тај начин упропастио архитектуру спољне масе - иначе веома пропорционалне, цела је грађевина добро сачувана у свом првобитном облику и пуна је орнаменталних детаља који заслужују пажњу: ограда трема са осам стубаца, масивна врата с розетама, мали прозорски отвори с унутрашњим капцима који се навлаче, реза која затвара врата, иконостас, осмоугаона розета на таваници. Све је то изрезано у дрвету и обрађено стилизованим геометријским орнаментима, бојеним црвено и зелено. Од кованог гвожђа су змијасто скlopљена решетка на прозорима, полијелеј, свећњаци, звекири и крстови. Два камена амвона, са плитко клесаним кружним украсима, положена су на поду. Сачувано је и мноштво икона рађених на дрвету (иконостас, целивајуће иконе, триптихи). То је већином дело безимених уметника, наивно цртано или са развијеним осећањем боје. Мањих су размера. Многе су украшене резбареним оквирима. Сачувани су и записи дародаваца, из 1833. године (Васкрсење, Св. Ђорђе).

Ако би се извршила рестаурација крова, обавиле би се нужне конзерваторске интервенције и предузели радови на музеолошкој поставци свих покретних и других налаза сачуваних у самој цркви и околу ње, овај, данас још увек занемарени култни објекат, постао би и веома прив

лачан споменик културе, вредан шире пажње.

Литература:

- Митрополит Михаил, Србска црква у Књажевини Србији, Београд, 1874, 10.

- Мита Петровић, Финансије и установе обновљене Србије до 1842, III, Београд, 1899, 351.

- Тих. Р. Ђорђевић, Архивска грађа за насеља у Србији, СЕЗ XXXVII, НИПС 22, СКА, Београд, 1926, 22.

- Радослав Марковић, Задужбине Кнеза Милоша, Просвети гл. 3-5, Београд, 1942, 124.

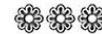
- Петар Ж. Петровић, Шумадиска Колубара, СЕЗ LIX, НИПС 31, САН, Београд, 1949, 152.

- Јован Ердељановић, Етнолошка грађа о Шумадинцима, СЕЗ LXIV, РИГ 2, САН, Београд, 1951, 30.

- Д. Ст. П., Цркве брвнаре, Археолошки споменици и налазишта у Србији II, Централна Србија, Грађа X, 3, Археолошки институт САН, Београд, 1956, 228.

- Д. Ст. Павловић, Разноврсни облици и вредности уметничког изражавања код цркава брвнара у Србији, Саопштења IV, Београд, 1961, 84.

- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре у Србији, Саопштења V, Београд, 1962, 133.

Црква у Павловцу (Наталинци, општина Топола), посвећена светим цару Константину и царици Јелени, налази се на периферији данашње варошице, непосредно под шумом. Некада су је звали „Банића црква“. Преко шашоваца таванице трема, невештом руком исписана су црвеном и црном бојом имена: „Димитрије, Марко кмет, Стојан, Стеван, Стојадин“, као и година „1842“. То су вероватно имена радника и других који су добрајивали овај део храма. Зна се, међутим, да је црква задужбина Милоја Срелца, а на основу архивских података утврђујемо да је црква подигнута 1826. године.

Основа цркве је уобичајена за ову врсту храмова и достиже, заједно са добрајеном припратом, дужину од преко тринаест и по метара. Припада, дакле, типу средње величине, иако је прво-

битно - без припрате - одговарала оним мањим. Стари део, преграђен је само олтарском преградом, завршавајући овај простор вишеугаоно. Над целим овим делом изведена је користаста таваница од шашоваца. Кров је прилично висок, с ублаженим нагибима стрехе која је подупрта косницима. Шиндра је крупна. Под је од опеке квадратна облика. Хоризонтално жљебљене храстове талпе у зидовима укрућене су међу вертикалне ступце и леже на темељима од ломљена камена.

Оваква веза греда, са многим вертикалним ступцима јачег пресека, нарочито у сваком прелому површина, нешто је необичнија за цркве брвнаре овога краја Србије. Ту се свакако осећа утицај начина градње са друге стране Мораве, јер подсећа на скелетни систем бондручара или плетара. С тога је и разумљиво што је дрво недовољно обрађено, изљуспано и олепљено блатом - како споља, тако и изнутра, због чега једва и долази до изражaja.

Оваква архитектура није на висини најлепших цркава брвнара. Кров није много гибак, а бели зидови делују помало незграпно. Па ипак, по извесним детаљима, и ова црквица привлачи пажњу. Сачувана су засведена западна врата ишарана профилисаним летвама које су за основну даску приковане главатим клинцима, образујући квадрате са шестоугаоним пољима. Првобитна су и северна врата, али њихова спољна површина, као и обично, није у тој мери обрађена. Међутим, са унутрашње стране веома је рељефно обликована реза са главатом дршком - рукутком, у чијем је врху изрезан крст. Мали стари прозор задржао се са јужне стране. У дрвету је обрађен и дводелни долап, смештен у припрати. Орнаменти на прегради који деле припрату од цркве - наоса, изведени су од црвено обојених летвица.

Током 1953/4. године, Завод за заштиту споменика културе НРС предузео је опсежне радове

на спасавању овог споменика. Међутим, црква је данас поново запуштена, јер се верски живот углавном одвија само око велике зидане цркве у Наталинцима.

Литература:

- Митрополит Михаиль, Србска црква у Књажеству Србији, Београд, 1874, 13.
- Боривоје М. Дробњаковић, Јасеница, СЕЗ ХХV, НИПС 13, СКА; Београд, 1923, 327.
- Тих. Р. Ђорђевић, Архивска грађа за насеља у Србији, СЕЗ XXXVII, НИПС 22, СКА, Београд, 1926, 84.
- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре, Археолошки споменици и налазишта у Србији II, Централна Србија, Грађа X, 3, Археолошки институт САН, Београд, 1956, 224.
- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре у Србији, Саопштења V, Београд, 1962, 149.
- Р. Николић - Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре, Културно наслеђе Србије 1947-1982, Галерија САНУ 40, Београд, 1982, 88.

Црква у Рачи Крагујевачкој посвећена Светом архангелу Гаврилу, налази се у среду гробља на коме су сачувани и многи стари камени споменици са исклесаним и обојеним фигурама покојника. Црква је веома позната и убраја се у непокретна културна добра од великог значаја.

Предање, као и поједине новије белешке говоре да је црква подигнута 1727. године, што, најврдно, доказује турски натпис на таваници. Сматра се и да је у њој крштен Карађорђе. Наиме, на шашовцима који покривају таваницу трема постоји прилично избледели запис бојом труле вишње, изведен можда и арапским писменима. Боја се слаже са бојом шаре на вратима и венцу, те се може претпоставити да је то једна иста рука повлачила. Међутим, запис је нечитак и у време истраживања (1956) није га било могуће протумачити. Једино се ћирилицом могло јасно прочитати име „Лазар“, исписано истим средствима. Можда

је то и име градитеља - неког од осаћанских мајстора.

Из архивских података из 1832. године сазнајemo да рачански храм потиче из 1826, о чему Милутин Ђорђевић, из Баточине, обавештава кнеза Милоша. На самом објекту, споља на брвну, лево од западних врата, урезана је година „1827“, што би, по нашем мишљењу одговарало години довршења храма. Такође, судећи по стилу, начину градње и извесним детаљима у орнаментици, не бисмо се могли сложити с претпоставком да би црква могла бити подигнута сто година раније. Вероватно је на истом месту постојала црква у XVIII веку, у којој је могао бити крштен Карађорђе, али о томе ништа одређеније нисмо у стању да кажемо, иако је о овој цркви доста писано.

Цркву у Рачи убрајамо у најуспелија архитектонска остварења своје врсте. Припадајући типу средње величине, има основу у облику лађе, са јасно издвојена три дела, у укупној дужини од преко тринаест и по метара. Трем, са четири масивно обрађена ступца, заграђен је у приземном и таванској појасу и делује скоро као затворена просторија с равном и ниском таваницом. Унутрашњи простор, одељен оградом ниском олтарском преградом, засведен је високом полуобличастом таваницом која се над шестоугаоним олтарским делом заобљује. Кров је стрм и висок, с веома широком и ниском стрехом која поступно ублажује окомитост, обухватајући на тај начин целу грађевину на чија брвна пада дубока сена.

У конструктивном погледу црква оставља утисак веома солидне грађевине. Све су греде, талпе и шиндра масивне, при томе тесане, обрађене и декорисане онако како то одговара храстовој и другој употребљеној грађи, без залажења у претеране детаље и декадентне облике. Због тога је сва профилација скромна али изразита, наглашена црвеном и другим бо-

јама. Такви су шашовци, такви и доворатници, ограде и преграде, решетке на прозорима. Врата и венац на стрехи богатије су обрађени и резани, под неоспорним упливом исламске орнаментике коју су Осаћани са собом донели. Сачувана је једноставна или складна конструкција олтарске прегrade на чијим се доњим даскама одржала првобитна орнаментика изражена стилизованим цвећем, сликана под утицајем барока. За жаљење је што овом иконостасу недостају иконе. Сачувана је једна једина, са представом Преображења. Иако оштећена, указује на квалитет сликарства које је на њој заступљено.

Ова је црква, до 1956. године, била у прилично пошем стању. Конзерваторско-рестаураторске мере, предузете те године од Завода за заштиту споменика културе НРС, допринеле су да јој вредности остану очуване за дуже временеско раздобље.

Литература:

- Тих. Р. Ђорђевић, Архивска грађа за насеља у Србији, СЕЗ XXXVII, НИПС 22, СКА, Београд, 1926, 84.
- Тома Радивојевић, Насеља у Лепеници, СЕЗ XLI, НИПС 27, Београд, 1930, 209.
- Ђ. Бошковић, Гробљанска црква у краг. Рачи, Белешке са путовања, Старијар VII, СКА, Београд, 1932, 123.
- Живко Милићевић, Стара црква у Рачи Крагујевачкој, Записи о српској земљи, Држ. штамп., Београд, 1940, 27.
- Бранислав Ђ. Којић, Стара градска и сеоска архитектура у Србији, Просвета, Београд, 1949, 156.
- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре, Археолошки споменици и налазишта у Србији II, Централна Србија, Грађа X, 3, Археолошки институт САН, Београд, 1956, 224.
- Д. Ст. Павловић, Разноврсни облици и вредности уметничког изражавања код цркава брвнара у Србији, Саопштења IV, Београд, 1961, 83.
- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре у Србији, Саопштења V, Београд, 1962, 161.
- Р. Николић - Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре, Културно наслеђе Србије 1947-1982, Галерија САНУ 40, Београд, 1982, 89.

- Лексикографски завод ФНРЈ, Енциклопедија Ликовне Умјетности 1, Загреб, 1959, 523.

Црква у Селевцу (општина Смедеревска Паланка) посвећена Силаску Светог Духа, у многоме личи на ону у Смедеревској Паланци, која је у суседству, подигнута неколико година раније. Године забележене на Служебнику - „1832“, на икони Светог Јована - „1833“ и на царским дверима - „1834“, пружају податке о старости цркве у Селевцу, која је, можда, грађена и нешто раније - 1827. године. По предању, подигао ју је Станоје Главаш, родом из оближњег Глибовца. Мајка му се била преудала у Селевцу, где је и сам Станоје живео и имао своју кућу.

Црква у Селевцу првобитно је била мања од оне у Паланци. Међутим, заједно са вишеугаоним олтарским простором, са уклоњеном преградом која је раздвајала припрату од наоса и са додатим тремом који има зидану ограду, облика сличног оном у олтару, укупна дужина грађевине износи пуних двадесет метара, а ширина скоро седам и по. Тако повећана, постала је највећом црквом брвнаром у Србији. Масивне и здраве талпе леже на широким зиданим темељима у које су уградјена два реда међусобно повезаних гредица, што је неубичајено за конструкције ове врсте. Уз то, због пада терена, прилично је висок темељни зид са источне стране. Таваница је засведена шашовцима. Кров са великим стрехом прилично је стрм. Прекривен је црепом. У слемену су два гвоздена крста.

Архитектура цркве не обилује декорацијом. Врата су ипак засведена и у профилацији имају већи број поља. И једна и друга су прецизно рађена, са стилизованим крстом испод темена лука. Прозори су са оквиром и гвозденом решетком чије су хоризонталне пречке уврнуте. О своду висе три кристална полије-

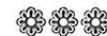
леја. Под је од широких храстових дасака.

Вредан је пажње барокни иконостас који је у целини сачуван. У доњем реду су старозаветне сцене а у крајњим пољима стилизовано цвеће тамне боје. Престоне су иконе веће, богато украшене златом, са потписима дародаваца. Апостоли су нешто примитивнијег цртежа, док новозаветне композиције минијатурних размера изнад њих представљају најлепше иконе, топлих и складних боја, добро укомпонованог и солидног цртежа. Бильни орманенти, резбарени и позлаћени, нарочито су запажени на царским дверима и око Распећа.

Црква је оправљана и препокривана 1948. године. Новим фарбањем и сликањем зидова и свода поремећен је склад који је дотле владао у цркви. Новијег су порекла и столови унаоколо. Југозападно од храма уздиже се масивни дрвени звоник.

Литература:

- Митрополит Михаиљ, Србска црква у Књажеству Србији, Београд, 1874, 18.
- Православна Српска црква у Краљевини Србији, Београд, 1895, 28.
- Радослав Марковић, Задужбине Кнеза Милоша, Просв. гласник 3-5, Београд, 1942, 126.
- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре, Археолошки споменици и налазишта у Србији II, Централна Србија, Грађа X, 3, Археолошки институт САН, Београд, 1956, 200.
- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре у Србији, Саопштења V, Београд, 1962, 165.

Капела у Сепцима (општина Рача) је ван употребе. Иако не располажемо подацима о њеној старости, по свој прилици је можемо приписати првој половини XIX столећа. Називају је „Љубостињом“.

Припада типу најмањих и најједноставнијих цркава брвнара. Правоугаоног је облика и састоји се из два дела - трема и цркве, достижући укупну дужину од једва шест и по метара. Под основу

је потурено камење, тако да је одигнута од земље и у случају потребе може се лако пренети. Зидове јој образују укрштене и ужљебљене талпе. Једноставан, четвороводни кров прекривен је сада ћерамидом. То све заједно пре личи на вајат него на храм.

Ипак, по извесним елементима своје архитектуре, ова капела има неке привлачности. Трем је с профилисаним ступцима са седлом, ограђен и покривен таваницом од шашоваца. Кроз ниска врата улази се у капелу која због своје скучености нема ни одељен олтар са иконостасом, ни уобичајену часну трпезу, већ само једну дрвену полицу преко целог источног зида, за полагање икона и осталих реликвија. Један мали прозор осветљава ову просторију без таванице. Споља је дрвени крст у слемену.

Литература:

- Бировије М. Дробњаковић, Јасеница, СЕЗ XXV, НИПС 13, СКА, Београд, 1923, 352.
- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре, Археолошки споменици и налазишта у Србији II, Централна Србија, Грађа X, 3, Археолошки институт САН, Београд, 1956, 352.
- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре у Србији, Саопштења V, Београд, 1962, 168.

Црква у Смедеревској Паланци једна је од ретких варошких цркава брвнара. Данас је на гробљу, а до 1906. године налазила се у среду вароши, код данашње зидане цркве, на месту касније подигнуте основне школе. Храм је посвећен Светом Илији и служи за потребе гробља. Припада нашим непокретним културним добрима од великог значаја.

На основу записа на царским дверима, иконостас је рађен „у време благовјернаго Г. и Књаза Милоша Обреновича 1830“. Исти натпис са годином налази се и испод Распећа. Тих је година и црква грађена, највероватније 1828, када је по извесним пода-

Црква брвнара у Сепцима испод храста

цима кнез Милош поклонио звону и дао 500 гроша прилога. Доцније је звono припало новој цркви, али је за време првог светског рата упропашћено. По предању, цркву је начинио неки Петар Андрејевић, градитељ, родом из самог места. Из Руварчевог пописа сазнајемо да је за време аустријске окупације у првој половини XVIII века Хасанпашина Паланка (ранији назив Смедеревске Паланке) имала струј цркву од ћерпича, која је „прежде“ била „бивша турецка цамија“.

По свесјој основи, ово је у Србији највећа сачувана црква брвнара без трема. Подељена је на „женску цркву“, средишни део храма и олтарски простор, у укупној дужини од седамнаест и по метара. Олтар се са источне стране завршава у облику правилног многоугаоника. Масивна и здрава граничева грађа, без вертикалних стубаца који би је на угловима везивали, положена је преко двоструког реда гредица које леже на широким каменим темељима. Кров је низак - раније под ћергидом, а сада под црепом - са широком стрехом. Слична сблика и конструкције, само

са тремом, јесте већ поменута црква у Селевцу.

И поред незграпне силуете коју ова широка а релативно ниска грађевина пружа споља, по извесним својим детаљима - по унутрашњој обради, а нарочито по сачуваном иконостасу, црква заслужује пуну пажњу. Обоја су врата полуокружна, једноставне обраде од профилисаних дашчица, али при томе веома сразмерна. Унаоколо су широки оквири од дасака, са урезаним профилима. И прозори су слично уоквирени, са решеткама од коване гвожђа. На угловима зидова сва је грађа редом обележена нарочитим зарезима који су приликом расклапања и премештања цркве олакшавали рад на њеном поновном склапању.

Унутрашњост храма готово у целини припада времену из којег је црква. Добија се утисак пространства под засведеном широком и ниском таваницом од обрађених шашоваца, над подом од квадратних опека. Више часне трпезе обешено је велико „небо“ у облику квадрата, израђено у дрвету, са чипкасто орнаментисаном ивицом и стилизованим крстом од црвене чохе, у средини, што је неуобичајено

ФЕЛИКС КАНИЦ О МАНАСТИРИМА ДАНАШЊЕ ШУМАДИЈСКЕ ЕПАРХИЈЕ

код оваквих цркава. Сачувани су велики чираци од кована гвожђа, крст прекривен бакром и монументални дрвени свећњак у једном комаду, обрађен у круг. Иконостас је комплетан и аутентичан, са уградјеним иконама рађеним на дрвету. Прилично је велики. На средини је при врху Распеће са припадајућим иконама, испод је ред од дванаест апостола; још ниже, веће престоне иконе (6 комада) између бочних и царских двери које су такође исликане пригодним композицијама; сасвим доле, испод престоних икона, обојене су површине иконостаса стилизованим вазама са цвећем - у барокном духу. Сликарство је топлих и јаких боја, складно повезаних; цртеж је солидан - на Апостолима нешто примитивнији а на престоним иконама бољи. Поред наведених натписа са годином, постоје и записи на грчком језику, што указује на порекло сликара.

Литература:

- Митрополитъ Михаиль, Србска црква у Княжеству Србии, Београд, 1874, 19.
- Православна Србска црква у Краљевини Србији, Београд, 1895, 28.
- Димитрије Руварац, Митрополија београдска око 1735. г., Спом. XLII, II, 37, СКА, Београд, 1905, 141-147.
- Боривоје М. Дробњаковић, Јасеница, СЕЗ XXV, НИПС 13, СКА, Београд, 1923, 334.
- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре, Археолошки споменици и налазишта у Србији II, Централна Србија, Грађа X, 3, Археолошки институт САН, Београд, 1956, 203.
- Д. Ст. Павловић, Разноврсни облици и вредности уметничког изражавања код цркава брвнаре у Србији, Саопштења IV, Београд, 1961, 83.
- Д. Ст. Павловић, Цркве брвнаре у Србији, Саопштења V, Београд, 1962, 169.

Доброслав Ст. Павловић

Одговор на питање, зашто и данас треба имати у виду оно што је о Србима и Србији, крајем прошлог века писао Немац Феликс Каниц, садржан је у мишљењу овог аутора о нашем народу. У предговору главном делу о нама - *Србија, историјско-етнографска проучавања из година 1859-1869* (немачко издање 1868. године), Каниц каже: „Мало је народа који су као Срби успели да задрже свој првобитан, неокрњен, национални карактер. Вековима издвојени Турцима од остале Европе, они су до сада мало учествовали у њеним цивилизацијским постигнућима. Осећање за породични живот, љубав према домовини, гордост према прошлости и слободи, и велика лична храброст у свим њиховим друштвеним редовима показују се до данас врло живим. Са упорном жилавошћу чувају они своје навике и своје обичаје. Физиономију Србина одаје доброћудност и интелигенција. Он је постојаног карактера и гостољубив, а његове ратничке особине, које су још стари Византинци ценили, ван сваке су сумње. Јако поносит, он је исто тако мудар и проницљив. Лаж није његова особина, али се он скоро никако преварити не да. До свога права јако држи и нерадо од њега одступа. У својим судским парницима Срби се пак показују својом речитошћу као прави адвокати. У препиркама они лако плану, али у свом достојанству знају да се држе границе, отуда су двобоји и крвна освета у Србији готово непознати. У трgovини, Србин спаја особине немачке марљивости и италијанске предузимљивости... и ретко се упушта у малверзације и подвале.“

Да се Феликсу Каницу заиста треба враћати, па од њега и учити, уверавају нас и речи академика Владимира Стојанчевића, из поговора српском издању Каницове књиге *Србија - земља и становништво од римског доба до краја XIX века*, Београд, 1985, рађеном на основу другог, знатно допуњеног немачког издања из 1908. и 1909. године: „Каниц је у својим истраживањима спознао велику креативну снагу српске историје, истина посебног типа и другачијих обележја од, например, средњовековне угарске и угарско-аустријске цивилизације, али таквог захвата и стваралаштва да ју је сматрао једним од носилаца прогреса на Балканском полуострву, па чак и на балканско-подунавском простору. Стари манастири, њихова архитектура и живопис, њихове преостале ризнице и библиотеке, епиграфика и нумизматика, историјски литерарни помени о њима и остаци живе народне традиције предмет су његовог сталног и неуморног интересовања, његове велике истраживачке брижљивости и постојаног дивљења и поштовања. У овом погледу Србија XIX века имала је у Каницу не само свог великог историографа већ и осведоченог пријатеља, чије је дело, као морална подршка политичким настојањима српских државника, знатно допринело ослобођењу Срба од отоманске власти. Можда није претерано рећи да је Каницова кнежевина *Србија* из 1868 - која је касније прерасла у *Краљевину Србију* - у научном, интелектуалном па и у политичком свету Европе, посредно или непосредно, одиграла је скоро исту ону улогу коју је четрдесетак (односно осамдесетак) година пре тога имало Ранкеово дело *Српска револуција* (из 1829), које је својевремено послужило као научно-политичка подлога за дипломатско решавање српских тежњи у општој проблематици источног питања.“

Ево како Феликс Каниц у књизи *Србија - земља и становништво...* описује манастире данашње Шумадијске епархије:

НИКОЉЕ

Стазом која би неком младом и лудо смелом туристу свакако пружила извесно задовољство, стигли смо до цркве Николе, саграђене кратко време после Косовске битке у необично живописном али тешко приступачном кланцу Штурца, тако да се нисам нимало зачудио када сам чуо њеног попа да се жали због ретких посета. Старији део чини једну 16 м дугу, 4,5 метра широку праволинијску градњу са високом средишњом куполом која почива на четири испуштене зидна пиластра, са полуокружном апсидом и нартексом, уз коју је, вероватно приликом реновирања 1817, дограђена друга, над којом се уздиже мали торањ. За владе кнеза Александра Карађорђевића, Живко Павловић и Лија Стојанчевић из Пожаревца су 1850. године делимично обновили њене фреске; оне у нартексу, које су јако оштећене и нису превучене новим бојама, ако се суди по орнаментима који их окружују, могле би бити старе око 130 година. На западном порталу с рамом од белог мермера један натпис на старословенском језику казује да је манастир Свето Николе подигнут 1425. године, што би значило да му је ктитор деспот Стефан Лазаревић. Наткриљено једном величанственом старом липом, ово светлиште би могло да буде врло захвалан сликарски мотив.

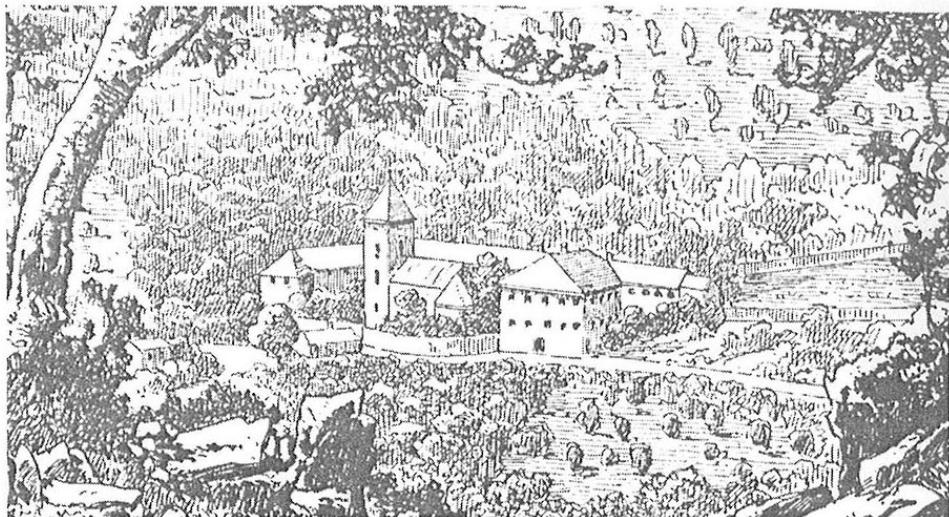
После лаке закуске на свежој зеленој трави изишли смо кроз сеновити манастирски клањац на пут обасјан сунцем. Он прелази Јасеницу у великом селу Блазнави, родном месту необично обдареног првог намесника после смрти кнеза Михаила, Миливоја Петровића Блазнавца (1815-1873), человека који се већ у раној младости прочуо у целој земљи.

БЛАГОВЕШТЕЊЕ

Десном обалом Јасенице прошли смо кроз Маслошево, родно место Карађорђеве жене

Јелене, па према Страгарима на источним падинама Штурца, у усеку Сребренице, чије само име указује на знатну количину сребра у оловним рудама овог брда.

две деценије тамо се зацарила аљкавост и знаци запуштености просто боду очи. У пошем стању су нарочито конаци, мада су 1841. темељито реновирани.

Манастир Благовештење, цртеж Феликса Каница

О интензивном саобраћају који се одвија преко ове важне раскрснице путева говоре њених пет дућана, а о њеном злу гласу нимало пријатна механа, укојој се стално мувају неки људи сумњива изгледа. Свештеник нам је причао да су страначка трвења искварила и оне који су раније били вальани, и да је иначе опадање морала отишло дотле да се у селу може наћи само понека девојка беспрекорна поштења. Томе је не мало допринела и оближња барутана, у којој повремено ради велики број војника.

Пола часа даље уз поток, у некада шумовитом кланцу, међу белим страгарским барутанама, лежи и историјски занимљив манастир Благовештење. Његову црквицу са четвртастим торњем, широким ниским бродом и хорском апсидом уз њега саградили су, вероватно, као и многе друге у рудничкој области од којих се данас види једва понеки траг, дубровачки рудари који су тамо радили и живели у XIV и XV веку. По народном веровању црква је много старија, али томе противречи њена основа, која није битније мењана приликом обнове коју је извршио архимандрит Василије 1795. године. Од пре

међутим, у последњих годину две дана ствари су кренуле на боље. Душнобрежничке послове у манастиру обављају игуман и један духовник. Манастирски посед се састоји од 66 хектара ораница, ливада, воћњака и винограда, и 120 хектара шуме, истински знатно оштећене циклоном, који је гране букава и јавора носио све до Чумића, удаљеног 16 км; поред тога, манастир располаже и готовином од близу 10.000 динара.

(Следи опис како је Карађорђе шестог априла 1796, на дан црвеног сабора, посетио манастир и дао велики прилог. Канић наводи претпоставке како је дошло до тога да Карађорђе постане вођа Устанка.)

ВОЉАВЧА

Источно од Белог Польја лежи село Љубичевац, које се раније звало Бушинци; крај њега, на једном брежуљку, стоји четвртасти торањ, за који народ каже да су га саградили Саси (немачки рудари). Нешто источније пружа се паралелан клањац, кроз који смо после једночасовне вожње по јако пошем путу стигли у манастир Волјавчу у изванредној, романтичнојoko-

лини. На ивици манастирске шуме, која покрива 206 хектара, на 610 м високим Бачварама и на 800 м високом Великом Чикеру, уљани шкриљац је зарастао у упадљиво густо жбуње, а дивљи хмель је толико бујан да се бере и, помешан с правим, употребљава се у најближим пиварама. Лепи, танки шкриљци, који не заостају ни за најбољим нашим, могли би се, када би се у близини уредила једна брусница, користити за покривање кућа и сл. Тај би се посао и те како исплатио, пошто би сељаци брзо напустили покривање црепом, које је лошије и скопчано са сталним поправкама.

Настојатељ Јосиф Гавриловић, који је са непуних 28 година позван из манастира Наупаре код Крушевца да управља Вољавчом, примио нас је с љубазношћу којој нема шта да се замери. Економка, прилично млада жена, побринула се за добру вечеру и са задовољством је са нама слушала мелодије које је Јосиф зналачки извлачио из своје бечке хармонике, купљене за 60 динара. Његов садруг, калуђер Симеон, са изразитом главом овенчаном црном таласастом косом, певао је дивне песме, међу њима и једну о ослобођењу Ниша. На починак смо пошли тек у касне сате. У мојој соби, која је била повезана са спаваћом собом младог старишне манастира, пало ми је у очи да је цео један зид покрiven деловима богате женске одеће, чија је власница у рано јутро без устручавања прошла у собу свога господара да би му помогла да се спреми за недељно преподне. Било ми је сасвим јасно да је од строгог поштовања реда у многим српским манастирима мало шта остало и да захтев Радикалне странке за њиховим укидањем није неоснован. И заиста, у њима живе већином старишне заузете управљањем манастирским поседом, а у томе им помажу радом толико оптерећени калуђери да им мало времена остаје за бављење ду-

ховном страном живота или бар за упознавање црквеног језика. Због тога су се раније добри односи са суседним општинама знатно погоршали; за сељаке је велико искушење представљала манастирска шума, а привлачили су их често и виногради; споровима између калуђера и кметова никад крај; државни органи су при том доспевали у врло тежак положај. Да је скора реформа у овој области неизбежна, у то ме уверава и низ једних личних доживљаја; овде бих навео само то да ниједан од двојице калуђера у Вољавчи није умео да прочита старословенски натпис над јужним црквеним улазом, нити је по чувењу знао шта у њему пише.

Према овом натпису, цркву, посвећену архангелима Михаилу и Гаврилу, сагradio је 1050. „самодержец сербски“ Михаило Добросављевић. Међутим, њена основа, техника градње и материјал не говоре о толикој древности. Према основи коју сам снимио, црква има 10 м дуг и 4,80 м широк брод, са полуокружном, истуреном хорском апсидом полупречника 2,1 м и две сличне бочне конхе. У исто толико широк, 3,20 м дуг нартекс воде са запада и југа два улаза, од којих први има раван двератник, а други је полуокружно засведен. Упркос пошем горњем делу, који треба темељно обновити, црква би са својом малом необичном куполом на четвртастом постолју могла да остави добар утисак да није оног незграпног торња који је дограђен 1838; као његов градитељ писмено се овековечио пуковник и сенатор Јанићије Ђорић Страгарац. Унутрашњости цркве, њеним сликама и осталом украсу сасвим пристаје оскудна светлост коју пропуштају уски прозори. При прегледању мале библиотеке нашао сам један минеј писан 1664, други из Св. Тројице из 1775, оба са укусним вињетама; трећи из 1664. из манастира Добриловине и један псалтир, који је „о свом трошку у помен својој

породици“ штампао 1777. у Земуну вредни градитељ игуман Јевремовић. Поново сам приметио да свештена лица нису много заинтересована за своје старе књиге и да не схватају разлику између рукописа и штампаних књига.

Поред западне ограде манастира видео сам на кречњачкој стени зидове старог конака у коме је 1805. заседао први Правитељствујући совет Србије. Његова запуштеност сведочи о недовољном поштовању према националној прошлости. Источни конак, који је 1765. сагradio јеромонах Алексије, одудара живописном неправилношћу од јужне нове зграде игумана Јосифа из 1865. године. Она стоји на масивним подрумским луковима које је „сазидао“ игуман Алексије Јевремовић под султаном Хамилом и ваљевским епископом Јоакимом 1776. године“; на страни према путу има један спрат са 11 прозора на фасади, наспрот „казаници“ у којој манастир пеће ракију. Изван манастирских зидова на западној страни нашао сам поред лепе чесме, озидане *alla turca* блоковима пешчаника, са разбијеном цеви, на остатке јаких средњовековних зидина, вероватно „градића Сребренице“, у коме је, према дубровачким повељама датираним у њему, 1430. и 1433. године боравио деспот Ђурађ Бранковић. Тиме би било нађено средњовековно седиште српских владара које је Јиричек наслућивао у долини Сребренице, а манастир Вољавча, који лежи у дивном природном парку поред потока што и данас носи старо име, можда би постао привлачнији за три насеља своје парохије, од чијих се 1400 становника ни један једини није појавио на служби Божјој тога лепог недељног преподнева које сам провео тамо, мада је звук звона надалеко одјекивао и духовник Симеон имао врло пријатан глас.

Приликом вожње кроз дивну Бањску клисуру, у којој се код

источног „Парлога“ налазе нови манастирски виногради, воћњаци, њиве и ливаде (укупно 26 хектара) окружени са 165 хектара шуме, а поред потока који покреће неколико воденица тумарају лепа стада манастирске стоке, старешина нам је показао место где су му кратко време пре тога хајдуци одузели часовник и готовину коју је имао код себе.

ДИВОСТИН И ДРАЧА

Јутро 4. августа 1897. затекло ме је са професором Селесковићем на оном истом, недавно порављеном милановачком друму којим сам још 5. септембра 1861, са уметнички настројеним саветником Јованом Гавриловићем из Крагујевца путовао у 7 км удаљени Дивостин, да бих погледао тамошњу црквицу, која је била предложена за реновирање. Обрасла у плаве пузавице, живописна рушевина је надалеко била чувена по својој неоспораваној чудотворности. Мада јој је купола била већ толико накривљена да је сваког тренутка могла да се сруши, под њом су лежали болесници који су довођени чак и из врло удаљених места; поред њих су палили свеће, а њихови пратиоци су у оближњој механи чекали њихово излечење до следећег дана. Као што сам већ чуо, па и сам видео, мој савет је послушан. Сељаци су се дugo опирали рушењу њихове чудотворне црквице, најзад је ова архитектонски безвредна грађевина ипак срушена а камени су блокови употребљени за изградњу цркве Св. Константина и Јелене, која је са куполом и торњем завршена 1872. и потчињена манастиру Драчи, удаљеном 4 км у правцу југоистока.

Ово у песмама опевано светилиште на извору Драче, испод 466 м високе Рујевице, саграђено је 1735. обор-кнез Станиша Млатишума, од кога су Турци зазирали, и који га је посветио Св. оцу Николи; црква је грађена каменим квадерима, без везив-

ног малтера, стога је брзо оронула, па ју је војвода Тома Вучић Перишић обновио. Тамо су нам показали гробове Јована Добрчче, који се одликовао при одбрани Крагујевца и у одсудној бици против надмоћнијих Турака на брду Љубићу код Чачка 1815, затим исто тако храброг брата кнегиње Љубице. На његовом надгробном споменику стоји следећи натпис: „Овде почивају kostи Јована Вукомановића, рођ. у селу Срезојевцу рудничке нахије, који је, борећи се против Турака раме уз раме са својим зетом, кнезом Милошем Обреновићем, пао код Пожаревца год. 1815. у 23. години свога живота.“ Његова сестра, српска кнегиња Љубица, подигла му је овај споменик 30. јула 1825. За цркве у Дивостиму и Драчи везано је 10 села са 810 кућа. Манастир Драча је 1888, поред готовинског капитала од 10300 динара, поседовао 28,6 хектара ораница, 47 хектара ливада, 14 хектара воћњака и винограда, 100 хектара шуме, 9 различитих зграда, воденица итд. Његов игуман и три калуђера располажу годишњим приходом од просечно 4000 динара, који је у приличној равнотежи с издачима.

ГРНЧАРИЦА

На станици у Јовановцу, где пруга прелази на леву обалу Лепенице, да би се и даље држала тик уз њу, видео сам лепу грнчарију од изврсне жуте глине, које има код Кормана на другој страни реке.

Нешто северније, у шумовитом кланцу, лежи манастир Грнчарица. Његова црква Св. оца Николаја, са торњем и кубетом, обновљена је 1870; уз те радове на обнови, дугогодишњи архимандрит Иринеј саграђио је и велик конак. Манастир има 31 хектар ораница и ливада, 25 хектара воћњака, 84 хектара шуме, нешто готовине, а за његову цркву је везано и осам имућнијих места, међу којима Жировница, од чије станице траса пруге следи ток Лепенице према истоку.

ЈОШАНИЦА

... пут нас је водио кроз дубоку удолину у иловастом земљишту Међурече, преко обрађених брежуљака према омиљеном излетишту Јагодинаца, манастиру Јошаници, који је у једној живописној ували, окружен дивним храстовим и буковим луговима. Поред те увале хучи бистра Јошаница, која се слива са Бабиног гроба, највише тачке Црног брда (648м), и са једноличним клопарањем манастирског млина нарушава немутишину целог краја. У средини дворишта, у сенци огромног ораховог дрвећа, светлуџају позлаћени крстови на куполама црквице Св. Николе; на левој страни се диже троспратни црквени звоник, а целину завршава на западној страни једноспратна зграда, која својим отвореним степеницама и балконом подсећа на тиролске дрвене куће. Ту нас је, уместо одсутног игумана, примио калуђер Вићентије, бивши трговац, који је осетио духовну потребу за повлачењем из света. „Ах, како би се мирно могло овде живети кад не би стално претила опасност од хајдука са Црног Врха!“. Покушали смо да га утешимо тиме што је баш претходног дана начелник Лазар Петровић са осам пандура пошао у потеру за њима, али он је сматрао да су разбојници сувише лукави да би та потеря дала неке резултате, и стварно - тако је и било.

О јошаничкој цркви постоји предање да ју је саграђио цар Лазар да би се у њој венчао са Милицом, девојком из куће Немањића. Према томе, требало би да потиче из друге половине XIV века. Она је, као и стари манастир, много страдала нарочито за време првог устанка; за владе султана Абдул-Ахмеда (1786) била је обновљена и, колико се по остацима може судити, налазила се до 1813. лево од данашње хорске апсиде. Те године су Турци на дан црквеног сабора (Велика Госпојина) из-

вршили препад на окупљени народ и запалили зграду из које су се нападнути бранили. Убрзо је саграђен данашњи конак, у чијим су тихим одајама у лето 1815. изасланици Марашли-паше, међу њима и нишки владика, водили разговоре са вођама српског устанка, којима је на челу био Милошев брат Јован, о томе како да се сукоб реши мирним путем. Међутим, борба је беснела и даље, и када се она за Србе срећно завршила, кнез Милош је поклонио манастиру два звона, уз која су тутори набавили и треће. Црква је пре 65 година темељно реновирана, а настојатељ Теофан је 1879. извршио све потребне поправке; игуман Арсеније је 1835. проширио конак једном лепом дограмањом на предњем делу. Црквица има 26 м дуг и 7 м широк главни брод с хорском апсидом, с повећом осмотром куполом над главним делом и мањом над нартексом, уз коју је дограђен и други, дуг 10 метара. Северна фасада је оживљена трима великим полукружним польјима, а на јужној су усечени једна врата и три прозора: главни улаз се налази на западној страни. Изнутра је црква бело окречена; од стarih фресака сачувана је само једна 20 цм широка трака у главној куполи, у коју светлост долази кроз четири прозора. Испод куполе је, противно свакој традицији, постављен нови иконостас, који је 1864. радио сликар Илија Димитријевић из Новог Сада по налогу тутора Радисава Милутиновића из Белице. Нови су исто тако попложани под, два свећњака од кованог гвожђа, чешки стаклени полијелеји, дрвен олтарски сто са крстовима и књигама. Од гробова око цркве пао ми је у очи гроб војводе Милоја Тодоровића из суседног, севернијег села Црнче, који се истакао у устаничким борбама и 1832. умро као саветник, а од новијих гроб Илије Јаковљевића, који је пуне 32 године службовао као свештеник у југоисточном Драгоцвету. Веома

леп мермерни споменик на његовом гробу, украсен стубићима и позлаћеном гранчицом винове лозе, подсећа на римске узоре, а поред тога на њему је фотографски портрет овога свештеника, урамљен испод позлаћене жалосне врбе. Био сам не мало зачуђен овим новинама које су стигле и у српска брда; оне овде свакако имају више оправдања него на западу, где има довољно вајара који би покојника могли овековечити на достојнији начин.

Јошаница спада међу богатије српске манастире. Њена парохија обухвата 9 места са око 2000 душа, а њену непокретну имовину чине 14 хектара ораница и ливада, 7 хектара воћњака и винограда и 765 хектара шуме. Пошто се сваке године остварује вишак од око 3000 динара, манастир данас располаже готовином од 12 000 динара. Његови манастири леже на терцијарним осунчаним висовима Лозовика. Добра лоза успева у целој околини. Овде влада обичај да се виноградари на дан Св. Трифуна (13. фебруара) у виноградима заклињу да у ново вино неће доливати воде. Зашто је за заштитника српских винограда изабран баш Св. Трифун, архимандрит манастира Јоаникије, кога смо на повратку срели на коњу, није могао да ми објасни. У јагодинском округу су најчешће крсне славе Св. Никола, Св. Јован, Ђурђевдан и Св. Аранђел.

КАЛЕНИЋ

Поред романтичног положаја на месту где се спајају изворни краци Келанићке реке, сливајући се лепезасто са планинског венца високог 760-940 м, манастир има за свој велики углед у народу, који је раније био несумњиво још већи, да захвали своме оснивачу деспоту Стефану Лазаревићу и поштовању с којим се народ односи према његовој успомени. У погледу године оснивања подаци се колебају у распону од 1407. до 1423. године. Још је спорније извођење његовог имениа од глагола „калити“ (у

смислу ослабити, пригушити сјај светlostи калењем). Прича се да је цар Лазар, док је са својим побожним сином са дивљењем посматрао велелепну новоградњу, склизнуо с коња кога је заслепило светлуцање бакром покривених купола, и стога је саветовао да се овај метал, који на сунцу сувише блешти, замени неким тамнијим, калењим покривачем. Према овом маштовитом етимолошком причању излази да је манастир Каленић завршен још пре Лазареве погибије на Косову (1389).

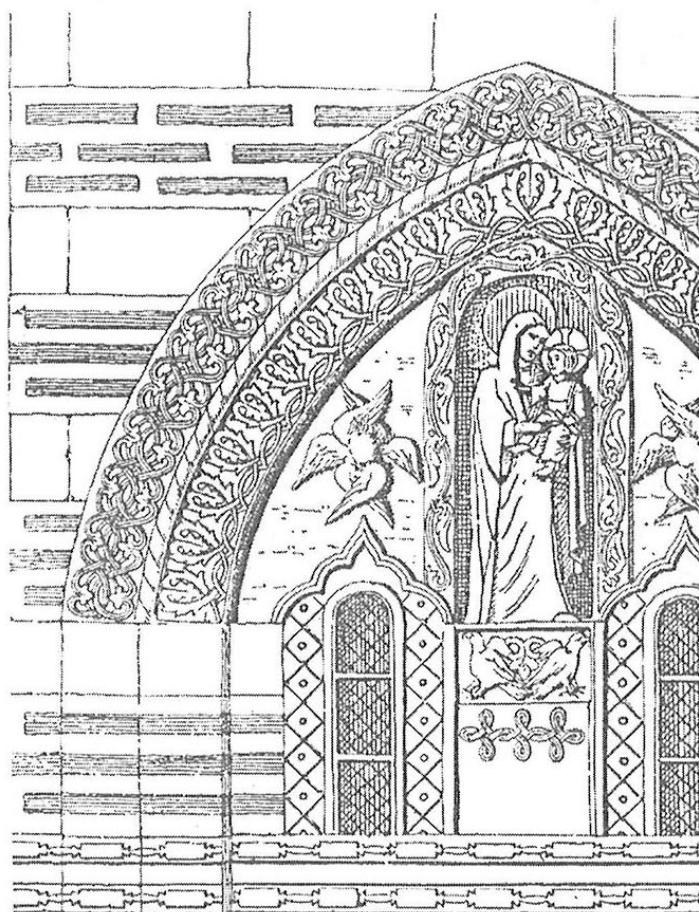
Кроз високу капију, испред које као стубови стоје два огромна платана, ушао сам у велико четвороугаоно манастирско двориште, чији југозападни угао заузима моћан звоник. На јужној страни стоји омања зграда за послугу, а на западној двоспратни конак чврсте дрвене конструкције (саграђен 1824). У средини се уздиже често пустошена, последњи пут 1845. обновљена црква Стефана Лазаревића, који је под тешким притиском Бајазита трајио свој спас у подизању верских задужбина.

Као Стефанов карактер према карактеру његова оца, тако се односи црква Каленића, посвећена Ваведењу, према свом узору, цркви Лазарици у Крушевцу. Иако се основе ових двеју цркава готово подударају, по хармоничности спољних пропорција каленићко здање далеко заостаје за крушевачким. Већ нартекс је преширок и гломазан, куполни део је сувише масиван и недовољно развијен у висину да би се органски повезао са финије обликованом фасадом наоса. Још више смета несразмерна између фасаде и тешког корпуса централне куполе, која се не може стављати на терет Раду Боровићу, наводном градитељу цркве. Већ сам указао на многе оријенталне елементе крушевачке цркве, а овде су они још чешћи, нагомилани, и наметљиви и иду на штету стилске чистоте, којом се одликују неке грађевине старе Србије.

Али ако оставимо по страни ово строго критичко становиште, можемо рећи да и каленићка црква на својој спољашности има обиље занимљивих детаља. Међу овим истичем прозоре с преломљеним луковима који, додуше, нису у складу са лизенама повезаним кружним луковима, затим поједине украсне траке са дражесно комбинованим мрежастим и флоралним елементима, неке геометријски ефектно конструисане розете и рельеф Богородице с дететом на левој руци на јужној фасади изнад доњег прозора у нартексу, чиме се, пошто су рельефне фигуре веома ретке у земљама источних култова, и у Каленићу још једном, очигледним примером потврђују западњачки утицај на грађевине средњовековних српских владара. Живописно дејство зидних површина овде се, независно од наизменичних слојева зеленкастог пешчаника и по три реда опеке одвојеним четирма једнако дебелим слојевима малтера, појачава и разнобојношћу поља у рельефу израђеног орнамента, као и самог овог орнамента. И Богородичној одећи се јавља у плавој боји. Тешко је рећи да ли је ово бојење извршено још при самој градњи или при некој од каснијих рестаурација. Било би врло препоручљиво да се одстрани јарко црвена боја са покривке од поцинкованог лима, затим дodata кулица изнад источног трансепта и, што највише смета, мала, бело окречена дрогадња уз стару западну фасаду; све то, изгледа, потиче од игумана (1847) и касније владике Јанићија.

Када сам кроз главни портал, који је раније имао полу-кружни лук и над којим је на пољу једне нише приказано Ваведење св. Богородице, ушао у

главни брод цркве, био сам изненађен наглашено оријенталним, богатим порталом нартекса. Колико је узак и низак сам улаз, толико је широка и висока орнаментика његова рама. Појединачним својим мотивима, нарочито на десној и левој страни под равним довратком избоченим конзолним носачем, она подсећа на разиграну декорацију арапских грађевина, па су, као и код ових, све површине укraшене мрежастим орнаментима који се ритмично преплићу. Само је

Манастир Каленић, прозор с ликом Пресвете Богородице, цртеж Феликса Каница

простор над вратима, са преломљеним луком и Спаситељем, уоквирен слободно обрађеним, готово античким флоралним орнаментом, који, полазећи од једног орла, потпуно покрива и полу-стубове. У трансепту висина свода није у сразмери са ширином. Од старијих фресака истакао бих цара Константина и царицу Јелену са златним крстом, лево од улаза (између њих се на прозорским пољима

јављају светитељи са златним ореолима), и добро очувану слику ктитора. Слика његове мајке Милице је готово уништена, као и неке медаљонске слике и 1407. датирани натпис о оснивању, који је 1836. још био читљив. На стубовима између којих је био причвршћен иконостас слике су рестаурисане. Нови иконостас, крунисан високим, богато по-злађеним крстом, приказује Христа и четири апостола; пред њим стоје два канделабра од кованог гвожђа. У куполи са осам прозора виси, са двоглавим орлом на врху, шестокрак полијелеј, а над западним травејем још један. Над каменим подом уздиже се једном степеницом округли амвон, састављен од 17 камених плоча, у чијем се средишту налази кружно поље са крстом. Упркос бифорама и розетама, у главни простор цркве допире само слабо светло, а у олтарском простору са трифором влада тајновити полумрак, који сасвим пристаје уз његово једноставно уређење.

Богатство манастира у књигама и другим вредностима делом је расуто, делом потпуно уништено у честим пустошењима. Зато су у библиотеци, која данас има око 400 књига, само новија издања, а једно Јеванђеље, које је раније цењено као рукопис из 1463. године, показало се при детаљнијем испитивању које је 1897. извршио руски славист Сперански као примерак књиге Божидара Вуковића. Ни међу сликама, већином портретима игумана, нема ниједне из времена пре 1814; исто тако из новијег времена потиче и оно мало крстова, олтарских сасуда, сребрних свећњака, путира итд.

О жалосној судбини Каленића за време турске владавине

зна се да је 1600. био најтеже опустошен, па су га тек сто година касније обновили калуђери манастира Мораче. За време аустријске окупације (1718-1739) он је добио нов полет захваљујући помоћи царског капетана Млатишуме, међутим, његовог патриотски надахнутог игумана Василија Турци су касније погубили у недалеком Богдању; он почива на десној страни олтара цркве коју је посветио свој живот. И у време следећег турског рата (1788-1791) Каленић је био једно од упоришта Кочиног устанка. Коча му је поклонио једно звono, али су зато Турци манастир запалили и разорили. Тек је Карађорђе 1806. почео његову делимичну обнову.

Као и на друга српска светилишта, просвећени део нације, па и многи сељаци, и данас гледају на Каленић с негодовањем због његових великих поседа, али је он на почетку устаничких борби, захваљујући доказаном родољубљу својих калуђера, уживао велики политички углед. Заштићени од ухођења, вођи устанка су ту, дубоко изоловани шумом, често одржавали своја саветовања и пре и за време устаничких година 1804-1815.

После срећног завршетка устаничких борби, углед Каленића

је био толики да су 1815. мошти св. Стевана Првовенчаног из Срема пренесене у његову цркву, у којој су остале до преношења у „Царску лавру Студеницу“ (1839). У Каленићу је извршено и измирење кнеза Милоша с његовом супругом Љубицом, која је ту, по савету његове браће Јована и Јеврема, измопила његов опроштај. Налуђеног кнеза су умировали архимандрит Мелентије и игуман манастира Николе, који су такође били присутни; посредовање је успело и сцена се завршила тиме што је кнегиња польубила руку кнезу и својим деверима! - Велики удео у обнављању „Царске лавре Студенице“ имао је од 1833. Каленић, под градитељски предузимљивим архимандритом Јанићијем. Унапређењу Каленића је касније знатно доприноeo и кнез Александар. У јуну 1844. манастир је био поприште и једног злочина, до кога су довеле политичке смутње: ту је убијен и у црви сахрањен шабачки владика Максим.

Манастир Каленић, који свој сабор слави на дан Успења Богородице (Велика Госпојина 27. августа), важи као „царски манастир“ и спада међу богатије манастире у Краљевини. Једна

кнежевска „тапија“ од 8. децембра 1847. утврђује његов основни посед, који се досад није битно мењао. Тако је 1893, пописано: 33 хектара ораница и ливада за његових 80 оваца, 50 говеда, 90 свиња, 40 коза, итд, 11 хектара воћњака и винограда, 184 хектара шуме, 2 воденице, 2 механе, 1 дућан и 7800 динара готовине. Игуман и четири калуђера газдују шумом веома мудро. Приходима од ње подмирују се порези. Има стогодишњих и старијих храстова, чија се просечна вредност процењује на 25 динара. Десет метара дуго стабло, без крошње, стаје на месту 16 динара, а отесано и довезено до моста у Белушићу 36 динара. Велике букве продају се стопарима и за градњу воденица по цени од 16 динара. Манастирски управитељ се једино жалио што се сељаци из Прњавора Каленићког према манастирској шуми односе као према сопственој и што власти, упркос свим жалбама, показују мало спремности да их науче поштовању светиње манастирске својине: „Чак и срески капетан каже - па народ само узима оно што је у больим временима манастирима дато на чување.

ПРОШЕНИЈЕ ЦАРУ РУСКОМ АЛЕКСАНДРУ ДРУГОМ

У шешкој неволи својој браћа монастира Дечанској обраћају се толено, застапујућију православној цару руској и са сузапа се толе за снажну заштиту од дивљи и свирепији Арнаута, који се Осаја не боје, а царске турске заједнице не слушају.

Сва обићаја Господога ведржитија, ојколења са свију стварија овим нејокорним тајлеменом, заиста се наоди као у лавовим устима.

Парохија монастира Дечана нема више нејо цијло 10 кућа. Које у селима Дечана, Лоћана и Љубовића, које ишак не само да не дају монастиру никаква прихода, нејо би се, да иј он не ради и не издржава, и саме истуручиле, као што су то сада о тразнику Воскресенија Христовој хијели учиниши да иј браћије дечанско није још задржало обнадеживши иј скору љомоћ. Други приходи монастир нема ђош никакви. Доскора је имао једну кестенову шуму и нешто поља, но и то су ту све Арнаути одузели, и сад ако који од браће поседе своје право на ша добра, Арнаути ћушија траге. Ђедан извор прихода монастиру јесу пољоници, који долазе на поклонење поштија светеји Краља и доносе прилоге и писанија, који се кући по неким крајевима православним у Царевини Отоманском, по збој рђави и писанији, тучија сваке године све мање бива, а сиротиња и оскудица све више и више траје.

причује народу давати милостинју, тако да у ово последње време монастир јоштво никога никаква прихода не има. А, то несрећи, што је прихода мање, то једни Арнаути све више траже, братство тора, да би ове свештене останаке сачувало, јоштима пајачи фис, то јести тлеме. Да монастир чувар буде, па тако може на неку безбедност рачунати, за ту услугу фис једанаеста велике суме тлатишти, преда другим стварашинама чинити подарке у новцу, у оделу, у оружју и у другим стварима, при томе сваки дан дочекиваши у монастиру и јосишти по 40-50 Арнаута и нејасно смириши да уместо благодарности куршум не следије; зулум овај особито се увешао од зимус, неколико већ туга најадају они на монастир оружаном руком, и последње зиме братство се с дана у дан само на тушици ту сваку ноћ држало и силу силом торало обдијати; и с једне стране, дакле, тај зулум, а с друге оскудница у новцу припораће браћу, ах! стваришно је и помислиши, да остане овај дивни споменик православни времена сербскага народа, ову једину тогору православља у овом крају, ову једину утешу парадорени верних.

Тужбе ове неизходимости пријораваше браћу пропас православне и благодеталне ујеђености Србија Русије и у име Божије молитви, а све се наредило и је једна приједоствовања да би се монастир овом, у коме се данониконо приносе всемојијем Богу пријатеље молитеве за здравље и дуј живот свејправославноја и благочестивија цара, покровитеља православној ујеђеној браћи, учинила тај понос, да буде заштићен од нејакрнији Арнаута, како би и браћа монаси, службени у њему, појли пријуди молитеве своје за здравље и срећну владу премилостија императора и славу Русије, православни налазили у њему духовну утешу, тогору и надежду на долу будућност ујеђене и страдајуће верне браће.

Овоме бедноме и тешкоме стању наше обиљењи (и) православној вери трози јошт о опасност и са стране римске пријатанде; за њу би била доиста велика победа торална кад би јој изашло за руком обраћати Риму прву светинју православља овог краја српској, једину тогору овоме нашем народу; опасност је ту, јер у време пропалој (кримској) ратнија доје у монастир Дечане званични агенција француски и понуди нам покровитељство; то, говораше нам он, не има ништа са одстапањем од вере; он не тражиши од нас ни да пропенимо веру нашу да што излеснимо у служби дожијај, а монастир нашем, како признамо то покровитељство, даваће се пензија увек и даће нам се човек који би нас у свету заступао пред Турцима.

Ми се тогомимо Богу и научени њиме одговоримо: да обиљење ова није само наша, да ти њоме не можемо распомијати. Па будући да је ово добро целој православној српској народу, то се може оштубити само тако ако би он сав на то пријестао. Богу је уједно било у тај мах сачувати нас од искушења; но хоћемо ли се тоћи ти, овако нуждом и љоњењем пријешењи, и другији туши туако одујести и физијкој и торалној сили сами, врло сумњамо.

По туле и товториштвено тлачењу суже ронећи сваки час толико благочестиву и православну Русију да се спомије на толбу нашу и час пре посешта нам на понос овим шутим и предством које јој дух светиј внушивао буде; оваку и скору понос очекујући од свајда благодателне нам Русије и премудрој цара њеног, оставајмо у тешкој нужди и љоненију верниј православној вери и цркви и народу.

У Монастиру Високи Дечани 15. фебруара 1859. г.

Смиренни бојомљац
Архимандрит монастира
Високодечанској
Серафим Ристић, са братством

Писмо архимандрита дечанског Хаџи Серафима Ристића, аутора за историју важне књиге *Плач Старе Србије* (Земун, 1864), преноси се из његове друге књиге *Дечански споменици* (Београд, 1864). Испред наведеног писма, објашњено је зашто братство Дечана тражи помоћ од руског императора: „Кад су већ одузета сва средства сушествованију овог монастира, кад братство није смело ићи у писанију, нити су гости могли походити свати храм: сада у тој невољи братство обрати се за помоћ к Русији и написа ово прошеније цару руском Александру Другом“.

Слово епископа шумадијског Саве у манастиру Грgetegу,
12. новембра 1992, поводом преноса земних остатака
protoјереја-ставрофора Радослава Грујића, професора Београдског
универзитета и дописног члана Српске академије наука, у манастир Грgeteg

ПЛЕМЕНИТИ НАУЧНИК И СВЕШТЕНИК БОГА ЖИВОГА

Hаш угледни историчар, професор, protoјереј-ставрофор др Радослав Грујић, пренет је, ево, у ставропигијалну лавру мудрога митрополита Исаије Ђаковића, пренет је у свој Срем у коме је угледао светлост Божјег дана, у Срем коме је намењено да српском народу даје историчаре кова Јована Рајића, Илариона и Димитрија Руварца, Николе и Светозара Радојчића, Мите Костића, Душана Поповића, Алексе Ивића и Радослава Грујића.

Радослав Грујић се врло рано огласио као научник, већ у старој Карловачкој богословији, која је свакој сеоској и градској пархији у свих осам епархија бивше Карловачке митрополије давала факултетски образоване свештенике. Као млад градски катихета и капелан проте Димитрија Руварца, са којим није лако било сарађивати, млади свештеник Радослав Грујић завршава правни и философски факултет и одаје се научном раду.

За време Првог светског рата, Аустроугарска га интернира у Лику. Ни тамо Радослав Грујић не мирује, ради на научном пољу и објављује „Лички речник“.

После Првог светског рата, није му лако било ући у тврђаву Ђака и следбеника Илариона Руварца, али када је већ у ту школу ушао, видимо га у плејади наших најбољих научника после Првог светског рата, окупљених око Станојевићеве „Енциклопедије“, коју је обогатио са 600 чланака.

Приликом оснивања Философског факултета у Скопљу, видимо Радослава Грујића заједно са Тихомиром Остојићем и другима као оснивача овога факултета. У Скопљу, и уопште у

Јужној Србији, Радослав Грујић организује научни рад и ствара добре односе, како међу професорима, тако и међу студентима. Оснива Музеј у Скопљу и прву Галерију фресака у српском народу. На жалост, сви експонати из Грујићевих музеја пропали су за време Другог светског рата. Покреће „Гласник Скопског научног друштва“ и око њега окупља најбоље наше научнике, како из земље, тако и из иностранства.

Он суверено влада Јужном Србијом и Славонијом. Када се ради о науци плодови тог његовог владања су сјајна монографија манастира Ораховице и „Историја Пакрачке епархије“, објављена у „Споменици владику пакрачког Мирона“. У „Споменици Саборне цркве Скопља“ објављује „Историју Скопске епархије“.

Непосредно пред почетак Другог светског рата видимо га у Београду, као професора београдског Богословског факултета. Овде организује први Црквени музеј и обилази сваку пархију у Будимској епархији, а, заједно са професором Мирковићем, и у Темишварској епархији. Брижљиво скупља експонате, описује их и обрађује и даје тон млађим својим сарадницима и својим ученицима.

Долази несретни Други светски рат - професора Грујића опет видимо у његовом Срему, где спашава мошти Срба светих, који су почивали вековима овде, у фрушкогорским манастирима: преноси мошти Светога цара Уроша, кнеза Лазара и деспота Стефана Штиљановића у београдску Саборну цркву. И ово му је уписано у грех после Другог

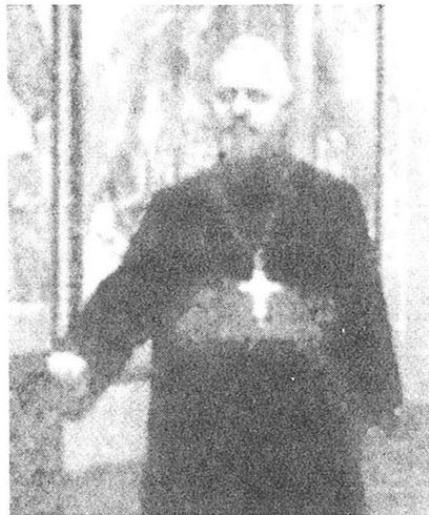
Манастир Грgeteg

светског рата. На саслушању, а саслушавао га је његов доцент из Скопља, професор Грујић је изјавио „да је за време рата требало стићи и утећи и на страшном месту постојати“.

После рата, остаје без егзистенције. Забрањен му је повратак на београдски Богословски факултет. Не обазирући се на то, он одлази у Загреб и из Загреба доноси тридесет вагона црквених драгоцености, које су својевремено однете одавде, из Срема и из наших епархија у западним крајевима, и преbroјава сваки експонат.

Професор Радослав Грујић имао је две племените страсти: љубав према младим научницима и љубав према старинама. Заиста је био у праву наш рано преминули научник и академик Светозар Радојичић када је рекао да су млади научници у Радославу Грујићу гледали полихистора.

Ми се данас нађосмо, ево, окупљени око његових посмртних остатака, да их положимо крај

Протојереј-ставрофор
Радослав Грујић

великог нашег научника Илариона Руварца, који од сада овде неће бити сам. Иларион Руварац

је на једном месту забележио да је по лепом времену одавде, са грgetешке табле, гледаоavalу. Од сада ће са њимеavalу, Београд и Академију наука, чији је дописни члан био, гледати и професор Радослав Грујић. Ми дубоко верујемо да он, као свештеник Бога Живога, може данас да каже свима нама: „Ево дођох у Грgetег, да се овде смири и тело и душа моја у Господу, јер је у Њему нада моја“.

Одајући признање професору Радославу Грујићу, ми ћемо се трудити да га сачувамо и даље у најлепшој успомени и да генерацијама које буду долазиле говоримо о једном сјајном научнику, о једном вредном историчару, који је сав свој живот посветио Богу и српском роду.

Бог нека опрости душу честитога Радослава Грујића и нека му је вечна слава и хвала.

СТАЊЕ СРПСКИХ МАНАСТИРА И ЦРКАВА У РУМУНИЈИ

У оквиру Српске православне епархије темишварске, на територији Румуније, у румунском делу Баната, од Дунава до Мориша и до југословенске границе, данас постоје 53 парохијске цркве и 5 манастира у жупанијама: Арад, Караосеверин, Тимиш и Мехединц. Кажемо „данас“ зато што је пре деобе између Српске и Румунске цркве, из 1864. године, њихов број био већи (Српској цркви припадали су и манастири: Ходош, Арад-Гај, Партош, Шмљуг и др.)

Стање наших цркава и манастира није у свим случајевима најбоље, па чак можемо рећи да имамо и таквих богомольја чије је стање веома лоше, трагично.

Узроци овог стања су различити.

Све су наше цркве зидане у 18. и 19. веку, на месту где је и пре постојала стара црква, у

већини случајева, брвнара. На територији Румуније једино Српска православна парохија у Свињици зида нову цркву, сада у 20. веку. Због изградње хидроцентрале на Ђердапу, цело село се преселило, па су низ година, због недостатка новца, богослужења обављана у бараки. Добровољним новчаним прилогом верника и радом, као и материјалном помоћи општине Кладова, стањем и бригом Његовог Преосвештенства Саве, епископа шумадијског и администратора темишварског, довршена је изградња цркве, малтерисање и крчење. Нема још намештаја, иконостаса и икона.

Треба напоменути, такође, да три новоосноване парохије у Решици, Дети и Улбечу немају своје цркве, већ се служе изнајмљеним просторијама.

У местима са мешовитим православним становништвом (српским и румунским), у граду или селу, сви су ишли у исту цркву до 1864. год. Након поделе, већи број цркава припао је Србима, а мањи Румунима, по договору.

Протеклих 50 година није се могло интервенисати много, по готову на споменицима културе и онима под заштитом државе. И на осталим црквама није се могло радити без документације. Сачинити документацију било је скупље, него радити оправке на фасадама или крову, а одобрење за тај посао од одговорних органа трајало је дugo и није се увек завршавало позитивним решењем. Често смо у таквим ситуацијама радили уз помоћ прилога и добровољног рада верника, са великим ризиком и могућим последицама.

Забрана приступа **манастиру Златици**, на пример, који се налази на неколико метара од саме границе, у тих 50 година, довело је до тога да су како црква, тако и конак, данас, у рушевинама. Монашког живота

претежно румунским православним становништвом. Мала црква подигнута 1750. год. на једној узвишици, саграђена је од дрвета, данас покривена чрепом.

Велики број цркава је нападнут влагом, у неким местима она

Манастир Златица

није било, а свештеницима и верницима било је забрањено да дођу у манастир чак и једанпут годишње о храмовној слави. По предању манастир је основао Свети Сава, 1225. године. Током векова неколико пута је био опустошен. Године 1716. Турци су спалили манастир, а монахе одвели у ропство. Данашња црква и конак су из 1761. године, а градили су је калуђери који су преживели. До 1989. године, манастирска црква служила је као склониште чобанима и овцама. Није више било икона, није било прозора ни врата, погорели су сав намештај. Бригом управе Епархије сачињена су нова врата и прозори, оправљен је кров. Да би се овај манастир оспособио и вратио у функцију, треба времена али и новаца. На нама је да га бар за сада, одржимо „на ногама“.

Број нашег живља, поготову по селима, је у паду, па имамо насеља где нема више од 10 Срба. Такав је случај Лукаревца у банатској Црној Гори, који је до краја 19. века био чисто српско село. Данас је то мало насеље са

је стигла до прозора.

Такав је случај са **манастиром Бездином**. Подигнут је 1539. године од браће Јакшића, био је спаљен и опустошен неколико пута у току своје историје од Турака, а обновљен 1783. год. Живопис из 1591-1592. год. остао је добрым делом од старе цркве и знатно је оштећен. Иконостас је радио Стефан Тенецки крајем 18. века. Данас се иконе са старог иконостаса налазе у музеју манастира Арад-Гаја (некада српски манастир, данас припада Румунској православној цркви). Данашњи иконостас је рад познатог сликара Јакова Орфелина из 1802. године. Рестаурација иконостаса и зидног сликарства овог манастира, требало би да буде најприоритетнија, у првом реду зато што је најзначајнија манастирска целина на овим просторима. Ту су се, као што се зна, из редова калуђера, обучавали будући епископи темишварски, од којих су неки касније, постали митрополити и патријарси Српске православне цркве.

Неки покушај обнављања манастира Бездина почeo је седамдесетих година овога века када је Завод за заштиту споменика из Букурешта послao екипу која би ту радила. После извесног времена иста је екипа напустила радове без икаквог образло жења.

Како конак, тако и црква (фасаде, кровови, келије, ходници) оправљени су добровољним радом и новчаним прилозима верника и свештеника из свих наших парохија, као и чиновника Епархије. Али пошто је у питању „споменик културе“ све је сведено на толико, јер је за унутрашњост, за зидно сликарство, иконе и дрвенарију потребна интервенција стручњака.

Део икона Јакова Орфелина са иконостаса, 5 на броју, конзервиране су приликом припремања изложбе „Уметничко благо Срба у Румунији“ 1991. године, од Народног музеја у Београду и Галерије Матице српске у Новом Саду.

Данас се у Владичанском двору у Темишвару налазе још: царске двери, бочне двери и престоне иконе из манастира Бездина. Пренете су у Темишвар са циљем да се овде изврши конзервација. Али осим фиксирања бојеног слоја и подлепљивања 4 иконе (рађене су на платну) ништа друго није урађено.

Иначе и носач иконостаса је веома оштећен, труо је и треба га заменити.

Било је обећања из Србије да ће се направити пут од Минаре до манастира Бездина, јер је у случају кише пут непроходан. Такође, дата су обећања и за увођење електричне струје, али за сада нема ништа од тога.

Ни стање **манастира Базјаша** није најбоље. По предању је задужбина српских деспота. Данашња црква је из 1725. год. Иконостас и зидне слике извели су Живко и Димитрије Петровић.

Пре осам година, верници из Старе Молдаве и других оближњих места извршили су оправке како цркве, тако и куће која при-

**Недремано око, икона манастира Бездина, рад Јакова Орфелина из 1802. године,
темпера на дасци, 73 x 32,5 цм**

пада манастиру. Остаје да стручњаци ураде свој део посла на консолидацији, консервацији и рестаурацији.

Зона Банлок је већ добро позната по честим земљотресима, кад јачег, кад слабијег интензитета, али потреса има стално. У тој зони су и наше цркве у Парцу, Чакову, Денти, Дежану, Соки, манастир Свети Ђурађ.

Манастир **Свети Ђурађ** датира из 1486. године. Данашња црква зидана је између 1793-1794. године, док је конак подигнут 1776. год. Живопис је радио Павел Ђурђев 1799, а иконе са иконостаса Јован Исајловић - Старији са помоћником Григоријем Јездимировићем између 1803. и 1805. године.

Црква је нападнута дејством влаге, зидни живопис оштећен, иконе имају потклобучен бојени слој, док је резбарија, у доњем делу иконостаса скоро у потпуности оштећена.

Као последица земљотреса из 1991-1992. године, на цркви су се појавиле велике пукотине, на зиду у олтару, испод и изнад прозора.

Документација за консолидацију још није сачињена, мада је потребна хитна интервенција.

У још тежој ситуацији је **црква у Парцу** зидана 1842. Године (1851. године Данил Чолаковић слика иконостас). И овде су зидови напукли од темеља до крове, а и торањ је померен. За санацију су потребни велики радови а и велика материјална средства. Стручњаци из Сеизмолошког завода у Букурешту направили су документацију о стању ове цркве. Они прогнозирају да ће следећих 6-7 година бити јак земљотрес и по њиховој процени црква неће издржати.

„Место рођења мојего је варош Чаково...“, каже Доситеј Обрадовић у свом аутобиографском делу. И када би се чаковачка црква упоредила са било којом градском црквом, не би се рекло да није намењена вароши. Велика, раскошна, са богатим позлаћеним дуборезом на иконостасу, доказ је да су још даље 1768. године Срби, занатлије и трговци, имали материјалних могућности за изградњу такве цркве.

Иконостас је радио Димитрије Поповић 1771, а празничне, цељивајуће иконе сликао је Недељко Поповић између 1776. и 1778. одине. Црква је обновљена између 1902. и 1903, а иконостас

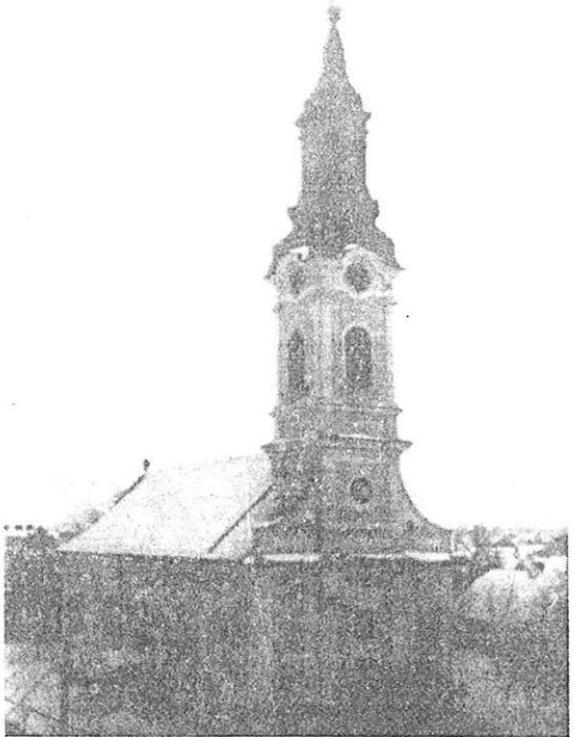
и сводове је сликао Стеван Алексић.

Године 1992, као последица земљотреса пали су крст и јабука са торња и оштетили су великом делом кров. За оправку је румунска држава доделила новчану помоћ, али недовољну да би се оправка довршила. Највећи је проблем подићи јабуку и крст на своје место.

Напомињемо да у Чакову данас живи око 50 српских породица, тако да парохија нема средстава за оправку фасада цркве, јер је великим делом отпао малтер. Потребно је dakле, малтерисање, крчење фасаде, а што се унутрашњости тиче, неопходна је рестаураторска интервенција стручњака.

Саборна црква у Темишвару - Граду, подигнута је између 1746. и 1748. године, за време владике Георгија Поповића, на месту старе цркве која је заједно са Владичанским двором изгорела у пожару са почетка 18. века. Првобитно је била без торњева, да би се 1791. год. подигла два торња. Црква лежи на балванима, будући да је земљиште мочварно, и због тежине торњева, стране се тасирају. Године 1983, извршена је консолидација, тиме што је опасана метал-

ним обручом. Црква је напукла како на своду, на целу дужину, тако и на патосу.

Текелијина црква у Араду, посвећена светим апостолима Петру и Павлу

Дуборез на иконостасу радили су браћа Јанићи из Арада 1832, а иконе (на иконостасу и на зиду) испикао је Константин Данил у периоду између 1834. и 1843. године, да би их на почетку

браће Јанића из Арада, а иконе је радио темишварски сликар Сава Петровић 1819 - 1820. год. Што се грађевине тиче, црква је у добром стању, а вршене су и оправке пре неколико година.

Иконостас је богато украшен, вероватно бронзизиран накнадно, а иконе су сликане на дрвету и још увек су у доста добром стању.

Већи проблем је зидни живопис на целој површини свода. Бојени слој је оштећен, а на неким местима малтер је отпао до цигле.

У граду на Моришу, у Араду, имамо цркву изузетне историјске

овог века доцртавао Стеван Алексић.

Српска црква у Темишвару - Фабрици зидана је између 1745. и 1755 године, док су иконе са иконостаса из 1764. године, а аутор је Никола Нешковић. Црква је углавном у добром стању, само су иконе делимично оштећене. Иконостас треба очистити од чађи и рестаурисати. Неколико је икона скинуто са иконостаса за изложбу „Уметничко благо Срба“. Потребно је очистити и зидове, на којима нема икона, али су испикани декоративним живописом изузетне лепоте.

Српска црква у Темишвару - Мехали налази се у некада претежно српском предграђу Темишвара које је толико лепо описао Милош Црњански у „Сеобама“. Црква је подигнута између 1792. и 1796. год. на месту старе цркве. Дуборез иконостаса је рад

Манастир Кусић

вредности. Ову је цркву подигао пуковник Јован Текелија између 1698. и 1702, а обновио је његов унук, велики српски добротвор Сава Текелија 1822. године. Сава Текелија је у њој и сахрањен, па је у народу с правом назvana Текелијином црквом.

Дуборез на иконостасу радио је арадски дуборезац Михаило Јанић, а иконе је насликао Никола Алексић 1863. године, да би их почетком 20. века обновио Стеван Алексић. Зидне слике припадају истом Николи Алексићу. Оне су због влаге делимично у лошем стању. Потребно је фиксирати бојени слој, очистити од чађи и рестаурисати.

На иконостасу, иконе су у релативно добром стању, с тим што их треба очистити и освежити.

У Великом Светом Николију (Семилушу), српска црква зидана је 1787. Иконостас је рад мајстора Арсенија - Арсе Теодоровића из 1809. године. Иконостас је раскошан и веома вредан. Живопис је новијег датума, делимично је оштећен и чађав, те га треба конзервирати.

Срби из Румуније не живе у дијаспори, у расејању (као што неки тврде). Ми нисмо напустили огњишта и отишли у „бели свет“ трагајући за бољим животом, него смо остали, стицајем околности, са друге стране границе. Као доказ те чињенице је манастир Кусић, који је остао на румунској страни, а сеоско насеље на југословенској страни границе. На жалост и овај манастир из 18. века је у рушевинама.

Југославија и Република Србија, и поред свих тешкоћа са којима смо и ми упознати, треба да нађу и времена и средстава и да помогну, да се не би изгубило и оно мало духовног и културног блага што нам је још остало.

Олга Путин,
кустос Музеја
Владичанског двора
у Темишвару

ОСВЕЋЕЊА ОПЛЕНАЧКЕ ЦРКВЕ СВЕТОГ ГЕОРГИЈА

24. септембар 1907.

Пре подне, у 11 часова, извршено је освећење темеља Краљеве задужбине на Опленцу. Чинодејствовали су митрополит српски Димитрије, архимандрит Арсеније, прота Стева Веселиновић, прота Никола Крупежевић и двадесет свештеника.

У чину освећења учествовали су Његово Величанство краљ Петар Први, престолонаследник Ђорђе, кнез Павле, Никола Пашић, Љуба Стојановић, Стојан Новаковић, Пера Велимировић, окружни начелници М. Марјановић и Ђока Ненадовић, као и многи други.

23. септембар 1912.

Црква Светог Георгија, задужбина краља Петра Првог, освећена је, чинодејством митрополита српског Димитрија, у недељу, 23. септембра 1912. После освећења служена је Света архијерејска литургија. Поред краља Петра, учествовали су престолонаследник Александар, краљевић Ђорђе, министар просвете Љуба Јовановић, Јован Скерлић, Добра Ружић...

8. септембар 1930.

У чину освећења храма Светог Георгија на Опленцу учествовали су патријарх српски Варнава, епископ темишварски Георгије и епископ захумско-херцеговачки Јован и свештеници В. Бранковић, М. Поповић, М. Јовановић, С. Гужвић и Ч. Ђорђевић. Учествовали су сви чланови краљевске куће - краљ Александар, краљица Марија, престолонаследник Петар, кнез Арсен, кнез Павле, кнегиња Олга...

После освећења, обављено је преношење посмртних остатака Георгија Петровића-Карађорђа из тополске цркве Рођења Пресвете Богородице у јужну певницу опленачког храма.

Три Карађорђеве и више старих пуковских застава постављене су на стубовима задужбинске цркве Св. великомученика Георгија.

8. октобар 1991.

Пошто је после Другог светског рата гробна црква династије Карађорђевић на Опленцу била претворена у музеј, овај храм је 8. октобра 1991, по-подне, у 16 часова, освећен од епископа шумадијског Г. др Саве, уз саслужење осам свештеника. Певао је Свештенички хор Шумадијске епархије.

Породицу Карађорђевић представљали су принц Томислав, принцеза Линда, принц Владимира, принцеза Ливинија, принцеза Јелисавета и принцеза Радмила. У име Владе Србије, присуствовао је професор Радомир Шарановић, министар за културу.

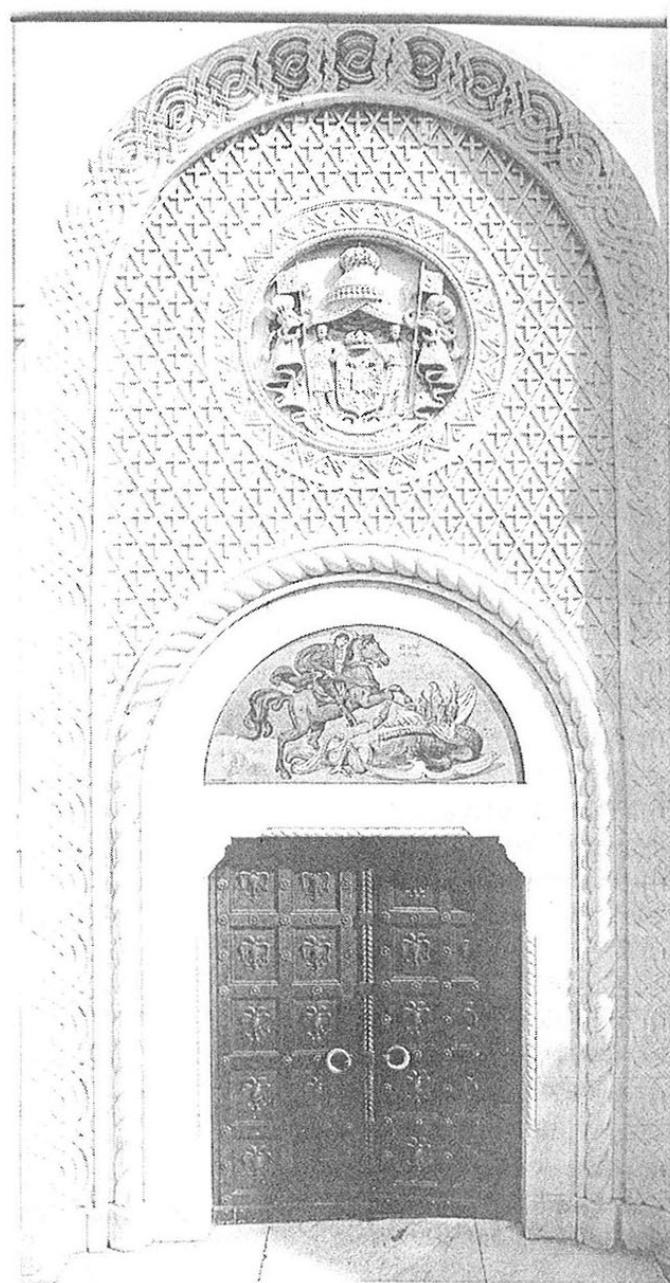
После освећења служено је бденије.

Капела Св. апостола Петра и Павла у крипти опленачке цркве више пута је освећивана, а најсвечаније је било на Петровдан 1934.

На Петровдан, 1992. године, после Свете архијерејске литургије у храму Светог Георгија на Опленцу, епископ шумадијски Г. др Сава осветио је споменик краљу Петру Првом, који је постављен испред некадашње свештеничке куће, данас галерије. Поред великог броја угледника и народа, освећењу је присуствовао и Његово Краљевско Височанство, престолонаследник Александар Карађорђевић.

Споменик краљу Петру рад је вајара Дринке Радовановић.

Портал цркве Светог великомученика Георгија на Опленцу

ВЕРСКИ ЖИВОТ РАСЕЉЕНИХ СРБА У ЗАПАДНОЈ НЕМАЧКОЈ У ПЕРИОДУ ОД 1946. ДО 1956. ГОДИНЕ

Аутор овога написа је напустио Немачку 15. априла 1956, па отуда овде неће бити речи о верском животу расељених лица у Немачкој после 1956. Осим тога, допис се пише по сећању, без консултовања икаквих бележака, докумената или публикација. Пише се о људима и догађајима од пре толико много година, па је отуда скоро неизбежно да се понеко и понешто пропусти у излагању... Писац се унапред извињава.

Прота Душан Поповић

Још из логора у Еболију, Италија, известан број свештеника се иселио у разне земље. У Енглеску су отишлиprotoјереј Радован Мильковић, јереј Димитрије Најдановић и ђакон Ђорђе Лазић. У Америку су отишли прота Милорад Доброта и прота Власта Томић. У Австралију су се иселили прота Илија Булован и прота Никола Секулић.

Пре пребацивања групе многобројних четника и добровољаца, као и известан број њихових породица, из Италије у Немачку, тамо се већ налазила велика група Срба, бивших ратника заробљеника који су одбили да се врате у Југославију.

Убрзо после окончаног рата, образоване су стражарске јединице при енглеској војсци на служби у Немачкој. У тим јединицама су били запослени најпре само бивши ратни заробљеници, а касније и четници и добровољци.

Архијерејски заменик за Немачку је био protoјереј Милан Јовановић. Он је, истовремено, био од Енглеза сматран старешином српских свештеника запослених у стражарским јединицама.

Некадањи ратни заробљеници, protа Милан Јовановић, protа Тома Лилић, јеромснах Георгије Ђонлић и јеромонах Симеон Гроздановић су први ступили у стражарску службу и обављали свештеничке дужности како за многобројне стражарске јединице, тако исто и за болнице и избегличке логоре на својој територији.

Свештеници запослени у стражарским јединицама су били у рангу официра и имали су на располагању војне аутомобиле и шофере. То им је омогућавало да обилазе простране територије на којима се налазио велики број стражарских јединица, логора и болница.

По доласку четника и добровољаца из Италије они су били расељени по логорима у различним местима. По правилу, четници и добровољци били су у одвојеним логорима. И међу једнима и другима настанио се и мали број бивших ратних заробљеника.

Најпре у Дипхолцу, а затим у Лингену/Емс био је највећи породични логор добровољаца. У њему нису биле само породице, већ и појединци, углавном добровољци, али је било и четника и бивших ратника заробљеника. Становали су у бившим немачким војним касарнама.

У том логору је од једне веће собе у једној згради направљена капела у којој су се редовно служила сва богослужења. Пос-

тојао је и црквени хор који је недељом одговарао на богослужењима.

Прота Милорад Доброта

У почетку су у том логору били свештеници: protа Алекса Тодоровић, protа Данило Милановић, protа Радисав Пауновић, и јереј Љубисав Ђурић. Овај последњи је после кратког времена ступио у стражарску службу. Прота Алекса је, такође после кратког времена, најпре прешао у логор Варбург, а затим у Минхен где је у згради у којој је становао са више других расељених лица уредио капелу посвећену светом Владимиру... Прота Радисав Пауновић је прешао у Мунстер, где је био парох у тамошњем логору и имао капелу у једној од касарни у том логору... После њиховог одласка, у Линген је дошао из Динарске дивизије јеромонах Валеријан Штрабац. Прота Светозар Радовановић је најпре био парох логора у Фридрихсафену, а касније је ступио у стражарску службу.

Највећи број четника и њихових породица били су смештени у логорима Бохолт, Боркхорст и Гросенброде. Свештеничке дужности су обављали свештеници

из Динарске дивизије прата Стеван Простран, прата Света Секулић, јеромонах Доситеј Обрадовић, Божа Драгићевић, кога је у Словенији рукоположио за ћакона владика Николај Велимировић, а у чин презвитера је рукоположен у августу 1948, и Душан Поповић. Последња тројица су касније ступили у стражарску службу.

Прата Стеван Простран је из Боркхорста доведен и заточен у логору „Ипсилон“ где је био духовник. Ту су били затворени они које су Енглези намеравали да предају Југославији. Када је ослобођен из логора „Ипсилон“ отишао је за Америку и до своје трагичне смрти био парох у Целијету, Илиној. Аутор овог текста се не сећа да ли су и у којим логорима служили Саво Гњатовић, јеромонах Јустинијан, и Младен Гашић.

И писац ових редова је одмах после рукоположења за свештеника (10. јуна 1951. године) ступио у стражарску службу. Најпре му је као база била одређена стражарска јединица у Олденбургу/Олденбург, затим Фридрих-

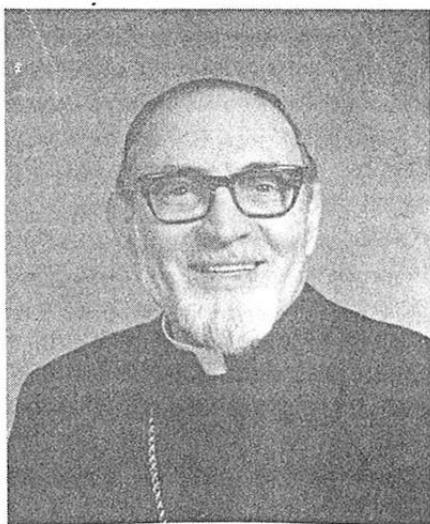

Група српских ратних заробљеника; у средини, са крстом на шајкачи, свештеник Власта Томић, из Крагујевца; Милберг, 1941. г.

барац уређена је капела светог апостола Луке. Касније, у Хамбургу, писац ових редова је основао парохију светога Луке којој су припадали углавном Срби расељеници из Хамбурга који нису били у стражарским јединицама.

Као свештенику распоређеном при стражарским јединицама, додељена му је двадесет једна „парохија“ у које су спадале разне стражарске јединице, логори и болнице. Међу „парохијама“ које је опслуживао били су Хамбург, Венторф, Куксхафен, Либек, Нојштат, Ојтин, Олденбург/Олденбург, болница у Хунтлозену, Фарел код Олденбурга и многе друге. Сваког месеца је двадесет и један дан био на путу, а 9 до 10 дана са својом породицом.

Интензиван верски живот је постојао нарочито у оним логорима где су постојале капеле и стални свештеници. Богослужења у стражарским јединицама и логорима и болницама где није било сталних свештеника су се обављала углавном једном месечно. Настојало се на томе да се верници причешћују бар два пута годишње. Припремали су се постом и исповешћу. Обављана су многа крштења, венчања и сахрана без икакве наплате... Верска штампа није постојала. Повремено су, тамо где су биле веће групе, одржавана верска предавања.

Прота Радован Мильковић

сорт, а касније Хамбург. У Фридрихсорту, код Хамбурга, где је била стражарска јединица у којој му је била база, по иницијативи командира те стражарске јединице Јозе Бошковића, у једној

У току времена многи од горе именованих свештеника су се одселили за Америку, Енглеску и Аустралију. Кратко време пре одласка писца ових редова за Америку, рукоположен је за свештеника, у капели у логору у Мунстеру, Добривоје Ђилерџић.

Временом, многи од свештеника поменутих у овом напису су се упокојили. У Америци су умрли: прата Стеван Простран, прата Павле Зелић, прата Милорад Доброта, прата Власта Томић, прата Димитрије Најдановић, прата Радован Мильковић, игуман Симеон Гроздановић, прата Светозар Радовановић, прата Данило Милановић, прата Никола Секулић, прата Душан Поповић, прата Миодраг Ђурић... У Аустралији су умрли прата Илија Булован, прата Света Секулић и свештенослужитељ Георгије Ђонлић. У Енглеској се упокојио јеромонах Валеријан Штрбац, у Немачкој: прата Алекса Тодоровић, прата Радисав Пануровић и прата Добривоје Ђилерџић.

Надамо се да ће се наћи неко ко ће написати о верском животу Срба у Немачкој од 1956. године па до сада.

Др Матеја Матејић,
protojerej-stavrofor

ЈЕДАН ПОГЛЕД НА САВРЕМЕНЕ АПОКАЛИПТИЧКЕ ВИЗИЈЕ СВЕТА

Све религије света имају у својим доктритикама и учење о последњим данима човечанства. Тај део доктритике зове се Есхатологија и долази од двеју грчких речи: ЕСХАТОС, што у нашем преводу значи коначан, крајњи, последњи, и ЛОГИЈА, други део који се скоро увек нађе у свакој науци и значи учење, повест. То је случај и са хришћанством. И оно има своје учење о крајњој судбини света. То је сасвим разумљиво и оправдано: религија има задатак да одговори на свако питање које може занимати верника. За духовну оријентацију верника у овом свету нема ничег нормалнијег од њихове заинтересованости за крајњу судбину света и човечанства.

Господ Христос је својим ученицима лепо објаснио, а Свети апостол и јеванђелист Матеј записао у 24. глави свога Јеванђеља пророштво о крају света. Спаситељ подробно и детаљно описује знаке и догађаје који ће претходити свему томе. На Гори Маслинској запитаše Господа ученици, када ће уследити други долазак Његов? А Он одговарајући рече: „ЧУВАЈТЕ СЕ ДА ВАС КО НЕ ПРЕВАРИ“ (Мт. 24, 4). „Јер ће многи доћи у име Моје говорећи: Ја сам Христос. И многе ће преварити...“ Па онда наставља: „Чујете ратове и гласове о ратовима; гледајте да се не уплашите, јер то све мора да буде. Устаће народ на народ и царство на царство, биће глади и помора, и земља ће се трести по свету (Мт. 24, 7). Особиту пажњу Спаситељ Христос посвећује моралном паду човековом. Он предсказује: „ИЗАЋИ ЂЕ ЛАЖНИ ХРИСТОСИ И ЛАЖНИ ПРОРОЦИ И ПОКАЗАТЬЕ ЗНАКЕ ВЕЛИКЕ И ЧУДЕСА...“ (Мт. 24, 24).

Историја човечанства никада није оскудевала у оваквим знацима који треба да претходе Другом славном доласку Сина

Божијег. Према једној статистици, коју је направио један савесни истраживач, историчар, човечанство је, од својих културних и историјских забележених почетака до данашњег дана, што значи у трајању од неких 3500 година, имало само 282 године мирног развијка. Остало су све буне, ратови, крвопролића, револуције, рушења и разарања. Па ипак, XX век карактерише једна посебна околност: никада ти знаци нису били израженији него што су у овом нашем времену. Ратова је било од како је света и века, али духовна суштина наше на смрт оболеле цивилизације никада није била упечатљивија и индикативнија него што је то данас. Посебно у овом времену када се приближавамо крају другог миленијума трајања хришћанског рачунања времена. Извесне појаве везане за долазак Спаситеља, духовног, етичког, естетичког порекла такве су и толике да одиста указују на велике и судбоносне догађаје. У свеколиком свету су таква и толика превирања, да од тога није нико изузет. То важи и за хришћански свет. Важни догађаји у Римској цркви (Други ватикански концил 1962. године) затим развој посебних богословских мишљења, која представљају праву јерес у крилу Цркве (Холандски катекизам и сл.) указују да се и у хришћанству нешто судбоносно креће. Појава и сви облици Екуменског покрета, жеља за јединственом у Цркви различито се тумачи, а још разноврсније објашњава. Када треба да дође Спаситељ, ко треба да му претходи? Какве особине треба да има АНТИХРИСТ, ко треба да га роди, из кога народа ће произићи, шта ће свету понудити и у име чега? Све су то питања која занимају дух човеков и неминовно траже одговор. Један светски научник -

футуролог, Пољак Штефан Лем, који се бави изучавањем судбине света и цивилизације, на питање новинара - Каква је судбина света после 2000. године, суморно и пессимистички је одговорио: „ХВАЛА БОГУ ДА ЈА ТО ВРЕМЕ НЕЋУ ДОЧЕКАТИ“. Овај одговор сам по себи суштински одговара о особинама времена коме идемо у сусрет.

Жеља за парапсихичким сазнањима сваке врсте болесне окултистике, екстрасензорне перцепције, свакакве алхемије и магије, у ово наше време су достигле свој врхунац. Треба се критички осврнути око себе и видети шта се све штампа и издаје. Излазе специјални часописи који се баве овим питањима; а пророка и видовњака на сваком корају. Све су то изразити знаци духовне клонулости времена у коме живимо. Људи су изгубили прави смисао за правилну и истиниту оријентацију, и као некад Цар Саул, кренули су врачарама, видовњацима, гатарама и пророчцима најниже врсте. Није то карактеристично за прост свет. Напротив. Тога у највећој мери има и међу високим интелектуалцима. О једном таквом биће и реч овде.

Пољски писац, Нобеловац, Чеслав Милош, написао је књигу - збирку есеја која носи наслов КОНТИНЕНТИ. У овој књизи разматрају се разна питања из књижевне и културне историје, и савремена струјања у пољском народу и у целом свету. Занимљива су Милошева казивања о руском философу ВЛАДИМИРУ СОЛОВЈОВУ, а са њим и о једном занимљивом пророку МОНАХУ ПАНСОФИЈУ и о његовом пророштву о судбини света, изнетом на почетку XIX века.

У овом есеју Чеслав Милош расправља једно необично савремено питање од изванредног значаја, о појави АНТИХРИСТА. Ова тема је двоструко заним-

љивија и интересантнија због тога што се налазимо на крају II миленијума хришћанске епохе. Савремена уметничка, философска и интелектуална кретања, нови друштвени политички систем, верска разбијеност и раздељеност хришћанског света, неслућена технолошка достигнућа и особито потпуну пропаст и немоћ материјалистичког схватања света и живота, после страховите пустоши коју је нанео свету, довеле су до тога да атеизам губи своје позиције. Свет све више личи на велику мисао, а материја, до јуче неприкосновени научни поступат, извор и увор живота и свега у космосу признаје се само као изузетак у њему. Шта све ово означава? Да ли се остварују симптоми поновног доласка Христовог на земљу?

На самом почетку Чеслав Милош наглашава: да су сви фантастични романи, написани давно пре ове наше епохе, постали стварност и добили свој завршетак у наше доба. Милош наводи романе Жила Верна: (Пут на Месец, Повест о Наутилусу, Повест о Капетану Нему); Џонатана Свифта: (Гуліверова путовања), Орсона Велса: (Рат светова), Олдоса Хакслија и сл.

Руски философ ВЛАДИМИР СОЛОВЈОВ, је изнео своје гледиште о појави АНТИХРИСТА. Написао је књигу „ТРИ РАЗГОВОРА О РАТУ, ПРОГРЕСУ И КРАЈУ СВЕТСКЕ ИСТОРИЈЕ УКЉУЧУЈУЋИ И ПОЈАВУ АНТИХРИСТА“...

Соловјов је био православац, али му то ништа није сметало да буде врло близак римокатолицима (примао је свето причешће у тој Цркви). Ову његову књигу можемо протумачити као извесну опомену и савремено пророчанство.

Главни актери књиге - личности које износе и бране своја гледишта су: Генерал, Политичар, Господин Ж. и Дама.

Генерал чита рукопис - проштво светогорског монаха ПАНСОФИЈА. Тај рукопис представља фантастику своје врсте,

и најјезивији је роман који се може замислити. Што је најкарактеристичније и најважније: у њему познајемо наш свет и наше време.

Центар света по Соловјову је и данас, као уосталом и увек: РАЗЈЕДИЊЕНО ХРИШЋАНСТВО! Православље, Римокатолицизам, Протестантизам. Шта по Соловјеву значе екуменска крећања? Да ли то треба схватити као жељено остварење јединства, и долазак Месије поново? Како треба схватити Спаситељске речи: „Да треба да буде једно стадо и један Пастир“? Под чијом управом и под чијом главом?

ПАНСОФИЈЕ напомиње свету „ЖУТУ ОПАСНОСТ“ најезду у свету Кинеза и Јапанаца. Тој најезди се неће нико моћи одупрети! Под ваљком војника са Истока - ПАНМОНГОЛИЗМА, пашће сва Европа. Енглеска ће се откупити са милијардом фунти! А уједињена флота Кинеза и Јапанаца одмах креће преко Атлантика ка Америци. После свих тих великих и судбносних промена остаће у свету само 45.000.000 хришћана, и међу њима више неће бити непријатељства!

Антихрист одбацује и одлаже метафизику хришћанства, и смељо наступа са позиција лажног хуманизма (Инквизитор Ф. М. Достојевског). Обнове нема! Живи се само једном! Смрт је доказаност наказности Свемира! Ратови ће престати у XXI веку, појавиће се генијални мудрац, пријатељ народа, људског рода (и Инквизитор Ф. М. Достојевског иступа са истих позиција; он нуди срећу на овом свету људима: срећу без слободе за разлику од Христа који му нуди слободу са трпљењем и страдањем), и тај генијалац, мудрац и пријатељ рода људског ће као председник УЈЕДИЊЕНЕ ЕВРОПЕ, а затим цар са престоницом у Риму, остварити идеје хуманизма и космополитизма нудећи целом свету мир, правду и благостање! А ТО ЋЕ БИТИ АНТИХРИСТ!

Антихрист на слици Луке Сињорелија у Орвијеу, чини се као прави Христос са том разликом што му на рамену стоји ђаво и шапуће му на уво! Антихрист је варалица; воли само себе што је, уосталом, особина свих диктатора. Прокламоваће отворени пут срећи и благостању. Саветник АНТИХРИСТА је римокатолички бискуп: IN PARTIBUS INFIDELIUM... по имени АПОЛОННІЈЕ, масон и почасни доктор Тибингенског универзитета. У то време цар ће преместити престоницу из Рима у Јерусалим, што ће допринети ширењу гласова, да ће то бити владавина Израиља! Одмах иза тога (само 4 године), отворено ће се објавити Антихрист. Одржаће се Васељенски сабор у Јерусалиму; Црква ће се ујединити; Аполонија ће изабрати за поглавара.

Велики Инквизитор Ф. М. Достојевског је прототип ове светмирске сподобе, која се зове АНТИХРИСТ. Инквизитор нуди у разговору са Христом благостање свету без слободе, као супротност Христовој слободи духа са патњом. Каква би то била религија хуманизма? Где је изневерено хришћанство и ко га је изневерио. Римокатолички храмови већ одавно нису само молитвена места. То су клубови, удружења пријатеља човека, скаута, фудбала, концертне дворане за наказну и декадентну музику и све остало, док је за носиоце овога концепта Спаситељ са Својом науком и победом над искушењима у пустињи - трагичност људског постојања!

Овде се завршава есеј Чеслава Милоша. Једноставно га је понудио читаоцима и оставио да сами са својим схватањима и аналогијама са појавама у свету донесу закључке.

На завршетку поручује: ЂАВО ЈЕ СТВАРНА И НИМАЛО СМЕШНА ЛИЧНОСТ!

Милорад Милошевић, протојереј-ставрофор

СЛУЖЕЊА, ПОСЕТЕ И ПРИЈЕМИ ЕПИСКОПА ШУМАДИЈСКОГ САВЕ ОД 14. МАРТА ДО 31. ДЕЦЕМБРА 1992. ГОДИНЕ

МАРТ

14. Служио литургију у Саборној цркви у Крагујевцу;
15. Служио литургију у Саборној цркви у Крагујевцу;
18. Служио пређеосвећену литургију у Чибутковици; посетио храм Св. Саве - у изградњи - на Липару и градилиште парохијског центра у Буковику;
20. Служио пређеосвећену литургију у Вранићу; посетио храмове у Баћевцу и Конатицама;
21. Присуствовао свечаностима у Дому деце без родитеља у Крагујевцу; служио годишњи паастос протонамеснику Лазару Илићу на Бозману;
22. Служио литургију у манастиру Никољу; посетио Станово и одредио место за подизање новог храма;
24. Учествовао у раду Одбора за Биографски речник у Новом Саду;
26. Присуствовао пређеосвећеној литургији у Темишвару - Граду и учествовао у братском састанку свештенства Темишварске епархије;
27. Присуствовао пређеосвећеној литургији у Темишвару - Фабрици;
28. Служио литургију у Лукаревцу, Епархија темишварска, и рукоположио у чин јакона Перу Илијевића;
29. Служио литургију у Саборној темишварској цркви и рукоположио јакона Перу Илијевића у чин презвитера;
30. Посетио храмове Преображења Господњег и Св. Илије у Сmederevској Паланци.

АПРИЛ

1. Служио пређеосвећену литургију у Бачини; посетио манастир Каленић и храм Св. Петке - у изградњи - у Течићу;
3. Посетио храм Св. пророка Јеремије у Милошеву;
6. Служио помен епископу бачком Иринеју (Ћирићу) у Саборној цркви; посетио манастир Ралетинац; служио бденије у манастиру Благовештењу;
7. Служио литургију у манастиру Благовештењу; посетио манастир Вољавчу;
8. Служио пређеосвећену литургију у Жабарима;
10. Служио пређеосвећену литургију у Великој Иванчи;
11. Служио бденије у манастиру Грнчарици и замонашио искушеницу Мирјану Жарковић по чину рјаси и камилавки давши јој име Миропија, а монахињу Јулијанију по чину мале схиме;
12. Служио литургију у манастиру Грнчарици; посетио Мале Пчелице;
15. Служио пређеосвећену литургију у Лапову; присуствовао свечаностима на Природно-математичком факултету у Крагујевцу;
16. Посетио оболелог митрополита дабробосанског Владислава у манастиру Тврдошу;
17. Служио пређеосвећену литургију у Голобоку; посетио храмове Преподобног Симеона и Св. Стефана Дечанског - у изградњи - у Грчцу и храмове у Баничини и Вишевцу; замонашио искушеницу Љиљану Петровић, по чину одјејанија рјаси и камилавки, давши јој име Лидија;
18. Служио литургију и годишњи паастос игуманији Февронији у манастиру Драчи; учествовао на Врбици у Саборној цркви у Крагујевцу и служио вечерње;
19. Служио литургију у Старој цркви у Крагујевцу;
21. Служио пређеосвећену литургију у манастиру Капенићу; посетио градилиште храма у Течићу;
22. Служио пређеосвећену литургију у Саборној крагујевачкој цркви;
23. Служио литургију у Саборној цркви у Крагујевцу и рукоположио у чин јакона Зорана Керезовића; служио бденије у Саборној цркви;
24. Служио вечерње у Саборној цркви; служио јутрење Венке суботе у Саборној цркви;
25. Присуствовао литургији у Саборној цркви;
26. Служио ваксирно јутрење у Саборној цркви; служио литургију у Саборној цркви; служио вечерње у Јагодини;

27. Служио литургију на Опленцу и рукоположио јакона Зорана Керезовића у чин презвитера; посетио храм у Вишевцу;

28. Служио литургију у Варварину; осветио темељ новог храма Свете Тројице у Горњем Катуну; осветио темељ новог храма Св. арх. Гаврила у Парцанима;

29. Посетио манастир Јошаницу; служио поменprotoјереју Марку Подгорцу.

МАЈ

1. Служио литургију у Саборној цркви; служио опело, заједно са епископом жичким Стефаном, protoјереју Марку Подгорцу у Саборној цркви;
 3. Служио литургију у храму Вакирсења Христова у Крагујевцу - Бозману; пререзао славски колач у Горовичу; посетио храм у Вишевцу;
 4. Посетио градилиште храма Светог Саве у Крагујевцу - Аеродром;
 5. Присуствовао бденију у Саборној цркви које је служио епископ осечко-пољски и барањски Лукијан;
 6. Служио литургију, заједно са епископом осечкопољским и барањским Лукијаном у Саборној цркви у Крагујевцу;
 8. Осветио споменик војду Карађорђу у Вишевцу; посетио манастире Тресије и Павловац и храм Сретења Господњег у Ралњи;
 9. Посетио манастир Каленић;
 10. Служио литургију у храму Св. Мироносица у Крагујевцу; посетио манастир Св. Николе у Својнову, градилиште храма у Парцанима и храм у Доњем Крчину;
 12. Пререзао славски колач на градилишту храма Св. Василија Острошког у Великој Сугубини;
 14. Служио опело монахињи Теоктисти у манастиру Каленићу;
 17. Служио литургију у Ковачевцу и осветио нови звоник, нову црквену салу и нови парохијски дом;
 18. Посетио оболелог митрополита дабробосанског Владислава на ВМА у Београду и протонамесника Томислава Рајића;
 24. Служио литургију у Брезовцу и посетио храм у Тополи, Винчу и манастире: Никоље, Вољавчу и Дивостин;
 26. Крстio Наталију Стокановић у Београду;
 31. Служио литургију и осветио обновљени храм у Доњем Крчину; посетио манастир Каленић.
- ЈУН**
2. Посетио Вишевац;
 3. Служио литургију у манастиру Дивостину; служио бденије у Саборној цркви;
 4. Служио литургију у Саборној цркви; посетио храм у Младеновцу;
 6. Служио литургију у четрдесетодневни паастос protoјереју Марку Подгорцу;
 7. Пререзао славски колач Хору младих у Крагујевцу;
 - 8-9. Учествовао у раду седница Одбора за Биографски речник у манастиру Дивостину;
 10. Посетио Вишевац и Ђурђево;
 13. Служио литургију и паастос у манастиру Драчи; учествовао на опелу протонамесника Томислава Рајића у Јагодини; служио бденије у Саборној цркви;
 14. Служио литургију у Саборној цркви;
 15. Служио литургију у Старој цркви у Крагујевцу;
 16. Служио литургију у Вреоцима и осветио нову црквену салу; посетио храмове у изградњи у Великим Црљенима и Степојевцу;
 17. Посетио храм Св. Саве - у изградњи - у Крагујевцу;
 18. Посетио Скупштину општине у Рачи и храм у Вишевцу - у изградњи; замонашио искушеницу Мильу Мајсторовић у манастиру Св. Луке у Бошњанима давши јој име Макрина; посетио храм у Бошњанима;
 19. Посетио манастире Вољавчу, Благовештење, Никоље, Тресије, Кастаљан, Павловац и храм у Неменикућама;

21. Служио литургију и парастос монахињи Теоктисти у манастиру Каленићу;

27. Служио бденије у Саборној крагујевачкој цркви;
28. Служио литургију у Саборној цркви.

ЈУЛ

5. Посетио храм у Пожаревцу; присуствовао устоличењу епископа банатског Хризостома у Вршцу;

6. Учествовао на бденију у Саборној темишварској цркви;

7. Служио литургију у Рудни - Румунија; посетио епископа банатског Хризостома у Вршцу;

9. Посетио храмове у изградњи у Крагујевцу - Св. Саве и Св. кнеза Лазара;

11. Посетио манастире Ралетинац, Саринац и Денковац; служио бденије у Саборној цркви;

12. Служио литургију на Оplenцу и осветио споменик краљу Петру Првом; посетио храм Св. великомученика Георгија - у изградњи - у Вишевцу;

13. Поздравио у Саборној цркви престолонаследника Александра; учествовао на опелу протојереја Добривоја Бранковића у Крагујевцу;

14. Служио литургију у Белушићу; посетио манастир Каленић;

15-16. Учествовао на семинару свештенства Архијерејског намесништва беличког;

18. Посетио манастир Никоље;

19. Служио литургију у Рачи; осветио крстове за нови храм у Вишевцу; служио на опелу протојереја Проке Прокића у Реснику;

21-25. Служио литургије у манастиру Ралетинцу;

25. Посетио манастир Каленић; служио опело Јанку Јанковићу у Кијеву;

26. Осветио обновљени храм и служио литургију у Баничини; венчао Томислава и Слађану Живковић у Тополи; посетио манастир Вољавчу;

27. Посетио градилиште храма у Белошевцу.

Август

1. Служио литургију у манастиру Павловцу; служио бденије у манастиру Каленићу;

2. Служио литургију у Бунару; пререзао славски колач у Трнави;

3. Служио литургију у Саборној цркви у Крагујевцу;

4. Крстio Милу Кочовић у манастиру Дивостиину;

5. Посетио др Милутину Томашевића у крагујевачкој болници; посетио манастир Јошаницу;

9. Служио литургију и осветио темеље новог храма Св. великомученика Пантелејмона у Венчанима; посетио храмове у Венчанима - Св. великомученика Георгија, Азањи и Грчцу;

12. Посетио храм у Вишевцу;

14. Служио литургију у Саборној цркви;

15. Посетио манастир Грнчарицу;

16. Крстio у манастиру Јошаници: Николу и Тању Радосављевић и Милорада и Ксенију Павловић, из Јагодине;

18. Служио бденије у манастиру Благовештењу;

19. Служио литургију и рукоположио Томислава Живковића, свршеног богослова, у чин јакона; посетио манастир Вољавчу;

23. Служио литургију у Саборној цркви и рукоположио јакона Томислава Живковића у чин презвитера; служио парастос блажене успомене патријарху српском Герману;

24-26. Служио литургије у манастиру Вољавчи;

27. Служио бденије у Саборној цркви у Крагујевцу;

28. Служио литургију у Саборној цркви;

30. Служио литургију у Кетфельј - Румунија; посетио манастир Ходош - Румунија.

Септембар

4. Посетио храм у Белушићу и манастир Каленић;

6. Служио литургију и осветио нов парохијски дом у Смедеревицама;

7. Осветио темељ инд. центра г. Радише Пљакића у Дивостиину; посетио манастир Драчу; примио словачког бискупа г. Андреја Беређи-а

9. Посетио храмове у Смедеревицама;

10. Посетио храм у Белушићу и манастир Каленић;

11. Служио литургију у Орашју;

14. Служио литургију у манастиру Тресцијама; посетио храмове у Лазаревцу и Степојевцу; учествовао на опелу блажене памјати митрополита Владислава у ман. Докмиру;

18. Служио бденије у манастиру Благовештењу;

19. Служио литургију у манастиру Благовештењу и осветио нову капелу Преп. матере Параскеве;

20. Служио литургију у Јовцу; осветио темељ новог манастирског конака у манастиру Св. Николе у Својнову; посетио храм Сabora светих Срба - у изградњи - у Доброводици; служио помен блажене успомене епископу тимочком Милутину;

21. Служио литургију и рукоположио јакона Зорана Симионовића у Глоговцу; осветио темељ новог храма Рождества Пресвете Богородице у Ђурђеву;

24. Посетио храм на гробљу у Младеновцу и манастире Павловца и Тресије;

25. Председавао седници Одбора за унутрашње уређење храма Светог Саве у Београду; посетио храмове у изградњи у Степојевцу и Великим Црљенима;

26. Служио литургију у манастиру Дивостиину и рукоположио Милорада Михаиловића у чин јакона; служио бденије у Саборној цркви;

27. Служио литургију у Саборној цркви и рукоположио Милорада Михаиловића у чин презвитера;

Октобар

1. Примио епископа браничевског Саву и са њим посетио храмове манастира Дивостина и Св. Саве у Крагујевцу;

2. Посетио манастире Саринац и Ралетинац;

3. Венчао у Успенској цркви у Панчеву Ивана и Веру Стевановић; посетио у Вршцу епископа банатског Хризостома;

4. Служио литургију у Араду - Румунија, а потом, са епископом будимским Данилом, парастос Сави Текелији; са епископима будимским Данилом и банатским Хризостомом учествовао на академији посвећеној Сави Текелији у Темишвару;

6. Пререзао славски колач у Поскурицама;

7. Посетио Корићане, Драгобрађу и Петровац у циљу одређивања локација за нове храмове;

11. Служио литургију у Брајковцу и осветио нов звоник;

17. Са епископом шабачко-ваљевским Лаврентијем служио четрдесетодневни парастос блаженопочивашем митрополиту дабробосанском Владиславу у манастиру Докмиру;

18. Троносао храм Св. ап. Луке на гробљу у Младеновцу;

19. Посетио манастир Грнчарицу;

21. Служио парастос у Шумарицама;

23. Служио литургију и помен блажене успомене епископу шумадијском Валеријану у Саборној крагујевачкој цркви;

24. Служио полугодишњи парастос протојереју Марку Подгорцу;

25. Служио литургију у Сипићу; служио помен Љуби Давидовићу у Влашкој;

27. Служио литургију у манастиру Грнчарици.

Новембар

1. Осветио обновљени храм и служио литургију у Великом Сенмиклушу - Румунија; држао предавање у Владичанском двору у Темишвару;

2. Посетио митрополита темишварског Николаја;

5. Посетио манастире Драчу, Дивостиин, Каленић и храм у Белушићу;

7. Служио парастос у Саборној цркви; примио епископа браничевског Саву;

12. Са митрополитом загребачко-љубљанским Јованом и сремским Василијем служио литургију и парастос пок. протојереју др Радославу М. Грујићу у манастиру Грgetegу, а поводом преношења његових посмртних остатака из Београда у Грgeteg;

16. Служио литургију у манастиру Грнчарици; служио опело Милану Андрићу у манастиру Дивостиину;

17. Посетио храм у Варварину, осветио темељ новог конака манастира Св. Луке у Бошњанима, а потом посетио манастире Св. Николе у Својнову и Ралетинац;

20. Служио бденије у манастиру Ралетинцу;

21. Служио литургију у манастиру Ралетинцу.

ДЕЦЕМБАР

1. Посетио новоподигнути храм у Придворицама;
3. Служио бденије у манастиру Каленићу;
4. Служио литургију у манастиру Каленићу и рукоположио у чин јакона Горана Јеремића;
5. Служио литургију у манастиру Каленићу и рукоположио јакона Горана Јеремића у чин презвитера;
6. Служио на опелу Милене Андрић у манастиру Дивостину;
7. Служио на опелу монахиње Аполинарије у манастиру Благовештењу;
- 8-9. Учествовао у раду Светог архијерејског сабора;
10. Посетио Загорицу и одредио место за нови храм;

12. Служио годишњи паастос монахињама Јефимији и Марији у манастиру Драчи; примио епископа осечкопольског и барањског Лукијана;

13. Осветио нови храм Св. великомученика Георгија у Придворицама и служио литургију; посетио Јунковац и одредио место за нови храм Сабора српских светитеља;

14. Примио принца Томислава Карађорђевића;

17. Осветио нову болнику Св. Јована Крститеља у Крагујевцу; служио опело монахињи Варвари у манастиру Драчи;

18. Служио бденије у Саборној цркви;

19. Служио литургију у Саборној цркви.

НАШИ ПОКОЈНИЦИ

ПРОТОЈЕРЕЈ МИОДРАГ Д. ВУЈКОВИЋ

Овоземаљска књига протојереја Миодрага Вујковића, пензионисаног пароха голобочког, затворила се 24/11. јануара 1992. у смедеревској болници Светог Луке.

Прота Миодраг рођен је 1906, у свештеничкој породици Драгољуба Вујковића, у селу Бигренци, надомак Ђуприје, где му је отац био вероучитељ а мајка учитељица. После смрти свога деде, проте Димитрија, заједно са родитељима долази у Голобок. Богословију је завршио у Призрену 1929, а рукопложен је 1931. године. После ране смрти оца, из Каменова, где је био капелан, прелази за пароха голобачког. На овој дужности остаје до пензионисања 1973.

Поменути проту Миодрага, а не поменути чврстину његове вере и висину образовања и културе, био би грех. Чврстину своје вере показивао је кроз читаву своју парохијску службу, као активни, а и као пензионисани парох. Ту непоколебљиву веру показао је покојни прота и приликом последњих сати овоземаљског живота у смедеревској болници. После свете тајне исповести и светог причешћа, упитах проту, како се осећа. Добио сам одговор - Богу хвала, никад боље - што се ретко може чути у оваквим приликама.

Сав свој пастирски рад проводио је у добрим саветима паро-

хијанима, надахнутим беседама и тачном црквеном раду. Знао је прота да пружи савет и млађим свештеницима. Својим последњим речима научио нас је како сваки човек, посебно свештеник, треба да оде са овога света у вечну и небеску Отаџбину. Ове особине помогле су противницији да не осети шта значи бити пензионисани свештеник и да буде активан пуних шездесет пет година. Редовно је учествовао на свим богослужењима. И парохијани су га увек звали на чинодејствса, чиме су показивали да га цене и поштују. Три највеће хришћанске врлине, веру, наду и љубав, које је стекао у старој свештеничкој породици Вујковића, годинама је преносио на своје парохијане и то у тешком ратном и поратном времену за Српску цркву и српски народ.

Службовао је у Голобоку у тешким околностима. Најпре Конкордатска криза, па Рат, па послератни атеизам. За време Другог светског рата, у неколико наврата, комунисти су хтели да ликвидирају проту. Због тога што није био њихов симпатизер, после Другог светског рата, имао је проблема у вршењу свештеничке службе. И поред свих невоља, у неколико наврата вршene су мање поправке на храму, урађена је нова улазна капија на порти и парохијски дом, који је касније изгорео.

Био је пун прича и добрих савета. Знао је и по неколико сати да остане у порти са својим парохијанима, како би сваког поучио и на добро упутио. Својој браћи и сестрама био је отац и брат, сваког је ишколовао и на пут извео. Супрузи и деци био је најбољи супруг и отац. Смрт супруге, противнице Драге докрајчила је покојног проту.

Опело над покојним протом Миодрагом Вујковићем извршио јеprotoјереј-ставрофор Миодраг Бошњаковић, архијерејски намесник јасенички са десеторицом свештеника из Шумадијске и Браничевске епархије. И то показује колико је покојни прота Миле био цењен и поштован. Уз пратњу неколико стотина парохијана испраћен је на голобочко гробље, где је сахрањен уз своје претке - свештенике.

У душама нас које је крстio и венчао, остаће вечна успомена на проту Миодрага. Плодове његовог духовног рада и данас убирамо, добре и корисне савете још користимо. Због свега тога остаћемо заувек у духовној и молитвеној заједници са њим, благодарећи му за све што је учинио за нашу Цркву, наш народ и за свакога од нас. Молићемо се увек, да Бог упокоји душу проте Миодрага Вујковића.

о. Слободан Милошевић

ПРОТОЈЕРЕЈ-СТАВРОФОР МАРКО А. ПОДГОРАЦ

Дана 29. априла 1992. године упокојио се у Господу дугогодишњи старешина Саборне цркве у Крагујевцу протојереј-ставрофор Марко Подгорац.

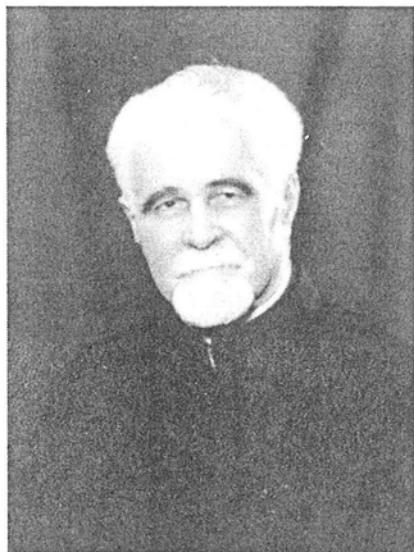
Име проте Марка Подгорца познато је, не само у Крагујевцу и Шумадији, него и много шире по другим епархијама наше Цркве. То је човек високих моралних квалитета, прави српски свештеник, који је служио за пример многих свештеницима. Цео свој живот и личне интересе подредио је Цркви. Иако је био импулсиван, није желео да га ноћ затекне у гњеву па је често говорио: „простим всја...“ тј. оправдати смо све, да бисмо имали свој мир.

Ове особине понео је из патријархалне породице из Опланића, код Краљева, тада Моравска бановина, где се родио 9. априла 1914. године, од оца Арсенија и мајке Стане. Завршио је шест разреда Богословије у Призрену школске 1935/36. године. Затим се оженио садашњом противницом Драганом, која потиче, такође, из добре и честите породице. Она је пратила сваки његов корак, била стуб у кући и велика подршка своме мужу. Она је била пример млађим генерацијама.

У чин ћакона рукоположио га је епископ жички Николај (Велимировић) 14. априла 1939. године, а затим 6. септембра исте године, у чин свештеника и поставио за пароха у Закути. После неколико година службовања премештен је у Грошничку пархију, где га је рат затекао. Ратне дане, од 1941. до 1945. године поднео је уз претње, испећивања и понижавања. Ислеђивања су често бивала на велике празнике: Божић, Велики петак, Ускrs и на дан црквене славе. Док је богослужење било у цркви, често је седео на оптуженичкој клупи, бивајући мал-

третиран. Све је то преbroдио захваљујући његовој јакој вери.

Када је дошао у Крагујевац, 7. маја 1950. године, постављен је за другог пароха крагујевачког и старешину Саборне цркве и остао на тој дужности до пензије. Његовим доласком Саборна црква је заблистала. Био је велики чувар црквене имовине и

Протојереј-ставрофор
Марко Подгорац

водио рачуна о сваком динару у храму, па је ради уштеде и лично радио. Када се црква чистила, он је био ту, када су фарбани столарија и подови на кући, опет је био ту.

Увек је долазио на богослужења. Био је као војник Христове цркве, увек дежуран и спреман. Никада му ништа није било тешко. Многим младим свештеницима, при рукоположењу, био је исповедник и духовни отац. Његово име дуго ће се помињати на проскомидији.

Дипломирао је на Богословском факултету у Београду 1949. године. На Ваведење 1959. године, у четрдесетпетој години, произведен је у чин протојереја од блаженопочившег епископа

Валеријана. Био је почасни члан Епархијског црквеног суда од 25. фебруара 1970. године. Dana 23. фебруара 1977. године, епископ шумадијски Г. Др Сава, предао му је напрсни крст којим га је, на предлог блаженопочившег епископа Валеријана, одликовао Свети архијерејски синод својом одлуком од 13. априла 1976. године.

За његово време, комплетно је, споља, реновирана Саборна црква са звоником. Највећи део прилога за то сакупио је прата Марко. Доласком епископа Саве и његовим благословом, целокупан унутрашњи део цркве је обновљен: стари малтер скинут, црква омалтерисана венчачком мермерном ризлом и припремљена за живопис који је завршен за четрнаест година. И у изградњи зграде Епархијског центра прата Подгорац је много допринео.

Дана 1. маја 1992. године епископ шумадијски Сава, у Саборној цркви, служио је заупокојену литургију, а после подне обављено је опело у Саборној цркви у Крагујевцу на коме су чинодејствовали двојица архијереја: шумадијски Сава и жички Стефан. Опелу је присуствовао велики број захвалних свештеника из Крагујевца и унутрашњости, мноштво монаштва, поштовалаца и верника града Крагујевца. Пригодним речима, у цркви, од прете Марка оправтио се епископ Сава, истакавши његову ревност за дом Божји и његов неуморни свештенички ентузијазам. Прата је сахрањен на Старом крагујевачком гробљу. Ту се од Прете оправтио додепотписани, као његово духовно чедо.

Слободан Пантић,
протонамесник

ПРОТОЈЕРЕЈ-СТАВРОФОР ДОБРИВОЈЕ БРАНКОВИЋ

У својој осамдесетој години, 11. јула 1992, упокојио се у Господу протојереј-страврофор Добривоје Бранковић, пензионисани парох крагујевачки и вишегодишњи професор Реалне мушке гимназије у Крагујевцу.

Почивши прата Добривоје Бранковић рођен је 5. априла 1913. у Драчи, од оца Радомира и мајке Радојке. Раствао је уз оближњи манастир Драчу у коме спознаје лепоту и истину вере православне. Основно образовање стекао је у месту рођења. Нижу гимназију похађа у Крагујевцу. Ђак Сарајевске богословије, коју завршава са одличним успехом, био је од 1927. до 1932. године.

Службу Богу и роду прата Добривоје започео је у Доњој Сабанти 1934, исте године када је и рукоположен. У овој парохији остаје до 1937. У том периоду ангажовао се приликом изградње новог храма Св. великомученика Георгија на Липару, месту опеваном у песмама Ђуре Јакшића, који је у Доњој Сабанти службовао као учитељ. Професор Крагујевачке гимназије постаје 1937. Ратне страхоте и крвави октобар преживљава у самом граду Крагујевцу. Бивао је затваран и само захваљујући Богу остао жив.

Крај рата дочекује у родној Драчи. За пароха Друге забојничке парохије у Рогојевцу пос-

**Протојереј-страврофор
Добривоје Бранковић**

тављен је 1945. године. Тешке послератне године прата је касније врло често спомињао, јер их је преживео у немаштини, муко-трпном раду, и уз честа понижавања. И поред свих тешкоћа успео је да ишколује све три кћери (Наталију, Вера и Олгу), пруживши им дипломе високог образовања.

Када је 1961. године прешао за крагујевачког пароха при Старој цркви, умире му супруга Јо-

ванка. Од тада па до одласка у пензију 1979, највећи део времена је проводио у канцеларији Старе цркве, где се свакодневно сусретао са својим парохијанима, код којих је уживао велико поштовање и углед.

Опело протојереју-страврофору Добривоју Бранковићу, 13. јула, у храму Св. Мироносиоца на Варошком гробљу служио је епископ шумадијски Г. Др Сава уз саслужење двадесет осам свештеника и два ђакона. (Прата Добривоје је био и дугогодишњи старешина ове гробљанске цркве). Опроштајно слово, по благослову епископа Саве, одржао протојереј Драгослав Степковић, архијерејски намесник крагујевачки и старешина Старе цркве. Он је нагласио велике заслуге прете Добривоја за Цркву и његове високе интелектуалне способности. Своје знање најбоље је преносио другима преко надалеко познатих беседа, недељом и празницима у храму и опраш-тајући се од својих парохијана на сахранама. За одану и савесну службу од Цркве је примио сва одликовања.

Нека му је блажен покој и вечан помен у Царству Оца Небеског.

о. Саво Арсенијевић

МИТРОПОЛИТ ДАБРОБОСАНСКИ ВЛАДИСЛАВ ПРИБРАО СЕ СВОЈИМ ОЦИМА

Тринаестог септембра 1992. године изненада је у Ваљеву променио светом намучени и извређани митрополит Владислав. Његовом смрћу осиромашени смо, јер је из наше средине отишао један ретко образован архијереј, честит човек и велики радник на видању рана из Другог светског рата.

Митрополит Владислав, у свету Војислав Митровић, рођен је 1913, у Старом Селу код Гламоча, Босна, од оца Исаије, познатог националног радника, књижевника и учитеља, и мајке Стаке, веома бистре и интелигентне Српкиње. Митрополит је рођен од родитеља који су српском народу дали

седморо деце. Живели су од учитељске плате и сви се ишколовали од ње. Касније су постали, такође, истакнути национални радници. Све их је красила невиђена у наше дане љубав према родитељима. Између себе, сви су били повезани братском и сестринском љубављу целог живота.

Војислав Митровић завршио је основну школу у Гламочу, гимназију у Приједору, богословију у Сарајеву, Богословски факултет у Београду. Из љубави према историјским наукама и у жељи за стручним усавршавањем уписао се 1948. г. на Философски факултет Београдског универзитета (IV

группа – историја Византије, општа и национална историја) и 1953. године дипломирао са одличним успехом. Дипломски рад му је био: „Богомилство у Византији“. Професор др Георгије Острогорски, византолог светског гласа, понудио му је место асистента на Београдском универзитету, али је, сада већ синђел Владислав, желео да остане у црквеној служби.

Замонашио се 15. маја 1952. у манастиру Раковици. Привели су га епископ бањалучки Василије и топлички Доситеј, а замонашио га је митрополит дабробосански Нектарије давши му име Владислав. У чин јерођакона рукоположен је у храму Св. кнеза Лазара у Београду на Видовдан исте године, а у чин јеромонаха на Светог Саву 1953. у манастиру Раковици.

Пре избора за епископа службовао је као црквено – судски службеник, вероучитељ гимназије, учитељске школе и основне школе. За наставника Богословије Св. Саве у манастиру Раковици постављен је 1950. На овом положају затекао га је избор за епископа захумско – херцеговачког у заседању Светог архијерејског сабора 1955.

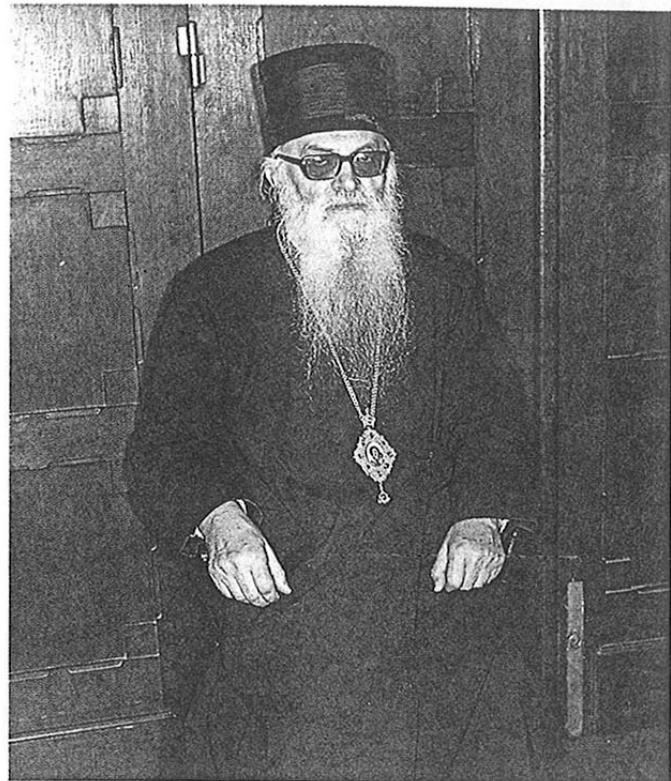
Хиротонију над протосинђелом Владиславом, 31. јула 1955. у Саборној београдској цркви извршио је патријарх српски Викентије, митрополит дабробосански Нектарије и епископи: будимски Герман и топлички Доситеј. У својој првој архијерејској беседи рекао је, између осталог, и ово: „Иако лично не познајем Херцеговину, али ми је позната њена славна историја, а исто тако и историја још славније светосавске старе, Хумске епархије. – Одувек сиромашна земаљским богатством, Херцеговина је била, а и сада је богата духовним благом, те је кроз читаву нашу историју достојно носила заставу Православне цркве и националне мисли, и дала Српској цркви велик број светитеља и Божијих угодника, а нашем народу дала је низ родољуба, јунака и песника. У два минула светска рата дала је Херцеговина безбројне жртве на олтар слободе, и свакодневно се у баруту и диму гушила, у огњу и пламену горела, у сузама и крви купала и мученицима светлила... И мој лични живот, сличан животу намучене Епархије захумско-херцеговачке у два прошла рата, био је тежак и болан у ,многом неспавању, у гладовању и жеђи, у зими и голотињи' (Друга Кор. 11:27), и нека би та повезаност у трпљењу била духовна спона за узајамно поверење, сарадњу и братску љубав“.

Устоличење новог епископа извршили су, 3. августа 1955. у Саборном храму Силаска Светог Духа у Мостару митрополит дабробосански Нектарије и епископ бањалучки Василије.

Епископ Владислав је дошао у разорену и напађену Херцеговину. Скоро четрдесет година обнављао је парохијске храмове, манастире и духовни живот. Сва своја лична средства улагао је у обнову историјског манастира Житомислића.

После смрти митрополита дабробосанског Нектарија, 1966, постављен је за администратора

упражњене Дабробосанске епархије. Није желео да пређе у Сарајево, што је било сасвим природно. Ни његов духовни отац, епископ Нектарије, није желео да напусти Тузлу, 1947, и тек 1951. године га је Свети архијерејски сабор приволео да прими положај митрополита дабробосанског. Сабор је искрено желео да епископ Владислав пређе у Сарајево, и тада му је у Сабору речено „да му неће дирати Мостар“, где је заорао дубоку бразду. Због тога је вређан и нападан. Пожртвованом митрополиту Владиславу најтеже је пао напад, на један простачки начин, његовог ученика у установи коју

Митрополит Владислав

је упоредио са „пачијом школом“. Иако је годинама администрирао Захумско – херцеговачком епархијом и управљао својом епархијом, митрополит Владислав је стално био присутан у једној или другој епархији. Није сваки час путовао у иностранство као његови критичари, који га ни у болести нису остављали на миру.

Животни крај овог честитог и поштеног српског јерарха био је у сваком погледу болан и пун разочарења у оне у које се током живота заклињао. Од лекара који га је лечио, на болесничкој постели, сазнао је да је пензионисан, а лекар је опет то сазнао из дневног листа „Политике“. Умро је као изгнаник у Ваљеву у касним часовима 13. септембра 1992, а већ сутрадан је сахрањен на брзину у манастиру Докмиру, Епархија шабачко – ваљевска.

Сава, епископ шумадијски

